

FæR PÅ DILETID

-et empirisk studie af fædres familiepraksisser efter samlivsbrud.

Specialeafhandling 2008
Institut for Pædagogisk Antropologi
Veileder: Ida Wentzel Winther

Tak til de fædre, som har åbnet deres døre og inviteret os indenfor. Tak, fordi I har brugt tid på vores projekt og givet os indblik i jeres liv.

Tak til jer, som indirekte har medvirket med udfordrende spørgsmål, meninger og interesse. I har bidraget og åbnet felten på hver jeres måde.

Tak til Karen Lerstrup, Kristina Albeck og Thomas Schødt Rasmussen for inspiration, støtte og gennemlæsning.

Tak til Iben Nova Djuraas for forsideillustration.

Tak til vores vejleder Ida Wentzel Winther for gejst og udfordring.

Tak til Learning Lab Denmark for at stille et lokale til vores rådighed.

Tak til Annegrete Demant for pasning og pleje.

Til sidst vil vi takke hinanden for et lærerigt og udviklende forløb, som har ført os langt ud over specialet.

Specialet er resultatet af fælles arbejde, fælles tanker og beslutninger.

Fælles: kapitel 1, 2, 4, 10.

Trine Demant (tf1370718): kapitel 6, 7, 9.

Trine Rølle (tp1371182): kapitel 3, 5, 8.

Antal ord: 48.360

Antal anslag: 292.032

English summary: 5.672

1. Introduktion: Fædre på deletid	5
<i>Problemformulering</i>	<i>7</i>
<i>Afgrænsning</i>	<i>7</i>
<i>Organisering</i>	<i>8</i>
2. Metodologi og metode	10
<i>Fædres hjem og fortællinger som felt</i>	<i>10</i>
<i>Analysestrategier</i>	<i>12</i>
<i>Livsverdener og sociale fællesskaber</i>	<i>14</i>
<i>På feltarbejde blandt fædre på deletid</i>	<i>17</i>
<i>Adgang</i>	<i>18</i>
<i>Etnografiske interviews: Samtaler og fortællinger</i>	<i>18</i>
<i>Fædregruppen</i>	<i>20</i>
<i>Autobiografi og positionering: mødre på deletid studerer fædre på deletid</i>	<i>21</i>
3. At blive far på deletid	24
<i>At miste alt</i>	<i>25</i>
<i>At vokse fra hinanden</i>	<i>26</i>
<i>En helt anden scene</i>	<i>28</i>
<i>At blive en del af historien</i>	<i>29</i>
<i>Informant oversigt</i>	<i>32</i>
<i>Mere sig selv efter bruddet</i>	<i>33</i>
<i>Opsummering kapitel 3</i>	<i>36</i>
4. Teoretisk tilgang til familie, hjem og faderskab	38
<i>Slægtskab</i>	<i>38</i>
<i>Familien i forandring</i>	<i>40</i>
<i>Familiepraksisser</i>	<i>41</i>
<i>Hjem som socialt rum for familie</i>	<i>41</i>
<i>Faderskab</i>	<i>42</i>
<i>De nye fædre og det nye faderskab</i>	<i>43</i>
<i>Far gør køn, køn gør far</i>	<i>45</i>
<i>Køn som familiepraksis</i>	<i>46</i>
5. Samarbejde	47
<i>For børnenes skyld</i>	<i>47</i>
<i>Fælles forældremyndighed og samarbejdsnorm</i>	<i>48</i>
<i>Den pædagogiske lovgivningsstil</i>	<i>50</i>
<i>Hinandens nærmeste</i>	<i>51</i>
<i>Når samarbejde er afmagt</i>	<i>53</i>
<i>Opsummering kapitel 5</i>	<i>54</i>
6. 100 procent far	56

<i>Hverdag</i>	56
<i>Tivolifar</i>	57
<i>Nærvær skaber fædre</i>	59
<i>Hverdagsfar på deletid</i>	60
<i>Opsummering kapitel 6</i>	61
7. Deleordninger	63
<i>Tidsmodeller: Mere, mindre og lige meget</i>	64
<i>Lige meget</i>	66
<i>Mindre</i>	68
<i>Mere</i>	70
<i>Fast struktur og stor fleksibilitet</i>	72
<i>Opsummering kapitel 7</i>	73
8. Tøj og tasker	75
<i>Tøj er penge, penge er tøj</i>	75
<i>Tøj og træge kønsroller</i>	78
<i>Tasken er en byrde</i>	80
<i>Opsummering kapitel 8</i>	84
9. To hjem og én base	86
<i>Model familiehjem</i>	86
<i>Rodløshed</i>	89
<i>Én base?</i>	90
<i>Ambivalens og legitimering</i>	93
<i>At bebo mere end ét sted</i>	93
<i>Hjem på deletid</i>	95
<i>Opsummering kapitel 9</i>	96
10. Konklusion	98
Litteraturliste	102
English Summary	109
Vejleder og censors karakteristik og vurdering af specialet	111

1. Introduktion: Fædre på deletid

Bjarke: Man kan ikke mærke noget når alle øjeblikke er fyldt ud. Det er ikke fordi, at jeg ikke tror, at han har det godt. Det er slet ikke dét. Det er mere det med, at der bliver så tomt her. Og samtidig, når så han skal af sted, kan jeg godt tænke, at det godt nok bliver skønt at få noget fred igen. Men så bliver her så stille, og så begynder jeg at savne ham. Det er måske også bare, fordi jeg har lyst til at være der og en del af hans liv, altså det er jeg jo, men lige pludselig er han stor, og det er bare på en anden måde. De dér ni dage, hvor han er hos sin mor, så er det jo igennem telefonsamtaler, at han fortæller, hvad han har lavet, men det er ikke på den naturlige måde, hvor han kan komme hjem og sige: 'Far, nu har jeg sprunget fra tremetervippen'. Det skal han ringe og sige...

En far på deletid er en far, der ikke bor sammen med moren til sine børn. Hans faderskab er karakteriseret ved, at parforholdet ikke danner rammen om forældreskabet. Derimod er vilkåret for hans faderskab, at tiden med børnene skal deles med moren på tværs af to hjem. Tiden med børnene er organiseret i særlige deleordninger, der udtrykkes i hverdags sproget blandt andet som en 10/4, en 9/5, en 8/6 eller en fifty/fifty. I specialet her vil vi udfolde de komplekse landskaber af praktiske foranstaltninger og normative forestillinger, der gemmer sig bag de forskellige sproglige hverdagsudtryk.

København Kommunes slogan 'Tag din barsel som en mand' tatoveret på en muskuløs overarm illustrerer, hvordan den nærværende og omsorgsfulde far (i en dansk kontekst) er ved at blive en del af den hegemoniske maskulinitet. Det er blevet et maskulint træk at være en omsorgsfuld far, der deltager i sine børns opvækst fra første dag – både hvad angår omsorg og ansvar. Det er almindeligt accepteret, at faderrollen har ændret sig. Den moderne far fremstilles som en mand, der ønsker en stærk følelsesmæssig tilknytning til sine børn. Han beskrives som en far, der vil være deltagende i hverdagen og indtage en primær rolle i forhold til børnene. I den politiske diskurs tegnes der et klart billede af den nye mand og far.

At være forældre er ikke noget givet. Både moderskab og faderskab får sin form gennem samfundsmæssige og personlige påvirkninger og idealer. I takt med at idealerne for nutidens nye fædre forandres, sker der også en ændring i fædrenes selvforståelse og ønsker for faderskabet. Familien er i forandring. Den amerikanske historiker John Gillis (1996) redegør for, at dette ikke er noget nyt fænomen. Det, der kendetegner familien, er dens omskiftelighed. Et andet kendetegn ved dagens familier er et øget antal samlivsbrud, og som følge af det skabes nye forældreskabsrelationer og familiepraksisser.

De ændrede samfunds- og arbejdsmarkedsvilkår, hvor kvinderne for længst er rykket ud af hjemmet, og normen ofte er en familiemodell med to udearbejdende forældre (hvis der er to), har medført en mindre skarp funktionsdeling mellem mor og far. Det har givet fædrene nye muligheder og betingelser for at påtage sig en større del af omsorgsarbejdet i forældreskabet.

Den norske sociolog Arnfinn J. Andersen (2003) argumenterer for, at alliancen mellem parforhold og forældreskabet har mistet sin tidligere status. Parforholdet anses i dag ikke nødvendigvis for at være hele

livet igennem, selvom man får børn sammen. Derfor tillægges børn en særlig værdi i konstruktionen af familien. Forholdet til ens børn er livslangt, hvorimod parforhold kan indgås og opløses igen. Et forældreskab på tværs af to hjem er i dag en udbredt familieform, idet mange opløser deres parforhold, men bevarer forholdet til deres børn gennem et fælles forældreskab. Gennemgående for mange studier af nye familiedannelser er, at fædre er blevet studeret i mindre grad end både børn og mødre. I dette speciale vælger vi at udforske fædrenes familieforestillinger og praksisser efter samlivsbrud. Det er vores indtryk, at der mangler empiriske undersøgelser af, hvordan fædre opfatter og praktiserer deres faderskab uden for parforhold, og uden et fælles hjem som referenceramme for forældreskabet.

Dette speciale ligger i forlængelse af den øgede interesse for mænd, maskulinitet og faderskab, som er vokset frem i løbet af 1990'erne (se bl.a. Lupton og Barclay 1997, Andersen 2003, Hjort og Nielsen 2003, Mosegård 2005, Carlsen 2007). Karakteristisk for meget forskning af maskulinitet og faderskab er, at faderskab oftest er studeret ud fra farens rolle i kernefamilien og som morens støtte. Som følge af denne særlige betoning af moderskabet synes vi det er interessant at undersøge de fædre, som bor og organiserer deres forældreskab uden en mor og udenfor en 'traditionel kernefamilie'. Fædre i opdelt forældreskaber har ikke været anset som væsentlige aktører i disse nye familieformer. For det første har de været anset som sekundære i relation til børnene. For det andet har der, ifølge historiker Anne Løkke (1993), været en tendens til at opfatte moderskab som et særligt stærkt biologisk bånd mellem mødre og deres børn. Hun peger på, at det lægevidenskabelige fokus på kvindens rolle i reproduktionen, amningens betydning for barnets psykiske og fysiske sundhed samt morens omsorgsgivende funktion i forhold til det spæde barn, har været med til at legitimere, hvad Løkke kalder for en 'biologisering af moderskabet' (ibid.: 15). Gillis betragter den nye opmærksomhed omkring fædre og deres roller og rettigheder, som en reaktion på den betydning moderskabet tillægges i dag (Gillis 1996: 180). Gillis hævder, at farens rolle primært skabes og medieres igennem moderskabet.

Ved forældres samlivsophør tilstræbes det at sætte barnets behov og barnets bedste i centrum. Børn er i dag noget, man gør sig fortjent til, de betragtes som individuelle personer, hvis behov, der skal tages særlige hensyn til. Dette afspejles i politikkerne på området. Den nye lov om Fællesforældreansvar, som trådte i kraft den 1. oktober 2007, er et udtryk for, hvordan den offentlige tilgang til forældreskab forandrer sig hen imod en markering af individets ret. Loven bygger på, at et barn har lige ret til begge sine forældre og at begge forældre har lige ret til deres barn. Udgangspunktet er derfor, at forældrene skal have fælles forældremyndighed. Loven tilskynder forældrene til at samarbejde om forældreskabet. At kunne samarbejde om de fælles børn er i høj grad blevet en målsætning for det gode forældreskab efter samlivsbrud (Smart og Neal 1996 og Kronborg 2007).

Som Andersen peger på, knytter der sig et paradoks til ændringerne i familieformerne, idet kernefamilien som social enhed bestående af forældre og deres biologiske børn under samme tag stadig

fremstår som det normative ideal. Forestilling om ægteskabet, som rammen om det stabile familieliv, er stadig en dominerende tankemodell også for de fædre, der har organiseret deres hverdagsliv på anden vis (Andersen 2003: 141-142).

Ifølge kultursociolog Ida Winther (2006) er dét at bo sammen et socialt forhold, som knytter de enkelte mennesker i familien sammen (ibid.: 139). Hjem har således en central betydning for både familie og forældreskab, også selvom forældrene ikke længere lever sammen. Forholdet mellem nye familiepraksisser og de hegemoniske kulturelle forestillinger, der knyttes til hjem og familie er derfor et centralt omdrejningspunkt i specialet.

Problemformulering

Formålet med specialet er at udforske, hvordan fædre på deltid skaber hjem og familie.

Herunder at undersøge, hvilke kulturelle forestillinger, der knytter sig til begreber som samarbejde, tid og hjem, og hvilken rolle disse spiller for fædrenes familiepraksisser.

Afgrænsning

I dette speciale har vi valgt udelukkende at fokusere på fædre på deltid. Vi har fundet den norske sociolog Arnfinn J. Andersens studie af enlige- og homoseksuelle fædre i Norge fra 2003 og antropolog Johnny Carlsens kandidatspeciale fra 2007 – om barnløse fædre særdeles relevante og inspirerende for vores studie. Disse to studier adskiller sig dog væsentligt fra vores, idet Andersen beskæftiger sig med fædre, som har hovedansvaret for deres børn samt homoseksuelle fædres betingelser i en heteronormativ kultur. Carlsen undersøger danske fædres juridiske rettigheder i forhold til mødres rettigheder og den bagvedliggende kulturhistoriske årsag hertil. Han interesserer sig for, hvilken eksistentiel betydning det har for fædre, som må kæmpe for retten til at have samvær med deres børn. Begge studier beskæftiger sig modsat vores med marginaliserede grupper af fædre; de enlige fædre, de homoseksuelle fædre og de barnløse fædre. Vores perspektiv adskiller sig fra deres ved, at vi vælger at fokusere på en bred gruppe af fædre – nemlig dem som er fædre på deltid.

Når man beskæftiger sig med familien, bevæger man sig i et stærkt normativt felt (Bourdieu 1994, 2003), som de allerfleste mennesker har erfaringer med og holdninger til. Det har gennem hele specialeprocessen givet os rig mulighed for at diskutere vores emne med mange forskellige mennesker, hvoraf flere har spurgt til vores vurderinger af den ene eller anden form for samværsordning, og hvilken der er bedst for børnene. Det er derfor vigtigt at understrege, at vores ærinde på ingen måde er normativt. Vi har bevidst fravalgt et perspektiv, der tager udgangspunkt i barnet. Vi vurderer ikke, hvorvidt det er godt eller skidt for børn at pendle mellem to hjem, at se deres far i weekenden eller at undvære deres mor hver anden jul. Ligesom specialet heller ikke skal læses som et partsindlæg for fædres etiske eller juridiske rettigheder i forbindelse med samlivsophør. Flere af vores informanter har sagt, at vi nok ville få en anden version af historien, hvis vi talte med børnenes mødre. Men dette har aldrig været vores ærinde, interesse eller hensigt. Dette speciale fokuserer udelukkende på fædrenes

fortællinger og erfaringer. Det er deres oplevelser, hverdagsliv og familieforestillinger, der er specialets omdrejningspunkt.

Vores ambition med specialet er at gå i klinch med og undersøge nogle samfundsmæssige paradokser, eksempelvis en forestilling om nærvær på deletid, og samtidig undersøge de normative idealer og kulturelle selvfølgeligheder, der knytter sig til fædres gøren hjem og familie på deletid.

Felten 'fædre på deletid' er relevant at undersøge med en pædagogisk antropologisk optik, idet vi undersøger en nyere familieform, hvor fædre lærer at være fædre under nogle andre forudsætninger end den gængse opfattelse af faderskabet. Samtidig undersøger vi et 'pædagogisk' område, der bliver til i spændet mellem det offentlige og det private. Det er en kontekst, hvor opdragelse, identitet, læring og omsorg er på spil uden at den er defineret som direkte pædagogisk, men alligevel har en betydning for hvordan mændene skaber og forstår sig selv.

Organisering

Vores centrale perspektiv er at se på fædrenes kulturelle forestillinger og familiepraksisser. Til dette bruger vi både inspiration fra den kognitive antropologi (Quinn & Holland), den kognitive lingvistik (Lakoff & Johnsons) og sociologien (Morgan). Specialet er bygget op med seks adskilte analysekapitler.

I kapitel 1 præsenteres vores problemstilling og afgrænsning.

Kapitel 2 er en diskussion af vores metodologiske guidelines gennem specialeprocessen, som er inspireret af en socialkonstruktivistisk og en reflektiv tilgang til felten. I dette kapitel diskuterer vi også, hvilken betydning den tilgang har haft for metoderne i vores feltarbejde, og hvilke metoder vi har taget i brug for at samle vores empiriske materiale.

I Kapitel 3 præsenterer vi de medvirkende informanter. Præsentationerne er inddelt i fire forskellige fortællinger om at blive far på deletid. Fælles for fædrenes fortællinger om at blive defar, er en oplevelse af at 'finde ind til sig selv'.

I kapitel 4 redegør vi for det teoretiske landskab, specialet skriver sig ind i. Tre temaer er særligt fremtrædende i dette kapitel; diskussionen af begreberne familie, køn og hjem. Disse temaer fungerer herefter som analytisk fokus og iagttagelsesledende begreber specialet igennem.

I kapitel 5 analyserer vi lovgivningen indenfor det familieretlige område og redegør for de ændrede magtformer, som udtrykkes i lovgivningsstilen. I kapitlet betragter vi lovgivningen som en kulturel tekst, hvor særligt ideen om fælles forældremyndighed har en fremtrædende betydning for, hvad vi betragter som en norm om samarbejde i opdeltede forældreskaber. En norm, fædrene forholder sig forskelligt til, og som har betydning for hvordan de kan være fædre.

I kapitel 6, skal vi se på, hvilken betydning hverdagen som fænomen har for fædrenes selvforståelse og identitet. Ved at tage fat i og undersøge begrebet 'tivolifar', tydeliggøres hverdagens betydning for fædrenes ønsker om at være til stede og være nærværende i deres børns liv.

I kapitel 7 analyserer vi de forskellige deleordninger, der er i vores empiriske materiale. Deleordningerne er udtryk for, at tiden med børnene skal deles mellem to hjem. Vi undersøger betydningen af tid og de underliggende ideer om fleksibilitet og fast struktur.

I kapitel 8 kigger vi på den praktiske udveksling af penge og tøj mellem forældrene. Denne udveksling opfattes af fædrene som både en praktisk og symbolsk handling i forhold til ansvar og omsorg. Udvekslingen og ansvarsområderne illustrer samtidig en forståelse og fortolkning af kønsroller i opdelt forældreskaber.

I kapitel 9 fremlægges en analyse af fædrenes forskellige forståelser af begrebet hjem og hvordan de søger at tilpasse deres hjem og familiepraksis til en kulturel model om kernefamilien. Igennem en analyse af de metaforer fædrene bruger til at beskrive deres opfattelser af hjem og at være hjemme, diskuterer vi modsætningsforholdet i deres forestillinger og praksisser.

I kapitel 10 opsummerer vi konklusioner og forbinder hovedpointer og argumenter fra de seks analysekapitler.

2. Metodologi og metode

Hvordan er det muligt at udsige noget om andres liv og erfaringer med forhold og forældreskaber uden at blande vores egne erfaringer og meninger ind i det? De spørgsmål forholder vi os til i dette kapitel. I kapitlet vil vi diskutere, hvilke videnskabsteoretiske positioner vi har afsat i, redegøre for vores metodiske tilgang samt fremlægge de strategier, hvormed vi har analyseret vores materiale.

Vi har løbende tilpasset og udviklet vores metoder og analysestrategier i relation til felten, og der er derfor ikke tale om en entydig analytisk ramme. Det greb, vi nu præsenterer, er blevet til på baggrund af mange og lange diskussioner om selve karakteren og validiteten af viden om sociale livsverdener.

Professor i psykologi Hanne Haavind (2000) beskriver den metodologiske proces som en konstant serie overgange af fortolkninger, som tager udgangspunkt i hinanden. Hun opdeler denne proces i trin, som udgør den metodiske og analytiske proces over tid. Hvert trin i processen fordrer en række beslutninger, som får betydning for det næste trin (ibid.: 30). Antropologen Harry Wolcott beskriver på samme måde den antropologiske proces som en dialektisk proces mellem analyse og fortolkning (Wolcott 1994). Ved at tydeliggøre vores tilgang er vores ambition at synliggøre, hvad antropolog Kirsten Hastrup kalder for antropologiens metodiske fordring; 'en analytisk praksis og en teoretisk ambition' (Hastrup 2004: 10).

Fædres hjem og fortællinger som felt

Det første trin i processen var at samle vores interesse for fædre, der ikke bor sammen med moren til deres børn, i en felt, som vi kunne skabe os adgang til.

Felten er et paradoksalt og langt fra defineret begreb, til trods for at det i årtier har været et af antropologiens kernebegreber i form af *feltarbejdet* som fagets videnskabelige praksis (Hastrup 2004: 10). Feltarbejde skaber umiddelbart konnotationer til et geografisk afgrænset sted; 'a place set apart from the urban' (Gupta & Ferguson 1997: 24). Dette billede af felten som et naturligt afgrænset og vildt sted står i kontrast til de steder og lokaliteter, hvori mange antropologer, os selv inklusive, udfører deres feltarbejder i dag. Feltarbejde udføres i dag ofte i felter præget af komplekse politiske, sociale og kulturelle strukturer (ibid.: 8). Dette billede har også været karakteristisk for valget og konstruktionen af vores felt, hvor faderskab ikke kan findes som en samlet fysisk lokalitet, men i stedet for som en tematik på lige fod med for eksempel antropolog Tine Tjørnhøj-Thomsens studie af barnløshed (2004). Vi har selv været nødt til at konstruere og finde de sociale rum for felten. Vilkåret for at undersøge dette område kan beskrives med antropologen Vered Amits ord:

Yet in a world of infinite interconnections and overlapping contexts, the ethnographic field cannot simply exist, awaiting discovery. It has to be laboriously constructed (Amit 2002: 6).

Vores etnografiske felt består af samtaler med og fortællinger fra fædre på deletid. Historierne er fortalt hjemme hos informanterne over en periode på fire måneder. Felten er således ikke fysisk afgrænset. I

stedet er der tale om en fælles social erfaringsverden, som vi har afgrænset analytisk ud fra fortolkninger og beslutninger taget undervejs i feltarbejdets proces.

Et eksempel på den gradvise analytiske afgrænsning kunne være den fysiske lokalisering af vores felt. De første interviews foregik i fædrenes hjem. Det viste sig, at denne lokalisering var afgørende for interviewenes indhold. En far ønskede ikke at blive interviewet hjemme, og vi mødtes derfor på en café. Det viste sig, at caféens halvoffentlige rum ikke egner sig til at tale om faderskabets intimitet og konkrete hverdagspraksisser. Hjemmet manglede som en vigtig ydre ramme for at snakke om tandbørstning, morgenmadsritualer og godnathistorier. Denne oplevelse viste os, at hjemmet har en stor betydning for fædrenes faderskab og for, hvordan det artikuleres. Herefter begyndte vi at fokusere på hjemmets betydning, at afholde alle interviews hjemme hos fædrene, at spørge ind til, hvordan de boede, og at skrive feltnoter om mødet med hvert enkelt hjem:

Det er mørkt, da vi svinger ind på parkeringspladsen til et nyere boligbyggeri i en sydlig forstad til København. Vi har købt en Amaryllis i stedet for en flaske vin. Under bilturen er jeg kommet til at sparke det ene blomsterhoved af den – så nu er den bare en lang grøn stængel. Vi er lidt flove over gaven, da Martin åbner døren i stram T-shirt og bare overarme og siger, at vi egentlig ville have købt en flaske vin. Han siger, at vi bare skal sætte os ind i stuen, imens han gør sig færdig med at putte børnene. Stuen er stor, kvadratisk og lyst møbleret. Der ligger puslespil og tegnesager på spisebordet. Vores blomst er på ingen måde malplaceret i det her rum. Vi kan høre, at Martin synger for børnene. Der hænger billeder af smilende børn på den ene væg. På sofabordet står tre omvendte glasskåle i en bakke med sand i bunden. Inden i dem ligger der kanel, kaffebønner og anis. Vi løfter dem instinktivt og dufter. Da Martin igen kommer ind i stuen, fortæller han, at han har lavet dem til børnene, mens de var hos deres mor. At det er vigtigt for ham at lære dem, at lugte er forskellige... (uddrag af feltnoter)

I konstruktionen af vores felt har hjemmet fået en markant betydning, både som en lokalitet, et materielt sted for vores samtaler med fædrene, men også som en idé, en oplevelse og en selvfremstilling af deres livsverden. På den måde har vi valgt at inddrage hjemmet som en særlig kontekst for vores studie af fædre på deletid.

Vores feltarbejde er flerstedet – og alligevel ikke. Vi har befundet os i flere forskellige hjem, men der er tale om en samlet tematik om faderskab på deletid:

Indeed, contexts are sets of relations and not self-evident things in themselves. We must therefore be alive to the possibility that there are two parallel processes of construing context: for us from within our own bodies of knowledge; and for them within theirs (Dilley 1999: 38).

Som antropologer er vi vidende om, at rammerne for vores feltarbejde og den efterfølgende analytiske ramme er antropologens, samt at de virker inkluderende såvel som ekskluderende (ibid.).

Fædrenes fortællinger udgør både vores materiale og vores felt. Det er igennem den enkelte fars fortælling, at vi kan få adgang til deres sociale livsverden. Som antropologen Maurice Bloch pointerer, er fortællingens funktion at gøre verden begribelig og forståelig for den enkelte:

The world we live is a world we tell stories to ourselves about, that is how we make sense of things. It therefore follows that the world is constructed for ourselves in terms of the narrative characteristics of these stories (Bloch 1998: 100).

Fædrenes livsverden fremstilles i deres fortællinger. Samtidig må den personlige fortælling begribes i dens samspil med de offentlige fortællinger og diskurser, der er del af den enkeltes hverdagsliv. Den personlige fortælling kan ikke afgrænses fra den offentlige fortælling. Vi opfatter fortælling og fortæller som to begreber, der hører sammen på den måde, at alle fortællinger har en fortæller, og at denne fortæller taler et sted fra. Fortællinger skaber i vores tilgang og forståelse mening om specifikke sociale og kulturelle samfundsforestillinger.

Som det fremgår, er vores tilgang fokuseret på sproget. Dette vil blive nærmere uddybet i beskrivelsen af vores analysestrategier.

Analysestrategier

Vores ønske er ikke blot at bruge teori, men at tænke analytisk. Vi har ladet os inspirere af Harry Wolcotts diktum:

Keep breaking down the elements until they are small enough units to invite rudimentary analysis – then begin to build the analysis from there (Wolcott 1994: 4).

Vores primære empiriske materiale består af transskriptioner, feltnoter, mails samt et stort sekundært materiale, som blandt andet indeholder lovtekster, pjecer, avisartikler og populærvideenskabelige håndbøger om skilsmisse, familie og kønsroller. I den primære empiri har vi iagttaget en række fremtrædende tematikker og 'karismatiske' ord eller begreber, som ser ud til at samle betydning. Det har været karakteristisk, at alle informanterne forholder sig til deleordninger, ordene hjem og base og til tøj og tasker. Og det har været karakteristisk, at alle informanterne i første omgang har givet udtryk for, at de har et godt samarbejde med moderen til deres barn.

Det er lige så karakteristisk, at der er meget stor forskel på, hvad det vil sige at have et godt samarbejde, og at der er forskel på, hvad deleordninger betyder – både i praksis og som sproglig organisering af erfaring.

Vi har valgt at lade disse genkommende ord og begreber strukturere vores analyse, således at vi gennemgår de sproglige konstruktioner, som opstår i informanternes individuelle omgang med de fælles ord og begreber. De fælles ord og begreber er med til at konstituere det delte faderskabs vokabular. Og det er dette sprog og de handlinger, det beskriver, som er kommet til at danne vores felt. Af samme grund bruger vi mange citater fra vores empiriske materiale. Fokus ligger på, hvordan fædre fremstiller deres verden, handlinger og erfaringer.

Overordnet er indfaldsvinklen i analysen inspireret af antropologerne Dorothy Holland og Naomi Quinns teori om 'kulturelle modeller' (1987). Teorien om kulturelle modeller er grundlæggende for den amerikanske kognitive antropologi, som den er repræsenteret af antropologerne D'Andrade, Strauss og Holland & Quinn (Hasse 2002: 205). I den kognitive antropologi baseres analyser på en teori om internaliseret viden, hvor viden om den sociale verden er organiseret i 'kulturelle modeller'. Antagelsen er, at vi som medlemmer af en kultur eller et samfund har fælles modeller for, hvordan kulturen eller samfundet er organiseret og indrettet:

Cultural models are presupposed, taken-for-granted models of the world that are widely shared (...) by the members of a society and that play an enormous role in their understanding of that world and their behaviour in it (Holland & Quinn 1987: 4).

I Danmark deler vi for eksempel en kulturel model af familien som et fællesskab, hvori enkeltindividet kan udleve sine egne drømme og behov (Jagd 1998). Der er stor forskel på, hvordan danskere praktiserer det at være en familie (ibid.), men alligevel deler vi en fælles kulturel viden om, hvad en familie er og bør være. De kulturelle modeller kommer til udtryk gennem sproget (Holland & Quinn 1987: 6). Kulturelle modeller er måden, vi erkender verden og lærer at sige kulturelt acceptable ting om verden. Det er forståelser og viden, som er indlejret i sproget, og som har betydning for, hvordan vi vælger at handle. Ikke forstået sådan, at de kulturelle modeller determinerer vores handlemuligheder, men at vi bruger kulturelle modeller til at forklare og italesætte vores hensigter på en kulturelt acceptabel måde, så den individuelle skjulte dagsorden falder i baggrunden (ibid.: 7). Derfor skal kulturelle modeller anses som ressourcer eller værktøjer, som bliver aktiveret, når de passer til ens hensigter. Det er vigtigt at understrege, at kulturelle modeller ikke er sammenhængende ontologiske forklaringsmodeller på samme måde som ekspertviden. Men:

That there is no coherent cultural system of knowledge, only an array of different culturally shared schematizations formulated for the performance of particular task, accounts for the co-existence of the conflicting cultural models encountered in many domains of experience (Kay i Holland & Quinn 1987: 10).

Kulturelle modeller er foranderlige og fleksible, men de gør det muligt at forstå og interagere i verden uden konstant at skulle have den forklaret på ny (ibid.: 3).

En måde at komme de kulturelle modeller i sproget nærmere er at tage fat i særlige ord og begreber, som fædrene vi har interviewet bruger til at forklare deres intentioner og hensigter med. Der finder vi lingvisterne George Lakoff og Mark Johnsons syn på sprog og metaforer frugtbar. I bogen *Metaphors We Live By* (1980, 2003) redegør de for, hvordan hele vores begrebssystem, som vi tænker og handler ud fra, er metaforisk i sin grundstruktur. Metaforer er interessante, fordi de giver os mulighed for at

forstå og opleve én slags erfaring ved hjælp af en anden (ibid.: 15). Metaforer gør det u håndgribelige håndgribeligt.

For Lakoff og Johnson er metaforen ikke kun et sprogligt og intellektuelt anliggende. Vores brug af metaforer handler helt basalt om, hvordan vi oplever og forstår verden omkring os. Metaforer er begrebsstrukturer, der griber alle vores erfaringsdimensioner, sanser og æstetiske erfaringer (ibid.: 262).

Om sammenhængen mellem sprog, tanke og handling skriver de:

De begreber der styrer vores tanker, er ikke kun nogle der har med forstand at gøre. De styrer også vores gøremål i det daglige, helt ned i de mest profane detaljer. Vores begreber strukturerer vores opfattelse af verden, hvordan vi bevæger os rundt i den, og hvordan vi forholder os til andre mennesker. Vores begrebssystem spiller således en afgørende rolle i definitionen af vores hverdags realiteter (ibid.: 13).

Lakoff & Johnson pointerer, at metaforiske udtryk er en del af vores hverdagsprog, og at de er gennemgribende for vores tanker og handlinger og giver mening til hverdagens handlinger.

Når vi vælger at anvende Lakoff & Johnson i denne sammenhæng, er det, fordi deres tilgang til hverdagssprogets metaforiske bearbejdning af menneskelig erfaring leverer en forståelsesramme for vores informanternes faktiske sprog og tænkning. Eksempelvis går ord som fleksibilitet, samarbejde, hjem og hverdag igen i de fleste fortællinger og fremstår som tilbagevendende ord og kernebegreber med mange metaforiske associationer. I nogle af fædrenes artikulationer bliver base og rødder eksempelvis anvendt som metaforer for tilknytning og stabilitet.

Disse ord og kernebegreber griber, formulerer og kommunikerer i en kondenseret form en masse betydning, som har stor værdi og betydning for den enkelte far, men også for den fælles kulturelle viden, der udtrykkes i de kulturelle modeller.

Sådanne kernebegreber og metaforer kan, mener vi, med deres meningsoverførelse mellem forskellige semantiske områder belyse, hvilke kulturelle modeller fædrene deler.

Livsverdener og sociale fællesskaber

Når man interviewer fædre med det formål at kunne sige noget om deres livsverden og om, hvad der kendetegner det liv, de lever, på baggrund af deres fortællinger, er der nogle teoretiske og metodiske overvejelser, som det er nødvendigt at tage stilling til. Det er nødvendigt at etablere en forståelse for, hvordan det sociale kan erkendes, og hvordan menneskers livsverden kan fortolkes.

Antropologiske studier fokuserer på de menneskelige handlinger og opfattelser samt på, hvordan mennesker skaber forestillinger og praksisser i de sociale fællesskaber (Hastrup 2004: 20). Den sociale virkelighed er derfor ikke at betragte som en fikseret størrelse. I stedet er den hele tiden undervejs. Det udsnit, vi har valgt af den sociale virkelighed i dette speciale, skal dermed forstås inden for en ramme af en langt mere kompleks social virkelighed, som vi med forskellige metodiske og teoretiske tilgange har forenklet til en analytisk helhed.

Vores tilgang til den sociale virkelighed er inspireret delvis af en socialkonstruktivistisk position formuleret af Esmark, Laustsen & Åkerstrøm Andersen i *Socialkonstruktivistiske analysestrategier* (2005) og af antropolog Charlotte Aull Davies *Reflective Ethnography*, (2008) der viser, hvordan den sociale virkelighed kan analyseres ved hjælp af kritisk realisme og pragmatisme (2008: 6).

Det interessante for os er at undersøge, hvad fædrene har til fælles. Altså hvilke erfaringer, som defædre, de deler. Vi anskuer deres sociale virkelighed som et forhold mellem muliggørende og begrænsende strukturer. Som reflektive aktører kan fædrene påvirke, undvige eller blive begrænset af disse strukturer. Denne forståelse trækker på sociologen Richard Jenkins syn på, hvordan mennesker konstruerer og erfarer verden. For at kunne fæstne blikket teoretisk i en ellers kompleks virkelighed opdeler Jenkins den sociale virkeligheds tilblivelse i tre særskilte klassifikatoriske niveauer: det individuelle, det sociale og det institutionelle. De tre niveauer er samtidige i tid og rum og kan kun adskilles i klassifikatorisk forstand (Jenkins 2004: 18). For at forstå fædrenes sociale virkelighed anskuer vi deres fortællinger ud fra disse forskellige niveauer. Den sociale verden, vi får indsigt i, er både skabt gennem individuelle erfaringer, social orden og institutionel struktur. Fædrene er enkeltstående individer, som bliver påvirket af og indrullet i nogle institutionelle normer for, hvordan de kan være fædre. For at håndtere denne sociale kompleksitet, må vores tilgang indeholde en forståelse af spændingen mellem enkeltforhold og det sociale liv.

Det har været vigtigt for os at medtænke et perspektiv, som argumenterer for, at der eksisterer en verden og social virkelighed uafhængigt af vores blik, som det er muligt for os at sige noget om. Den kritiske realisme er i Davies fortolkning et forsøg på at overskride dikotomien mellem det positivistiske og det hermeneutiske som to forskellige videnskabelige positioner med hver sit ideal om den sociale virkelighed som henholdsvis noget præ-givent eksisterende uden for det sociale, eller noget, som kun eksisterer i kraft af de ideer, vi mennesker (og forskere) har om det (ibid.: 6 & 19).

...critical realism provides a philosophical basis for ethnographic research to provide explanatory (law-like) abstractions while also emphasizing its rootedness in the concrete, in what real people on the ground are doing and saying (ibid.: 22).

Hun udfordrer en tendens, der har været i socialvidenskaberne i de sidste 30 års postmodernistiske bølge, hvor både virkeligheden og samfundet og den videnskabelige viden er blevet opfattet som sociale konstruktioner. Davies beskriver denne tendens som 'an unending inward spiral' (ibid.: 10), der alene fører til tavshed eller til en grundlæggende uvilje mod at kunne sige noget som helst konkret eller brugbart om, hvad virkelige mennesker gør og siger. I hendes optik skal samfundet anskues som noget, der eksisterer ud over vores begreber om det, før det er muligt at undersøge og udsige noget generelt om samfund og kulturer (ibid.: 26).

Dette står i kontrast til en socialkonstruktivistisk forståelsesramme, hvor empiri og teori ikke opfattes som skarpt adskilt. Det er her en grundlæggende antagelse, at virkeligheden, som den opleves, er et

socialt konstrueret fænomen, og at forskeren konstruerer det empiriske objekt, før det kan iagttages (Åkerstrøm: 2005: 9 - 10). Med andre ord; den viden, man på forhånd har om verden, er med til at forme det, man kan se i den verden.

Inspirationen fra socialkonstruktivismen er i vores speciale tydeligst i den forstand, at vi ikke anskuer empirien som den virkelige verden og teorien som det, der formulerer udsagn om denne verden. Med inspiration fra denne position har vi skabt vores felt ud fra en selektion af *iagttagelsesledende begreber* (ibid.: 12), som vi forud for og under feltarbejdet har valgt som optik på, hvad vi analytisk ønskede at undersøge. Vi er bevidste om, at vi herved har foretaget en radikal beskæring i en uafgrænset empirisk og social virkelighed. Men da vores felt allerede er et udsnit af virkeligheden og ikke en hel kultur eller et helt samfund, har vores udfordring i udgangspunktet været at være selektive:

An analytical focus provides the theoretically oriented fieldworker with some very strong methodological grounds for challenging the traditional canons of holism whose introduction to ethnography reflected the functionalist quest to encompass social reality in its entirety (...) If he is to be more than a mere fact gatherer, he must commit himself explicitly to some analytical orientation, which implies viewing social reality in a selective way. He should give up the traditional ethnographic quest to encompass 'everything' (Zerubavel 1979: 15 - 16).

De iagttagelsesledende begreber, der har fungeret som en analytisk orientering før, under og efter vores møde med felten, er de teoretiske begreber, som vi udfolder i kapitel 4. Slægtskab, familie, hjem og køn har været vigtige teoretiske optikker, vi har anskuet fædrenes sociale virkelighed ud fra. Dette vil senere blive udfoldet i analyseafsnittene.

For ikke at ende i for mange blinde vinkler og selvforstærkende antagelser på baggrund af vores iagttagelsesledende begreber, har refleksivitet, inspireret af Davies refleksive etnografi (2008), lige fra starten været et bevidst vilkår i konstruktionen af og tilgangen til vores felt.

I studier af mennesker og deres sociale og kulturelle livsvilkår er man som forsker tæt forbundet med og ofte en del af sit analyseobjekt, hvilket ifølge Davies fodrer en øget refleksivitet om sin egen position som forsker og intersubjektive sammenhæng til den sociale verden, man undersøger. Refleksivitet udtrykker ifølge Davies en bevidsthed om ens egen relation til forskningssituationen og ens egen påvirkning af den:

All researchers are to some degree connected to, or part of, the object of their research. And, depending on the extent and nature of these connections, questions arise as to whether the results of research are artefacts of the researchers's presence and inevitable influence on research process. For these reasons, considerations of reflexivity are important for all forms of research (Davies 2008: 3).

Ved konstant at forholde os refleksivt til vores tilstedeværelse, og hvordan vi fortolker fædrenes fortællinger, har de iagttagelsesledende begreber slægtskab, familie, hjem og køn været et vigtigt værktøj for os.

Relationen til felten har været kompleks, idet vi begge er kvinder, som studerer mænd, mødre, der studerer fædre, og mødre på deletid, der studerer fædre på deletid. I de efterfølgende metodeafsnit vil vi uddybe, hvilken betydning det har haft særligt for vores positionering over for informanterne.

På feltarbejde blandt fædre på deletid

Er der overhovedet tale om antropologi, hvis feltarbejdet primært består i personlige samtaler frem for aktiv deltagelse i livet, som det leves? Hvad gør man, hvis selve betingelserne for udførelsen af et studie – anonymitet og distance til deltagerens liv – umuliggør anvendelsen af netop de metoder, som ellers kendetegner antropologien? (Gammeltoft 2003: 278).

Antropolog Tine Gammeltoft beskriver her sine metodiske refleksioner omkring udførelsen af et feltarbejde i Vietnam, hvor formålet var at studere seksualitet og abort blandt ugifte unge kvinder. Gammeltofts overvejelser handler dels om, hvordan man studerer intime erfaringer antropologisk, herunder hvilke særlige etiske hensyn dette fordrer. Samtidig reflekterer hun over, hvilken betydning det har for karakteren af ens feltarbejde, når antropologiens klassiske metode, deltagerobservation, ikke er mulig.

Samme overvejelser har vi gjort os om karakteren af vores feltarbejde, som vi valgte, hovedsageligt skulle bestå af samtaler i fædrenes hjem. Vi har ikke på noget tidspunkt tænkt det som en reel mulighed at flytte ind i fædrenes hjem og gennem længere tid forsøge at deltage i deres hverdagsliv. Et hjem er både et privat og intimt sted, hvor det efter vores overbevisning ville være vanskeligt at få lov at flytte ind og forsøge at finde en tilgængelig plads, der ikke ville forstyrre fædrene og børnene. Hensigten har været at studere fædre på deletid. Vi har ønsket at få indsigt i deres oplevelser og erfaringer. Når studieobjektet er menneskelig erfaring ofte knyttet til intime praksisser og følelser, er deltagerobservation i den klassiske antropologiske forstand ikke en hensigtsmæssig metode efter vores synspunkt. Vi har ikke kunnet deltage i at være far på deletid på samme måde, som man eksempelvis kan deltage i en sportsklub eller en forening. Der findes ikke en institutionel kontekst for at være far på deletid. Men via fædrenes fortællinger og det samtalerum, vi i fællesskab har etableret sammen med dem, har vi fået indsigt i de oplevelser og erfaringer, som de har præsenteret os for.

Vores feltarbejde fandt sted i efteråret 2007. Under hele perioden, som strækker sig over i alt 4 måneder, har vi foretaget, hvad vi vil betegne som 'et skift i opmærksomhed'. I vores dagligdag har vi lyttet og kigget opmærksomt efter alt, hvad der havde med fædre på deletid at gøre. På den måde har vi gentagne gange haft 'in situ' samtaler med fædre i vores børns institutioner, på legepladser, til middage med venner og i alle andre sammenhænge, hvor muligheden for at snakke med nogen har meldt sig. Mange af disse samtaler, beretninger, diskussioner og fortællinger har blandt andet omhandlet erfaringer i forhold til deleordninger og samarbejde efter samlivsbrud. Dette har genereret, hvad vi vil betegne som 'orienteringssensitive' tematikker: Materiale, som vi af etiske grunde ikke anvender direkte i specialet, men som har skærpet vores opmærksomhed i særlige retninger, som vi efterfølgende har udfoldet i samtalerne med informanterne. På den måde har vi igennem de mange uformelle samtaler

haft en nær berøring med vores felt. Et andet aspekt ved 'en situ' samtalerne har været en understregning af, at rigtig mange, både med og uden børn, i og uden for forhold og uafhængigt af køn og alder, har erfaringer med og meninger om deleforældreskaber. Dette har givet os en nuanceret indsigt i de kollektive fortællinger og normsættende diskurser, som er med til at definere en specifik dansk kontekst for fænomenet.

Adgang

Da interviews og samtaler udgør det empiriske materiale i dette speciale, har vi ikke skullet skaffe os adgang til en særlig lokalitet. I stedet skulle vi forsøge at skabe sociale kontakter til fædre, der ville delagtiggøre os i deres liv og invitere os indenfor i deres hjem. Vores indledende kontakt til fædre foregik til at begynde med over internettet.

I august 2007 sendte vi et indlæg til et af Danmarks store internetfora (jubii.dk), hvor vi kort beskrev vores projekt og søgte fædre i deleforældreskaber, som vi kunne interviewe. Baggrunden for at vælge netop det forum var, at der bliver debatteret 'alt mellem himmel og jord'. Det er ligeledes offentligt tilgængeligt for alle, der har en computer med adgang til internet. Samtidig e-mailede vi den samme beskrivelse ud til vores egne netværk, hvor vi bad familie, venner og bekendte om at videresende, hvis de kendte nogen, så vedkommende selv kunne henvende sig til os, hvis de ville vide mere.

De næste par uger blev vi kontaktet af forskellige fædre, som havde læst vores projektbeskrivelse, og som gerne ville stille op til et interview. Det viste sig, at flere af fædre, som vi interviewede, kendte andre fædre på deletid, som de satte os i kontakt med. Gennem denne 'sneboldseffekt' (Weston 1991: 10) kom vi i kontakt med flere fædre, som gerne ville mødes med os. Det, at vores informantgruppe består af 13 fædre, som alle selv har henvendt sig til os, betyder, at det overvejende er mænd og fædre, som har 'noget på hjerte'. Vi har ikke talt med fædre, som har fravalgt eller ikke formår deres faderskab. Informanterne har alle uddannelser og er i arbejde enten som selvstændige eller ansatte. Ingen er belastede af tunge sociale problemer i form af misbrug eller vold. Informanterne fremstår alle som engagerede fædre, for hvem faderskabet har en stor betydning. Det er tydeligt, at de er fædre, der kan og vil tale deres sag. De er hverken udsatte eller marginaliserede.

Etnografiske interviews: Samtaler og fortællinger

Interviewet kan begrebsliggøres som et socialt møde, en samtale imellem dialogpartnere, der sammen producerer tekstede fortællinger om den interviewedes virkelighed og om de måder, vedkommende betydningssætter dem på (Gubrium & Holstein 2003 i Staunæs & Søndergaard 2005: 54).

På lige fod med ovenstående citat betragter vi interviewet som en samtale, hvor både interviewer og den interviewede bidrager til en fælles meningsskabelse. Antropolog Cecilie Rubow skriver, at den adspurgtes svar og fortællinger ikke blot er spejlinger af begivenheder i personens liv, men at oplevelser

formes og refleksioner netop skabes i mødet med interviewerens spørgsmål. På den måde kan et etnografisk interview også fungere som deltagerobservation og samtale (Rubow 2003). Med inspiration fra Faircloughs (Fairclough 1989 i Davies 2008) tre niveauer i interviewet har vi søgt at være opmærksomme på omstændighederne for teksten, der produceres, interaktionen mellem os og informanterne, og de sociale omstændigheder, som har betydning for både teksten og interaktionen. Således er størstedelen af vores empiriske materiale konstrueret ud fra samtale-interviews, men vores materiale indeholder langt mere end blot transskriptioner. Hver far er interviewet to gange med en måneds mellemrum. Interviewene er foretaget på baggrund af en spørgeguide, som har været formet efter at belyse vores teoretiske interesse. Interviewguiden har fungeret retningsgivende i forhold til de iagttagelsesledende begreber, vi har søgt udfoldet. Undervejs har vi tilstræbt at give plads til uventede temaer, og løbende har vi opfundet nye spørgemåder i dialog med felten. I flere tilfælde har vi brugt ordrette udtalelser fra en far, som vi har bedt andre fædre forholde sig til. Eksempelvis har vi spurgt de fædre, hvis børn bor to steder, hvordan de forholder sig til, at en anden far har sagt, at den løsning gør børn rodløse. På den led har fædrene således kommunikeret med hinanden uden reelt at mødes. Dette har skabt en synergi i materialet, som har haft stor betydning for analysen, fordi vi hermed har kunnet undersøge nogle dominerende tankefigurer og kulturelle modeller.

Det har været en væsentlig pointe for os at gennemarbejde første interview grundigt, inden vi har foretaget det næste. Dette har dels været hensigtsmæssigt i forhold til interviewets dynamik og mellem menneskelige relation, forstået på den måde, at vi tydeligt har signaleret over for vores interviewpersoner, at vi finder deres viden væsentlig og interessant, idet vi siden sidst har arbejdet opmærksomt med deres fortællinger. Gennemarbejdningen af interviewet blev ligeledes en strategi, hvormed vi har kunnet lade deres fortællinger fortsætte, idet vi har spurgt uddybende til, hvordan konkrete forhold og forhandlinger, som de har fremhævet, er gået siden sidst. Den grundige gennemarbejdning af interviewene har også gjort os opmærksomme på de forhold, der var omgivet af tavshed. Dette forsøgte vi efterfølgende at spørge mere ind til for at komme bag om det umiddelbart uarticulerede.

Til sidst har transskriberingen også været særdeles nyttigt i forhold at forbedre vores egne interviewteknikker og lære det håndværk, som et etnografisk interview også er. Undervejs i transskriberingen var det tydeligt for os, hvornår vi for eksempel ikke lyttede ordentligt efter, hvornår vi gik for hurtigt frem, hvornår vi afbrød eller ikke fik spurgt uddybende til relevante emner. Løbende har det medvirket til, at vi sammen har diskuteret vores tilgang og positionering i felten. Efterhånden som vi blev mere rutinerede, lykkedes det os at gøre os fri af spørgeguiden og give plads til, at fædre selv kunne associere videre med afsæt i vores spørgsmål og hermed åbne for nye vinkler og temaer, som vi ikke på forhånd havde bestemt os for.

Det var naturligvis varierende, hvordan de forskellige fædre forholdt sig til vores samtaler, og hvor åbne de var i interviewene. Nogle fædre gik således lige på og fortalte intime detaljer fra deres liv, mens andre

tydeligvis havde et større behov for lige at se os an og spørge ind til projektet igen. Gennemgående har vores opfølgende interviews været præget af en større fortrolighed, hvor både vi og fædrene har optrådt mere afslappet. Vi har bevidst vægtet at udbygge relationen til dem undervejs. Dette har vi blandt andet gjort gennem e-mail korrespondance og chat på nettet. Nogle af fædrene har sendt os avisartikler, links til hjemmesider og billeder, som de har fundet relevante for vores projekt og vi har eksempelvis kvitteret ved at give dem litteraturhenvisninger. Denne udveksling og kommunikation har været betydningsfuld i forhold til at skabe et tillidsfuldt grundlag for de opfølgende interviews.

Som tidligere skrevet blev vi opmærksomme på hjemmets betydning, og derfor er alle fædrene interviewet hjemme. Typisk har vi været på besøg tre-fire timer ad gangen.

I det første interview stillede vi mange deskriptive spørgsmål for at få fædrene til at give os et indblik i deres dagligdag og brug af hjemmet. Til dette gjorde vi brug af antropolog James Spradleys forskellige 'Grand Tour Questions' for at få fædrene til at italesætte og beskrive deres aktiviteter (Spradley 1979). Et eksempel på dette har været at få detaljerede beskrivelser af deres dagligdag fra de står op til de går i seng, både når de har deres børn, og når de ikke har.

Vi har bevidst valgt at bringe os selv på banen og give noget igen. Ikke i form af rådgivning eller terapi, men i form af at lytte empatisk og indbyrdes dele erfaringer. Vi har fortalt, at vi selv er forældre i delte forældreskaber.

Davies skriver, at interviewerens af både etiske og effektive grunde må være villig til at dele af sin egen viden og erfaring, og at dette er en forudsætning for, at interviewet kan udvikle sig. Hun citerer antropologen Judith Okley for denne tilgang:

The interviewing process can only develop effectively when the interviewer is prepared to invest his or her personal identity in the relationship (Okley 1981: 41 i Davies 2008: 113).

Vi har valgt at læne os op af den forståelse, idet vi erfarede, at det i mange tilfælde var en hensigtsmæssigt måde at etablere kontakt, og en måde, hvorpå vi kunne komme til at tale om mere følsomme emner.

Fædregruppen

Efter vi havde afsluttet alle vores interviews, besluttede vi at afholde en fokusgruppe med syv af de medvirkende fædre.

Hensigten var at skabe et rum, hvor vi selv var mindre interagerende, og i stedet lade fædrene kommunikere med hinanden og materialet. Fokusgruppen afholdt vi hjemme hos én af os for på den måde at bibeholde hjemmet som rammen for samtalerne og ligeledes 'kvittere for', at de havde budt os velkomne i deres hjem.

Det var interessant for os at iagttage, om fædrene kunne relatere sig til de tematikker og problemstillinger, som vi anså for centrale i materialet, og på hvilken måde de ville tale med hinanden om dem.

For selv at blive mindre synlige havde vi konstrueret 10 udtalelser fra fædre, som hver især ramte et, for os at se, centralt tema eller paradoks, hentet fra vores udskrevne interviews. Udtalelserne havde vi nedskrevet på kartonkort og lagt med teksten nedad i en lang række på bordet. Hver udtalelse startede med ordene 'En far har fortalt...'. Fædrene skiftedes til at trække et kort og læse det op, og sammen diskuterede de udtalelsen. Vi havde, i tilfælde af at diskussionen skulle kick-startes, forberedt spørgsmål til hver enkelt udtalelse. Men diskussionen var så vital, at vi kun få gange blandede os.

Det første, vi bad dem om, var at præsentere sig selv, og hvad de ellers fandt relevant at fortælle i denne sammenhæng. Det bemærkelsesværdige ved deres præsentationer var, at ingen af dem havde de samme deleordninger eller aftaler vedrørende børnepenge. To havde aldrig boet sammen med deres børns mødre. Tilsammen havde de 12 børn i alderen 9 måneder til 15 år. Alligevel blev 'vi – formen' brugt til at beskrive dem over for andre fædre, mødre eller samfundet. Bente Halkier skriver i sin metodebog om fokusgrupper (2002), at erfaringsfællesskaber kan få større betydning blandt mennesker end forskelle i sociale baggrunde (ibid.: 32). Det er ligeledes vores overordnede erfaring fra fokusgruppen, om end der naturligvis var indbyrdes variationer og forskellige aktuelle problemstillinger.

Autobiografi og positionering: mødre på deletid studerer fædre på deletid

At vi selv er mødre på deletid og derfor har personlige erfaringer og kendskab til flere af de tematikker, som fædrene har beskrevet, har gjort grænsen mellem den private verden og det, vi har studeret, udflydende. Det har været et grundlæggende vilkår, som vi derfor har måttet forholde os strategisk og reflektivt til.

Antropologen Renato Rosaldo har i en klassisk antropologisk tekst *Grief and a Headhunter's Rage* (1989) beskrevet, hvordan han selv efter mange måneders ophold blandt de filippinske hovedjægere Ilongot-folket ikke var i stand til at forstå forbindelsen mellem sorg, raseri og hovedjagt. Han var ikke i stand til at opfatte vægten af deres ord. Rosaldo beskriver, hvordan det først er gennem hans eget tragiske tab af sin hustru, at han begyndte at forstå, hvilken betydning hovedjægerens sorg og raseri havde, og hvordan det knytter an til deres brutale hovedjagt, hvor de skærer skalpen af fjenden. Hans egen sorg ansporede ham til intersubjektivt at nærme sig deres erfaringer. Rosaldo argumenterer for, at etnografisk viden er formet af feltarbejderens styrker og begrænsninger, af dennes alder, motivation og erfaring:

All interpretations are provisional; they are made by positioned subjects who are prepared to know certain things and not others (Rosaldo 1989: 525).

På samme måde har det en central betydning for vores studie af fædre på deletid, at vi selv er mødre på deletid. Rosaldos pointe er, at vi forstår de andres erfaring ved at trække på vores egen.

Vi har i mange tilfælde haft en klar fornemmelse af, hvor meget der kan være på spil. Vi kender til fysisk og kropsligt savn af børn, der er hos den anden forælder. Vi kender til vedvarende forhandlinger og planlægningsmøder, ting og tasker frem og tilbage, vi har selv mistet en drøm om en velfungerende kernefamilie bestående af far, mor og børn. Vores position har på mange måder været som en 'halfie' (Abu – Lughod 1991). En halfie-position bringer én tættere på nogen eller noget, samtidig med den også rummer en dimension af afstand. Vores egne identiteter som mødre på deletid har bragt os tættere på fædrene, men også skabt en radikal distance, fordi vi er, hvad etnologen Marie Nordberg kalder for repræsentanter for kvindekønnet/kollektivet (ibid.: 79). Nogle fædre har eksplicit givet udtryk for, at det har haft betydning for dem, at vi har kendt til nogle af de problematikker, man kan stå overfor i et deleforældreskab. Indimellem er vi derfor blevet positioneret som ligestillede; som nogle, de har kunnet tale med i indforståede termer. Andre gange har vi fornemmet en afstand, fordi vi i kraft af vores køn har repræsenteret den radikale anden i det mentale billede af familien. Nordberg skriver, at interviewet er en arena for kønskonstruktion. Kønnen forhandles i interviewsituationen, nogle gange nedtones forskelle, andre gange markeres de (ibid.: 63). Køn er en af de væsentligste sociale kategorier, vi forstår verden igennem. Vi er i nogle tilfælde blevet positioneret som mødre, når nogle fædre har gjort meget ud af at betone over for os, at de bestemt ikke betvivler mødrenes (biologiske) vigtighed i forhold til børnene. I andre tilfælde har vi fornemmet irritation fra nogle fædre, når vi eksempelvis har spurgt direkte til, hvor de spiser, og hvad de konkret laver sammen med deres børn. En enkelt far spurgte direkte: *'Hvor mange rigtige har jeg nu?'* Det, at vi har siddet over for jævnaldrende mænd i deres hjem og drukket vin og snakket om børn, parforhold, forestillinger og drømme, har indimellem bevirket, at grænsen mellem privat fortrolighed og etnografisk feltforskning har været vanskelig at trække. Vi har derfor tilstræbt at optræde som professionelle privatpersoner (Mosegaard 2005: 23). Vi har delt erfaringer samtidig med, at vi har forsøgt at bevare en analytisk distance og være opmærksomme på, hvornår vi er blevet positioneret som studerende, som forældre, som mødre eller som kvinder. Etnografisk forskning har siden 1970'erne været under indflydelse af postmodernistisk og feministisk teori, som bl.a. har påpeget 'the importance of specifying the knower' (Davies 2008: 216). Det har medvirket til en radikalt øget opmærksomhed omkring, at viden er socialt situeret og netop medieret gennem subjekter, der forstår verden med et særligt sæt af begreber og erfaringer. Subjekter er, som Kirsten Hastrup skriver, hverken rationelle eller disengagerede, men tværtimod dybt og uundgåeligt involverede mennesker, der altid er tilstede med hele deres forhold til verden (Hastrup 2004: 421). Vores personlige erfaringer med flere af de tematikker, som fædrene har beskrevet, gør, at vi på mange måder har delt kulturelle selvfølgeligheder med fædrene. Det har fordret, at vi forsøgte at sætte spørgsmålstegn ved de kulturelt implicite selvfølgeligheder. Vi har forsøgt at komme omkring dette ved i særdeleshed at være opmærksomme på det kulturelt indforståede særligt i de sproglige detaljer såsom 'men det kender I jo selv' eller fortællinger, hvor der bruges man i stedet for jeg. Samtidig har det været betydningsfuldt, at vi har været to – vi har konstant udfordret hinandens opfattelser,

fortolkninger og spørgeteknikker. Indbyrdes er vi forskellige og har ikke indtaget entydige positioner. Trine Rølle har overvejende spurgt ind til det konkrete, hvorimod Trine Demant har spurgt mere dybdeborende. Vekselvirkningen af de to spørgeteknikker og personligheder er vigtig for vores materiale, som både indeholder mange deskriptive beskrivelser og personlige beretninger om tabubelagte emner.

3. At blive far på deletid

I dette kapitel præsenteres de informanter, der danner det empiriske grundlag for specialet.

Præsentationen af informanterne vil tage udgangspunkt i de samlivsbrud, fædrene har erfaret i forbindelse med opløsningen af deres parforhold. Vi har på baggrund af fædrenes egne forklaringer og beretninger om årsagerne til samlivsbruddet valgt at inddele informanternes historier i fire forskellige kategorier af fortællinger. I vores møde med informanterne har det vist sig, at der er forskellige måder at 'blive til' som defar. Disse erfaringer danner grundlag for forskellige fortællinger, som har en afgørende og fortløbende betydning for deres faderskab.

De fire forskellige måder at blive til som defar har vi valgt at opdele ud fra følgende typer af fortællinger: De skilsmisefortællinger, der handler om utroskab og svigt. De fortællinger, der handler om langsomt at vokse fra hinanden efter mange års samliv. De fortællinger, der handler om at gå fra hinanden, mens børnene er helt små, fordi det ikke var, som man troede, det ville være, og endelig de fortællinger, hvor parforholdet er gået i opløsning, inden informanterne overhovedet er blevet fædre. Sidstnævnte fortællinger handler om at få lov til at være en del af barnets liv og blive anerkendt som far. Enhver fortælling er naturligvis unik og rummer egne særlige detaljer, men med denne inddeling er det muligt for os at pege på nogle fælles tematikker, som går på tværs af vores empiriske materiale. Vi har inddelt fædrene i de forskellige kategorier ud fra deres beskrivelser og deres sammenlignelige refleksioner omkring årsagerne til samlivsbruddet. Det har været enkelt for os at spørge til årsagerne til bruddet, men det er et særdeles komplekst spørgsmål for fædrene at besvare. Nogle fædre har berettet ganske konkret om årsagerne, mens andre har været mere usikre. Fælles for informanterne er dog, at de betoner det, som har adskilt dem fra deres tidligere partner/ægtefælle. De fremhæver de omstændigheder, der gjorde det fælles samliv problematisk og i nogle tilfælde direkte umuligt at leve videre i. Styrken og intensiteten i de forskellige fortællinger varierer. Det hænger dels sammen med, at nogle har skilsmissten tættere på end andre og derfor oplever den mere present, og dels hænger det sammen med årsagerne til bruddet.

Ved at præsentere informanternes historier på denne måde forsøger vi også at tydeliggøre, at samlivsbruddet er det, der markerer starten på et 'nyt' faderskab og et nyt liv. Det er her, fædrene påbegynder og (gen)skaber deres nye hverdagsliv uden for rammerne af det (ægteskabelige) samliv, eller simpelthen bliver fædre. Det er her, de så at sige 'bliver til' som fædre på deletid. Det er ligeledes i denne ofte kaotiske periode, at de første aftaler med deleordningerne etableres. Det er tydeligt, at fortællingen om samlivsbruddet og forholdet til børnenes mor har relevans for måden, hvorpå deres faderskaber kan udformes. Det er ikke uvæsentligt for fædrenes selvforståelse og de deleordninger, de har fået etableret, om opløsningen af parforholdet er forgået langsomt og over tid, om det har været et særdeles problematisk brud, eller om man som udgangspunkt har været defar helt fra begyndelsen og ikke på noget tidspunkt har levet sammen med moren til ens barn.

Varigheden af informanternes parforhold eller ægteskab svinger lige fra nogle måneder til 20 års samliv, men fælles for alle informanterne er, at de alle fortæller om, at det hele begyndte med forelskelse og en følelse af samhørighed. Skilsmissen repræsenterer det modsatte, nemlig opbruddet. Et fælles hjem har ligeledes for hovedparten af informanterne været rammen omkring parforholdet, derfor har samlivsbruddet også betydet en flytning eller opbrud fra den fælles bolig. Ifølge Andersen er opløsningen af det fælles hjem det, der synligt markerer enden på kærligheden til den tidligere partner (Andersen 2003: 97).

At miste alt

Martin: Det er ret tit mændene, der står med håret i postkassen, for vi lægger sgu ikke mærke til, hvad fanden der sker rundt om os. Jeg lagde ikke mærke til det, selvom jeg egentlig fik rigtig mange hints undervejs, for det var faktisk med utroskab og hele svineriet, som jeg bare tilgav, og bagefter har jeg tænkt, hov, hvad fanden skete der lige der? Det var jo slet ikke mig, der var der. Men sådan er det vel, når man har været sammen i mange år. Jeg troede, det var det rigtige at fortsætte, indtil døden os skiller, uanset hvad, og så bare klare den.

Både Martin og Jans fortællinger handler mest om utroskab og svigt. De er begge pludselig blevet forladt til fordel for en anden mand.

De beskriver deres skilsmisser som dramatiske og særdeles ubehagelige. De skildrer tiden omkring bruddet som meget kaotisk, og det er tydeligvis svært for dem at huske, hvad der egentlig skete hvor og hvornår. Mange af detaljerne har fortonet sig i en uklar tåge af vrede og svigt, og de fortæller begge, hvordan de var ude af sig selv og i en periode fuldstændig mistede orienteringen. Martin fortæller i det følgende, at hans forestilling om kernefamilien var som at leve i en 'osteklokke', og så pludselig blev det hele taget bort.

Trine¹: Var I gift?

Martin: Ja vi var gift. Vi havde den store pakke... (mindre tænkepause). I de første uger efter skilsmissen havde jeg ingen følelser, heller ikke for børnene. Jeg anede simpelthen ikke, hvor jeg var henne. Den her forestilling om kernefamilie og tju hej, altså det, jeg havde bygget op, og jeg ved godt, det var en osteklokke, men det var bare sådan, jeg havde regnet med, at det skulle se ud resten af livet. Og når man så tager hele lortet væk på en gang og siger, at alt det, du troede var livet, skal være noget andet, fordi tingene bare ikke hænger sådan sammen mere. Alle dine begreber, alle dine teorier og værdier, de bliver vups væk, og hvad har du så tilbage? Hvad har du at holde dig til?

Martin fortæller, at han altid havde troet på, at de skulle blive sammen til 'døden os skiller, uanset hvad, og så bare klare den'. For Martin var tiden omkring samlivsbruddet præget af endnu en stor usikkerhed. Han var bekymret for sine juridiske rettigheder i forhold til tvillingerne, som er skabt med donorsæd. Han var i tvivl, om det kunne have betydning for hans rettigheder. Han frygtede ligeledes, at moren ville rejse til udlandet med børnene, fordi hendes nye mand var udlænding. Martin beskriver, hvordan

¹ I specialet skelner vi ikke mellem hvem af os der stille spørgsmålene. Vi mener ikke, at det har betydning i forhold til indhold eller helhed. Det kan således enten være Trine Demant eller Trine Rølle. Dog fremgår det i vores transskriptioner hvem af os der stille hvilke spørgsmål.

han kort efter samlivsbruddet mødtes med sin ekskone på en cafe for at diskutere, hvordan de skulle gribe børnenes fremtid an. For Martin var det vigtigt, at han fra start fik mulighed for at knytte et stærkt bånd til sine to børn, som på daværende tidspunkt var to et halvt år gamle. Han sagde til sin ekskone, at han ville have dem på lige fod med hende, i hvert fald indtil tvillingerne var seks år gamle. Hun gik med til den ordning mod, at de så skulle flytte hjem til hende, når de skulle starte i skole. Martin forklarer, at fremtiden dengang virkede som noget fjernt, men i dag, hvor han lige pludselig står over for, at det er næste år, så er det svært at forlige sig med.

Jan er far til to børn på 13 og 10 år. Han blev skilt for syv år siden efter 14 års samliv.

Jan fortæller, at for ham kom skilsmissen meget pludseligt og uventet.

Jan: Min ekskone kom hjem en aften og sagde, hun havde fundet en anden på sit arbejde, og derfor skulle vi skilles. Og det var jo en stor nyhed for mig. Ikke en god nyhed. Min ekskone var af den klare opfattelse, at jeg bare lige skulle gå og vænne mig til tanken, og så skulle jeg flytte ud af vores hus, og så skulle den anden mand flytte ind i stedet for mig. Imens det stod på, skulle vi jo stadig tage os af børnene, og når de så var ved at skulle i seng, kørte hun, og så så jeg hende ikke før næste morgen eller rigtig sent om natten. Det stod på i 5-6 uger, tror jeg. Det var fuldstændig uudholdeligt, helt utåleligt. Jeg vidste slet ikke, hvad der skulle ske. Alting i den periode var usandsynligt kaotisk, der skete så mange ting, så jeg kan egentlig ikke rigtig huske, hvordan vi gjorde... Men jeg gik meget til psykolog i den periode.

På samme måde som Martin fortæller Jan, at han mistede orienteringen. Han vidste ikke, hvad der skulle ske. Han følte det uudholdeligt og utåleligt særligt i forhold til børnene.

Som udgangspunkt havde Jan og hans ekskone aftalt, at de skulle have fælles forældremyndighed, men da aftalerne omkring deleordningen med børnene gik i hårdknude, gik Jans ekskone til statsamtet og søgte den fulde forældremyndighed, som hun fik. Efter en masse problemer endte Jan med at kunne beholde deres hus og har i dag sine børn i, hvad han kalder en 5/9-ordning, hvor børnene er 5 dage hos Jan og 9 dage hos deres mor.

Martin og Jans historier følger samme dramaturgi, de er begge blevet gået fra, og skilsmissen kom som et chok for dem. De retter ikke opmærksomheden mod, hvordan de selv har bidraget til samlivsbruddet. De fortæller, at deres største fejl nok har været deres naivitet, og på grund af den sad de tilbage med 'håret i postkassen'. De beskriver begge, hvordan de forsøgte at forhandle sig frem til aftaler, hvor de 'ikke mistede alt i et hug'. Jan insisterede på at beholde huset, når hans ekskone nu skulle have børnene, og Martin indgik en deleordning, som i første omgang 'købte' ham mere tid med børnene. Fælles for dem begge er oplevelsen af at have mistet alt. I dag betragter de overvejende kontakten til børnenes mødre som 'et nødvendigt onde'.

At vokse fra hinanden

En anden gruppe fædre beskriver deres skilsmisser som mere fredelige, som noget der langsomt kom snigende. Fædre i denne gruppe har alle lange ægteskaber bag sig. De har været gift mellem 15- 20 år. I deres fortællinger betones en stigende mangel på interesse i hinandens liv som en væsentlig årsag til samlivsbruddet. De forsøger at redegøre for det, som de alle i udgangspunktet oplevede som diffust,

nemlig, at limen i deres parforhold begyndte at miste sin virkning. Nogle af fædrene fremhæver, at en manglende lyst til fælles projekter og oplevelser var en af grundene til, at de måtte opløse deres parforhold. For andre har børnene stort set været deres eneste fælles referencepunkt i lang tid, inden de gik fra hinanden. Årsagerne til bruddet er forskellige og svære at konkretisere for fædrene, men de deler alle en fælles forestilling om, at man som partnere kan 'vokse fra hinanden'. Hvad der ligger i udtalelsen at vokse fra hinanden, har de forskellige forklaringer på.

Sune er far til to drenge på 8 og 11 år og blev for halvandet år siden skilt efter 17 års ægteskab. Han forklarer det således:

Sune: Til sidst var det sådan for (moren) og mig, at vi bare fjernede os mere og mere fra hinanden. Der var ikke noget fælles grundlag, vi havde lyst til nogle forskellige ting. De ting, jeg drømte om at gøre, vidste jeg bare, aldrig ville blive en realitet sammen med hende. Det var noget, jeg måtte gøre selv og ved siden af. Så alt det fælles forsvandt.

Trine: Holdt I ferie hver for sig?

Sune: Nej det gjorde vi ikke, men vi levede meget hver for sig. Men det betød også, at der var en del ting, som jeg så ikke gjorde, fordi det ville være problematisk, fordi det ligesom ville være for tydelig en markering af, at tingene ikke var helt, som de burde være.

Sune beskriver her, hvordan hans drømme ikke længere matchede hans tidligere ægtefælle. Han siger, at han har måttet begrænse sine egne ønsker, så det ikke blev for åbenlyst, at deres ægteskab ikke fungerede. Han forklarer, at de efterhånden helt manglede et fælles udgangspunkt ud over de børn, de havde sammen. Som vi tolker det, er Sunes forestillinger om et velfungerende ægteskab, at parterne i en vis udstrækning kan dele deres drømme. Der skal være noget tilstede, som forener og binder ægtefællerne sammen. At leve hver sit liv inden for ægteskabet er ifølge Sune ikke optimalt. Stefans forklaringer ligner på mange måder Sunes. Han er far til to børn på 13 og 20 år. Han er blevet skilt for to år siden efter 20 års ægteskab. Stefans ældste datter er flyttet hjemmefra og bor sammen med sin kæreste, men hans yngste søn bor på skift en uge hos Stefan og en uge hos sin mor. Om årsagen til samlivsbruddet siger han:

Stefan: Jeg mener, man udvikler sig jo gennem hele livet, og jeg oplevede, at vi udviklede os på nogle områder, hvor vi fik færre og færre ting tilfælles simpelthen. De ting, hun gerne ville, og de ting, jeg gerne ville, hang bare ikke rigtig sammen. Jeg ville gerne bruge pengene på at rejse og se verden og så leve mere enkelt i dagligdagen, hvorimod hun var meget optaget af købe dyre ting. Der var ligesom nogle ret store punkter, hvor vi var groet fra hinanden. Vi holdt op med at gøre ting sammen; hvis jeg ville noget, så gjorde jeg det bare, og hvis hun ville noget, så gjorde hun det bare. Det var ikke sådan, at vi sagde: 'kunne det ikke være dejligt, hvis vi sparede sammen og rejste til Afrika', eller sådan noget. Vi holdt op med at være hinandens første prioritet simpelthen.

På samme måde som Sune beskriver det, er Stefans oplevelse også, at de fælles projekter og drømme med tiden er forsvundet.

Peter er far til tre drenge på henholdsvis 8, 12 og 14 år. Peter blev skilt for fem år siden efter 18 års ægteskab. Han beskriver sin skilsmisse som en langsom skilsmisse både praktisk og følelsesmæssigt. Peter og hans ekskone har i dag, hvad han kalder for en 6/8-ordning, hvor drengene bor 8 dage hos Peter og 6 dage hos deres mor.

Om sin skilsmisse siger Peter:

Peter: Altså baggrunden for skilsmissen var, at vi voksede fra hinanden, eller min kone voksede ud af forholdet, eller hvordan jeg nu skal sige det. Det var en fredelig skilsmisse, en latterligt fredelig skilsmisse, hvor der så har været nogle udsving undervejs, og det er blevet mere og mere tydeligt for mig, hvorfor vi blev skilt, og hvis jeg ikke forstod det dengang, så forstår jeg det ret tydeligt nu, men sammenlignet med, hvad jeg ellers har set af skilsmisser på nært hold, så har det været a walk in the park.

Denne gruppe fædre beskriver samlivsbruddet som en fælles beslutning mellem dem og deres tidligere ægtefælle. Tonen i forhold til børnenes mor er respektfuld og kommunikationen velfungerende. 'At vokse fra hinanden' er noget, disse fædre oplever som noget naturligt og udramatisk. Det har ikke noget med deres børn at gøre, og ingen af dem fortæller om angst for at miste relationen til deres børn. De fædre, der er blevet skilt efter mange års samliv og efter nogenlunde fælles enighed med deres tidligere partner, har alle deleordninger, der tidsmæssigt svarer til morens tid med børnene. Peter har som eneste undtagelse sine børn mere end moren. Fædrene i denne gruppe har det, der populært kaldes en fifty/fifty-ordning, hvor børnene på skift bor en uge hos dem og hos moren. Tilfældigvis har fædrene i vores materiale med denne ordning alle sønner. Det er ikke muligt for os at sige noget præcist om, hvordan det kan have en betydning. Vi vil dog pege på, at det er en ganske udbredt udviklingspsykologisk antagelse, at især lidt større drenge har brug for deres fædre til at spejle sig i. En forklaring, vi også er stødt på hos vores informanter.

En helt anden scene

Lasse: Vi var så unge, og jeg tror bare, at to små børn gør noget ved ens livsopfattelse, og hvad man vil med sit liv og som menneske. Det kommer sådan for alvor til udtryk, når man har to små at tage hensyn til. Man kan jo have alle mulige ideer, inden man begynder at være par og få børn, og når de så kommer, er det en helt anden scene end den, man havde forestillet sig.

For Lasse, Kasper, Bjarke, Søren og Simon gælder det, at de ikke har lange ægteskaber eller forhold bag sig. De er alle gået fra deres partner efter et kort samliv, og imens de havde små børn.

Årsagsforklaringerne til samlivsbruddet er i denne gruppe mere uhomogene og svære at generalisere. Søren forklarer, at det i hans tilfælde var jalousi og et begrænset kendskab til hinanden inden de blev forældre, der var den afgørende faktor til, at parforholdet gik i opløsning. Bjarke peger på nogle andre omstændigheder. I hans tilfælde handlede det om flere dødsfald i den nærmeste familie, som efter hans vurdering belastede deres nye forhold og forældreskab så meget, at de ikke formåede at blive sammen. Kasper, som har sine tre børn med to forskellige kvinder, fortæller, at hans første forhold gik i stykker, da datteren var 3-4 år, og de endte i Statsamtet i en konflikt om samvær og forældremyndighed. Kasper beskriver det som en 'vild krig', hvor ingen af parterne ville give sig, men grundet, hvad han betegner

som systemets indretning endte Kasper med ikke at få del i forældremyndigheden, og samværet med datteren blev fastsat til torsdag til mandag hver anden uge.

Den anden gang Kasper blev skilt, var de enige om fælles forældremyndighed og at dele deres to børn lige meget. Som Kasper formulerer det: 'den anden gang var det genialt – man bliver skidegod til at blive skilt'.

Lasse, hvis citat indleder dette afsnit, blev skilt, da døtrene var henholdsvis et og tre år. I dag er de 13 og 15 år. Han forklarer, at han og deres mor voksede lidt fra hinanden, selvom de ikke havde kendt hinanden så længe. De valgte at tage ud at rejse sammen i et halvt år 'for at finde melodien igen' – men den fandt de ikke, og da de kom hjem, flyttede de fra hinanden. I dag bor pigerne hos deres mor og er hos Lasse hver anden weekend.

Simon fortæller, at han og hans søns mor havde været kæresten i relativt kort tid, da hun blev gravid, og at de efterfølgende gik fra hinanden, da drengen var tre år. Årsagen til bruddet fortæller han ikke om, men han fortæller, at han havde det meget dårligt med tiden lige efter.

Simon: Jeg startede med en fifty/fifty ordning, men jeg vil sige, at hele den tid var meget turbulent og meget svær, og det er nok den tid, jeg har det dårligst med, fordi vi prøvede at være gentle og smooth og lade tingene glide ud. I dag tror jeg, at det havde været langt bedre bare at sige: Vi skal flytte fra hinanden, din mor og jeg, og ikke noget med at prøve at bibeholde en facade af, at det er okay.

I dag er Simons søn 10 år, og de har haft en deleordning indtil for kort tid siden, hvor de hver især har haft ham en uge ad gangen. For et stykke tid siden besluttede de imidlertid at lave den om til, at sønnen nu bor fast hos moderen, og at han er hos Simon hver anden uge fra torsdag til mandag.

Fælles for denne gruppe fædre er en oplevelse af, at deres forestillinger om familielivet ikke stemte overens med den virkelighed, der mødte dem. Fædrene i denne gruppe har alle etableret familie i et relativt nyt forhold, dvs. at de blot havde kendt deres partner i få år, inden børnene blev født. Flere af fædrene beskriver her, hvordan rutinerne alt for hurtigt fik overtaget, og det store arbejde omkring børnene sled på deres parforhold.

At blive en del af historien

Fælles for de mænd, vi har beskrevet indtil nu, er, at de alle har oplevet at være far i en 'kernefamilie' i form af at bo sammen far, mor og børn i samme hjem. Nogle har boet sammen med deres børn i rigtig mange år, nogle andre i ganske få, men de har alle været fædre i kernefamilier, før de blev 'delefædre'. Tre fædre i vores materiale har imidlertid en anden historie, idet opløsningen af parforholdet har fundet sted før fødslen af deres barn. De har som udgangspunkt været fædre på deltid og to af dem har ikke på noget tidspunkt boet sammen med moren til deres barn.

David er far til en datter på ni måneder. Han fortæller, hvordan hans ekskæreste en dag dukkede op efter et par måneder, hvor de ikke havde set hinanden og fortæller ham, at hun er gravid, og han er faren.

David: Hun kom og sagde: 'Gider du ikke lige komme ned med det samme, der er noget, jeg gerne vil fortælle dig'. Så sagde jeg: 'Nej, jeg har ikke set dig i halvanden måned, enten kommer du op, eller også går vi på cafe'. 'Fint, så går vi på cafe', sagde hun. Så gik vi på cafe, og hun stillede 2-3 høflige spørgsmål om, hvordan det gik, og så sagde hun: 'Øh, nå, men der er noget, jeg gerne vil fortælle dig' og så sagde hun: 'Jeg er gravid, og det er dig, der er faren' (...) Jeg vidste ikke, om hun havde intentioner om, at vi skulle arbejde på vores forhold og prøve at se, om vi kunne få det til at fungere. Så jeg var både rigtig glad og meget forvirret.

Efterfølgende viser det sig, at David er en af de sidste i hendes familie og omgangskreds, der får at høre om graviditeten. David forklarer, at det var meget underligt at være den sidste, der fik noget at vide til trods for, at det var ham, der var faren til barnet. Han syntes, at det var svært ikke at blive inddraget i beslutningen om, hvorvidt de skulle have et barn eller ej. David mener, at det selvfølgelig er kvindens krop og hende, der i sidste ende bestemmer. Men han ville gerne have haft muligheden for at blive spurgt.

David: Jamen, i bund og grund føler jeg mig vel totalt ekskluderet. Altså, jeg er den person, der har været med til at lave barnet, men den sidste til at have en mening om det. Det synes jeg, er meget besynderligt.

Trods de vanskelige følelser, David beskriver i forhold til at føle sig ekskluderet og sat uden for indflydelse, reagerer han alligevel med at blive meget glad over, at han skal være far. Tanken om at være far ligger ham ikke fjernt, det er noget, han altid gerne har villet. Imidlertid viser det sig, at Davids ekskærester ikke er interesseret i noget engagement fra hans side. Hun ønsker hverken at snakke med ham, modtage penge, tøj eller gaver til barnet.

Da vi snakker med David om at blive far, bliver han trist til mode. Han har læst et sted, at fædre bliver til ved deres børn fødsel. David fik ikke lov til at være tilstede ved sin datters fødsel. Han føler, han er blevet snydt for en stor oplevelse, som kunne have haft betydning for hans faderfølelse. Han fortæller om første gang, han så sin datter efter fødslen på hospitalet:

David: (Morens) bror var der, og det var ham, der holdt hende, da jeg kom ind. Og jeg kan godt love dig for, at det var mærkeligt at komme ind i det rum og så se en anden mand stå og holde min datter. Det var fandme mærkeligt.

Trine: Kan du prøve at beskrive det?

David: Jamen, jeg kommer ind i rummet og ser (moren), som er meget glad, fordi fødslen er overstået, og den lille pige har det godt. Men det hårdeste var simpelthen at se den fremmede mand med mit barn og så mærke i sin krop, at jeg slet ikke følte ret til at gøre noget som helst. Jeg havde ingen ret til det barn, til at holde det eller kysse det eller noget som helst. Jeg følte mig 100% afsat. Det var (moren), der kunne bestemme, hvad jeg måtte gøre eller ikke gøre. Det var virkelig en ubehagelig følelse. Jeg gik hen til broren og satte mig helt tæt ved siden af, kiggede på det lille væsen og tog nogle billeder, og så sagde (moren): 'Har du ikke lyst til at tage hende?' For helvede, hvad tror du? Det var det eneste, jeg havde haft lyst til lige fra det øjeblik, jeg trådte ind i rummet. Men jeg turde ikke, var bange for, at hun ville blive sur eller noget.

Davids fortælling handler om smerte og frustration pga. en helt overordnet følelse af eksklusion fra et faderskab, som han ønsker at få anerkendt og tage på sig. Da vi taler med ham første gang, er hans datter 3 måneder gammel, og han får kun lige akkurat det samvær med sin datter, som han er berettiget til ifølge loven, hvilket er en time to gange om ugen. David fortæller, at ofte sover hans datter i den tid,

hvor han har hende. I Davids tilfælde er der ikke noget samlivsbrud, men der er et brud, som handler om ikke at få lov til at være en del af historien.

Michel har en historie, der på mange måder ligner Davids. Han er far til en datter på 15 måneder.

Michel fortæller, at hans ekskæreste valgte at flytte til udlandet for at følge sin karriere, kort efter de havde fundet ud af, at hun var gravid. Han forklarer, at han blev meget glad og lykkelig ved tanken om at skulle være far, fordi det var noget, han altid havde ønsket sig. Han siger, at hans ekskæreste også altid havde ønsket sig at få børn – bare ikke nødvendigvis med ham. Fire måneder henne i graviditeten fortæller hun Michel, at hun er forelsket i en anden mand. Alligevel beslutter Michel at følge med hende til udlandet. Efter datterens fødsel tager Michel orlov og passer hende de første seks måneder i udlandet, mens moren arbejder. Da de kommer tilbage til Danmark, mener Michel, at de skal have deres datter lige meget, men det mener moren og Statsforvaltningen ikke. Det bliver fastlagt, at Michel må have sin datter en overnatning hver anden weekend og to eftermiddage om ugen. Begrundelsen er datterens alder. Michel forklarer, at de siger, hun er for lille til at være mere hos ham. Michels historie handler om afmagt og kamp mod både moren og systemet. Han er meget frustreret over den behandling, han synes, han får.

For Jens, som er far til en dreng på 10 år, har det ligeledes været udgangspunktet, at han og sønnens mor gik fra hinanden, før deres søn blev født. I modsætning til David og Michel beskriver Jens, at han som udgangspunkt ikke var interesseret i at få børn. Han fortæller, at han på daværende tidspunkt følte sig både umoden og uafklaret. Til gengæld beskriver han deres brud som rimelig problemfrit. Han fortæller, at han har været far for sin søn, siden han var færdig med at blive ammet. I dag har Jens sin søn fast to dage om ugen. Han har aldrig forsøgt at kræve hverken mere eller mindre, for som han siger:

Jens: Det med at involvere sig i børneopdragelsen er ligesom at fylde et glas op, som der aldrig har været noget i, så selvom det kun er kvart fyldt, så synes man, at man har fået noget, og det er man helt vildt glad for, og så har man jo glemt, at det faktisk skulle være fyldt op.

Jens' metaforiske udtalelse beskriver, hvordan han opfatter sin rolle som far. Han har ikke selv valgt at få et barn, men han er der så meget, som det lader sig gøre i forhold til hans arbejde, og hvad moren i øvrigt tillader. Jens har modsat David og Michel ikke et større behov for at få fælles forældremyndighed eller dele sønnen lige meget. Han er umiddelbart fint tilfreds med den måde, det fungerer på.

Informant oversigt

Alle navne er pseudonymer.

Navn	Børn	Samværs/deleordning	Parforhold, skilsmisse og forældremyndighed
Martin (39)	Tvillinger på 5 år. En dreng og en pige.	Fifty /fifty deleordning. Børnene bor en uge ad gangen hos Martin og hos deres mor. Tvillingerne skal ved skolestart bo fast hos deres mor. Martin skal have dem hos sig hver anden weekend og muligvis en hverdag midt i ugen.	Skilt da tvillingerne var to og et halvt efter syv års samliv. Fælles forældremyndighed.
Jan (41)	Søn på 13 år. Datter på 10 år	5 /9 ordning. Børnene er fem dage hos Jan og ni dage hos deres mor.	Skilt da børnene var tre år og otte år efter 14 års samliv. Moren har forældremyndigheden.
Sune (40)	To drenge på 11 og 8 år.	Fifty/fifty deleordning. Børnene bor en uge hvert sted.	Skilt da drengene var syv og ti år siden efter 17 års ægteskab. Fælles forældremyndighed.
Stefan (46)	1 datter 20 år. 1 søn 14 år	Fifty/fifty deleordning med drengen en uge ad gangen. Datteren er flyttet hjemmefra.	Skilt da børnene var 18 og 13 år efter 20 års ægteskab. Fælles forældremyndighed.
Peter (43)	Tre sønner på 8, 12 og 14 år.	Børnene bor 8 dage hos Peter og 6 dage hos deres mor.	Skilt for fem år siden efter 18 års ægteskab. Fælles forældremyndighed.
Lasse (39)	2 piger på 13 og 15 år	De første mange år boede pigerne en uge hvert sted. I dag bor de hos deres mor og kommer fast hos Lasse hver anden weekend.	Lasse blev skilt da hans døtre var henholdsvis 1 år og 3 år gamle. Han var sammen med pigernes mor i 6-7 år. Fælles forældremyndighed.
Kasper (36)	En datter på 14 år fra første ægteskab. To børn fra andet ægteskab. En datter på 8 år og en søn på 6 år.	Torsdag – mandag hver anden uge med den ældste datter. Fifty/fifty deleordning med de to yngste børn.	Kasper blev skilt fra moren til sin ældste datter, da hun var to år gammel. Moren har forældremyndigheden. Skilt for 4 år siden fra sin anden kone efter et par års samliv. De har fælles forældremyndighed.
Bjarke (39)	1 søn på 8 år	9/5 ordning. 9 dage hos moren og 5 dage hos Bjarke.	Skilt efter 3-4 års samliv. Fælles forældremyndighed
Søren (31)	1 datter på 5 år. En søn på 3 år	Datter bor fast hos Søren, sønnen bor fast hos moren. Børnene er sammen hver weekend, skiftevis hos Søren og hos deres mor.	Skilt efter 2-3 års samliv. Fælles forældremyndighed.
Simon (37)	En søn på 10 år	Tidligere fifty/fifty deleordning. Nu bor sønnen fast hos moren og er hos Simon hver anden weekend fra torsdag til mandag.	Skilt efter 2-3 års samliv. Fælles forældremyndighed.
David (38)	En datter på 9 måneder	2 eftermiddage pr. uge	David har aldrig levet sammen med moren. De havde kendt hinanden et par måneder, da hun blev gravid. På det tidspunkt var de ikke længere kærestepar. Fælles forældremyndighed.
Michel (32)	En datter på 15 måneder	2 eftermiddage pr. uge og en overnatning hver anden weekend.	Michels parforhold blev opløst, mens moren var gravid. Forinden havde de kendt hinanden et års tid.
Jens (40)	En søn på 10 år	10 dage hver måned.	Parforhold opløst under graviditeten. Har ikke på noget tidspunkt boet sammen med moren. Forinden havde de kendt hinanden 1 års tid. Moren har forældremyndigheden.

Mere sig selv efter bruddet

Fædrene har alle erfaret et brud med den mest dominerende model for familie i en moderne, vestlig kontekst, nemlig sammenhængen mellem parforholdet og forældreskabet (Stacy 1998 i Andersen 2003: 57), hvad enten de har opløst en eksisterende kernefamilie eller aldrig levet i én, så signalerer det at blive far på delevtid et opbrud med en dominerende forestilling om, at far, mor og børn er en samlet enhed. Trods udbredelsen af nye familieformer og det øgede antal skilsmisser, har kernefamilien en hegemonisk status i vestlige samfund (Andersen 2003, Winther 2006). At blive skilt og opfostre sine børn 'uden for' de rammer, er stadig et brud på den dominerende forestilling om, hvordan familien som institution skal praktiseres. Det er et brud med den symbolske og normative orden, hvor forståelsen er, at far og mor i fællesskab varetager omsorgen for børnene, inden for rammerne af det heteroseksuelle parforhold. Samlivsbruddet er derfor startskuddet til en redefinering af nogle af de symbolske og kulturelle værdier og forestillinger, som informanterne tidligere har taget for givet og orienteret sig mod.

Et samlivsbrud og de oplevelser, der for fædrene har været forbundet med at forlade en symbolsk orden og finde en ny orden for deres liv, kan begribes med Victor Turners klassiske antropologiske analyse af overgangsritualer (Turner 1996). Et overgangsritual er ifølge Turner en serie af ritualer, der udføres med henblik på at føre et individ fra én social tilstand eller status til en anden, hvorved der sker en forandring ikke kun af samfundets opfattelse af individet, men også af individets selvopfattelse. At blive far på delevtid kan anskues som en sådan ritualiseret overgang. Ifølge Turner forløber overgangsritualer over tre faser (Turner 1996: 510). *Separation*, hvor individet adskilles fra en tidligere tilstand eller position. For hovedparten af informanterne i vores materiale er det et ophør med positionen og selvforståelsen som ægtemand (partner) og far i en kernefamilie. Den *liminale fase*, hvor individet befinder sig i en 'usynlig', ikke kategoriseret tilstand. Her er ingen af individets tidligere eller kommende kendetegn tilstede. Tiden omkring samlivsbruddet kan betragtes som en liminal fase, hvor fædrene har befundet sig i et 'limbo' – en slags hverken-eller tilstand. De beskriver selv, at denne periode i deres liv har været forbundet med usikkerhed, sårbarhed, kaos og lidelse. De bruger ord som 'at miste', 'en kaotisk tid' og 'ikke at vide, hvad der skulle ske'. Turner karakteriserer også den liminale fase som en intens refleksionsfase, hvor individerne er nødt til at eksplicitere og omdefinere de værdier, de hidtil har taget for givet. Vores informanter beskriver, hvordan samlivsbruddet satte mange eksistentielle tanker i gang hos dem, om hvem de var som mennesker, og hvad de gerne ville bruge deres liv på. Den sidste fase slutter ifølge Turners analyse med en *inkorporationsfase*, hvor individet genindsættes på ny i samfundet, nu med klare rettigheder og forpligtelser knyttet til den nye position. Der foregår med andre ord en særlig handlingssekvens med indledning, mellemstykke og afslutning. Overgangen mellem de to sidste faser er for informanterne i vores speciale mere flydende, end Turners analyse umiddelbart giver plads til. At skabe sig en ny identitet som far på delevtid er noget, der sker

over tid. Det er en proces, vi betragter, på linje med sociolog Richard Jenkins forståelse af identitet, som en konstant 'being in becoming' (Jenkins 2004: 92).

Turners begrebsætning af overgangsritualer er anvendelig i vores materiale, fordi hans analyse peger på den forandring, som mange af fædrene beskriver, de har gennemgået undervejs og efter deres samlivsbrud. Fædrene, som har levet i et parforhold, forklarer, hvorledes samlivsbruddet har været en frisættelse fra parforholdets trængsler og uoverensstemmelser. Nogle fædre taler eksplicit om, at de oplever, at de har fået et 'tættere' forhold til deres børn, fordi de er blevet 'tvunget' ud af nogle træge kønsroller, som har præget deres ægteskaber. På den led vurderer mange af mændene samlivsbruddets konsekvenser i et forholdsvist positivt perspektiv. De betragter bruddet som en krise, der i en periode bragte dem ud af fatning og truede deres identitet, men som efterfølgende har givet dem nye muligheder, også i forholdet til deres børn.

Fædrenes beretninger om samlivsbruddet indeholder således en del befrielsesmetaforer, og de taler ind i en udbredt forståelse af, at personlige kriser kan føre til psykisk modning og indsigt. Den engelske sociolog Anthony Giddens (1994) påpeger, at det i dag forventes, at voksne mennesker gennemgår en selvterapeutisk bearbejdningsproces i forbindelse med personlige kriser for derigennem at opnå en større mental modning. Personlig krise i forbindelse med samlivsbruddet eller alvorlig sygdom tillægges stor betydning, idet den åbner for muligheden for 'at finde sig selv' (ibid.: 23).

Trine: Oplever du, at du har forandret dig efter skilsmissen?

Sune: Ja, meget.

Trine: På hvilken måde?

Sune: Jamen, jeg er blevet gladere og har fået mere lyst til det hele, ja, det lyder så patetisk eller stort, men jeg har lyst til at gøre det hele og gøre de ting, som jeg synes, er spændende. Altså folk, der er tæt på mig, siger, jeg er blevet gladere, og de kan genkende mig mere som den, de troede, jeg var. De synes, jeg er kommet mere på banen og markerer mig og bliver til, hvor jeg før måske mere bare var sådan 'nå, nå'... Jeg er blevet mere tydelig nu, tror jeg.

Sune siger, at han nu føler sig genkendt efter at være kommet ud af 17 års ægteskab. Han taler om, at han er blevet mere tydelig, at han bliver til nu i modsætning til tidligere. Han vurderer, at samlivsbruddet overvejende har haft positive konsekvenser for ham selv. Han taler om frihed og en følelse af beruselse:

Sune: ...Jeg fik i det første stykke tid, efter vi var gået fra hinanden, sådan nogle oplevelser, som jeg kunne relatere til dengang, jeg lige var flyttet hjemmefra. En berusende følelse af frihed, og sådan en voldsom energi og en fornemmelse af, der er ingen, der ved, hvor jeg er. Det var en fantastisk følelse, som ikke havde været til stede i mit liv i rigtig mange år.

Stefan fortæller om samlivsbruddet på følgende måde:

Stefan: Jeg tror, at der i det øjeblik, man bliver skilt, automatisk sker en nytænkning i ens liv, altså en masse mønstre, som man måske har haft, og som måske både har været hensigtsmæssige og uhensigtsmæssige, de forsvinder. Jeg orienterer mig mere udad nu i forhold til før, hvor jeg mere var en del af familien og ikke tænkte så meget over alle de andre ting, man også kan gøre. Jeg kan mærke, at jeg er blevet gladere og mere omgængelig at være sammen med, fordi jeg har mere tid til at gøre de ting, jeg gerne vil. Det hænger selvfølgelig også sammen med, at jeg har skiftet job, men jeg oplever, at de mennesker, jeg kender, som er blevet skilt, begynder et nyt liv i virkeligheden. Det er jo ikke sådan en boomerang effekt, at man laver et nyt liv, og så finder man tilbage, men man skyder sig derudaf. Så jo, jeg synes, jeg har forandret mig. Bestemt...

Stefan peger på, at han er blevet gladere, fordi han nu kan gøre de ting, han gerne selv vil. Han fremhæver, at han nu orienterer sig mere udadtil og pludselig har fået øje på alle de andre ting, han også kan gøre, fordi han ikke længere kun skuer indad mod familien. Stefan italesætter således familien, som den har været udformet i hans tilfælde, som begrænsende for hans personlige udvikling og udsyn. Det er interessant, hvordan fædrene på en gang fortæller, hvordan samlivsbruddet har styrket dem personligt og på samme tid fortæller om det tab, de har oplevet, særligt i relation til deres børn.

Ud fra et sociologisk og mere makroorienteret synspunkt er det en udbredt antagelse at betragte det stadigt stigende antal samlivsbrud og eneforsørgerfamilier som en konsekvens af individualiseringen og sen-modernitetens livsvilkår i vestlige samfund (Giddens 1994). Individualisering kan overordnet beskrives som individers ret til og mulighed for at planlægge et personligt livsforløb, der frem for alt stemmer overens med egne ønsker og behov. Individualiseringen er en vigtig forståelsesramme i vores materiale, idet fædrenes refleksioner omkring opløsningen af deres parforhold bygger på nogle forestillinger om, at ægteskab og parforhold kan stå i vejen for ens personlige udvikling. Eller at man som mennesker kan vokse fra hinanden, at det fælles grundlag kan forsvinde, netop fordi alle parter har deres individuelle projekter og planer i forgrunden.

Giddens beskriver, hvad der motiverer moderne mennesker til at indgå eller fravælge parforhold og ægteskab i dag. Han bruger et begreb, han kalder for 'det rene forhold'² (Giddens 1992). Karakteristisk for det rene forhold er, at det i udgangspunktet bygger på seksuel og følelsesmæssig ligestilling mellem partnere. Det rene forhold er et forhold, man først og fremmest er i for sin egen skyld. Forholdet er kendetegnet ved følelsesmæssig intimitet, gensidig tillid og forpligtelse over for den fortrolighed, parterne deler. Rene forhold indledes og fastholdes alene med henblik på det, personerne kan få ud af forholdet. Er personerne forpligtede over for hinanden, er det, fordi det er noget, de har besluttet sig for at være (Giddens 1994: 110-115). Kendetegnende for det rene forhold er, at det opløses, når det ikke længere virker tilfredsstillende for det enkelte individ. I dag er det legitimt at forlade et parforhold, hvis man føler sine behov ekskluderet eller på anden vis ikke opnår tilfredsstillelse. På mange måder er bruddet mere legitimt end resignationen, hvilket igen kan betragtes i lyset af individualiseringen, den kulturelle frisættelse, forpligtelsen til at skabe sig selv og sen-modernitetens normer om at leve sit liv

² Jf. Winthers (2006) kritik af det rene forhold og hendes indvending om, at parforhold i dag ikke er 'rene' netop fordi vi i kraft af de mange brud trækker tråde med fra de tidligere forhold i form af børn. Godt nok er forholdet nyt, men bagagen gammel. Man bliver ikke 'ren' igen og igen (ibid.: 143).

fuldt ud. Er samlivet problematisk og står det i vejen for ens personlige udvikling, må man indgå i en ny relation, hvor muligheden for på ny at skabe og udvikle sig selv er tilstede.

For til sidst at samle op på dette afsnit om at blive far på deletid, vil vi tydeliggøre argumentet om, at fædrene på nær den gruppe som ikke har haft et forudgående familieliv, oplever en større intensitet både i forhold til sig selv og til deres børn, efter samlivsbruddet er kommet på afstand og formen på deres samværsordning er blevet mere rutinepræget.

Den gruppe fædre, som aldrig har haft et familieliv, men som i udgangspunktet er blevet fædre på deletid, fortæller om en langt større splittelse og frustration i deres faderskab. Det var ikke den måde, de havde ønsket at blive fædre på, og de stiller modsat de andre fædre mange flere spørgsmål til samfundet og systemets indretning, som de føler sig marginaliseret og uden rettigheder i forhold til. Vores indtryk er, at de ikke tvivler på deres værd som fædre, men de oplever, at både moren og systemet dømmer dem.

Michel: Jeg ved, at jeg er en god far – og min datter er den eneste, der kan dømme mig. Jeg føler ikke rigtigt noget pres, kun når jeg står foran de offentlige myndigheder, og de skal beslutte, om jeg er en god far eller ikke.

David fortæller, hvordan han oplever at skulle stå til regnskab over for sin datters mor – til trods for, at hun efter hans opfattelse sidder med hele magten:

David: Jeg synes, at noget af det sværeste er at miste kontrollen – det handler ikke om at være en god far, men at forstå, at det er hende (moren), der skal styre det, og ikke ane, hvad der foregår.

Både Michel og David bruger ord som 'dømme', 'kontrol' og 'styre', som relaterer sig meget til magt. Det er ord, som understreger deres underlegne og marginaliserede position både i forhold til deres børns mødre, men også i forhold til et samfundssystem, som i begge tilfælde er indblandet. For dem er den liminale tilstand en konstant følelse af afmagt og konflikt. Deres historier handler ikke om at finde sig selv. De er endnu ikke kommet ud på den anden side, de er stadig i liminaliteten, hvor man ikke kender sin position.

På trods af disse forskelligheder mellem fædrenes måde at blive defar på er der et vigtigt fælles træk. De taler alle sammen om at være 100 procent tilstede for deres børn. I kapitel 6 vil vi udfolde, hvilke forestillinger og praksisser, der ligger til grund for at være 100 procent tilstede i sine børns liv.

Opsummering kapitel 3

I dette kapitel har vi udfoldet og analyseret de forskellige måder, hvorpå informanterne er blevet til som fædre på deletid. Vi har argumenteret for, at fortællingen om samlivsbruddet har betydning for, hvordan fædrene oplever deres faderskab, og for de deleordninger, de har fået etableret omkring børnene. Vi har fremanalyseret fire overordnede typer fortællinger om samlivsbruddet. De fortællinger, der handler om utroskab og svigt, de fortællinger, der handler om at vokse fra hinanden, de fortællinger, der handler om, at forestillingen om børn og familieliv ikke kunne leve op til

forventningerne og drømmene, og så endelig de fortællinger, der handler om at blive ekskluderet fra faderskabet. Trods forskellige årsagsforklaringer til samlivsbruddet vurderer hovedparten af fædre samlivsbruddet i et positivt lys, da vi snakker med dem. Ved hjælp af Victor Turners klassiske begrebsætning af overgangsritualer, har vi karakteriseret tiden omkring samlivsbruddet som en liminalfase, hvor fædre oplevede sårbarhed, kaos og lidelse. Efterhånden som fædre er kommet videre med deres liv, og samværsordningerne med børnene er blevet mere rutineprægede, oplever de fleste, at samlivsbruddet har styrket dem som mennesker, og at forholdet til deres børn er blevet forstærket. De fædre, som ikke deler den oplevelse, er de fædre, som endnu befinder sig i en tilstand, der stadig har klare liminale træk. Det er de fædre med børn under to år, og som ifølge dem selv har nogle helt utilfredsstillende samværsordninger. Det er de fædre, der ikke oplever at få anerkendt deres faderskab.

Efter denne præsentation af informanterne og deres fortællinger om samlivsbruddet vil vi i det følgende kapitel præsentere det teoretiske felt. Det teoretiske felt har formet udvælgelsen af de iagttagelsesledende begreber, som er gennemgående i de efterfølgende analysekapitler.

4. Teoretisk tilgang til familie, hjem og faderskab

I dette kapitel redegør vi for de forskellige iagttagelsesledende begreber, vi har konstrueret vores felt ud fra. Kapitlet er opdelt i otte afsnit. I første afsnit skitseres en antropologisk forståelse af slægtskab, som har inspireret os i vores tilgang til familie. Herefter opridser vi kort den sociologiske diskussion af familiebegrebets anvendelighed og introducerer sociologen David Morgans ide om familiepraksisser, som i analysen anvendes som en gennemgående forståelse af, at familie og hjem er praksisser. Med praksisser menes, at familie og hjem er noget, der *gøres*, frem for noget, der *er*. Dette udfoldes i det efterfølgende afsnit. I næste afsnit udfolder vi vores brug og tilgang til hjem som et socialt og fysisk rum, hvor både forestillinger og praksisser udspilles. Herefter følger 3 afsnit om faderskab, køn og køn som familiepraksis. Vi udfolder og diskuterer forskellige tilgange til køn, og hvilke betydninger det har for, hvordan faderskab opfattes og gøres.

Slægtskab

Tidligere har antropologer primært beskæftiget sig med funktionen og strukturen i eksotiske slægtskabssystemer (Carsten 2003). Årsagen til dette var, at strukturen i og funktionen af europæiske slægtskabsforhold på daværende tidspunkt blev opfattet som indlysende og selvfølgelige. Antagelsen var, at vestlige slægtskabssystemer og familierelationer bestod af rationelle forhold, der følger naturlige og biologiske love, som ingen satte spørgsmålstegn ved (Knudsen & Wilken 1993: 86).

En kulturel tilgang til slægtskab kan føres tilbage til antropolog David Schneiders omfattende studie af amerikansk slægtskab fra 1960'erne i bogen *American Kinship* (1968). Schneider viste i sit studie, hvilken kulturel og symbolsk betydning slægtskab blev tillagt i det amerikanske samfund. Hans karakteristik og begrebsliggørelse af amerikansk slægtskab har efterfølgende været afsæt for mange antropologers slægtskabsstudier (Carsten 2003).

Schneider redegør for, at der i det amerikanske slægtskabssystem skelnes mellem to kategorier af slægtninge, hvis symbolske betydninger kan identificeres i to kulturelle ordner. De blodsbeslægtede relationer, som er funderet i *naturens orden*, og ægteskabet mellem mand og kvinde, der er funderet i *lovens orden* (1980: 29):

Relatives in nature share heredity. Relatives in law are bound only by law or custom, by the code of conduct, by the patterns of behaviour. They are relatives by virtue of their relationship, not by their biogenetic attributes (Schneider 1980: 27).

Samleje, gener, blod og kærlighed fungerer som de mest grundlæggende symboler for, hvordan slægtninge differentieres fra hinanden mellem disse to kulturelle ordener. Den seksuelle relation mellem mand og kvinde er funderet i lovens orden og etableres i kraft af en juridisk forpligtende ægteskabelig kontrakt. Måden, man herved relaterer sig til hinanden som slægtninge, er kulturelt og historisk bestemt og ikke givet biologisk. Derimod er børn et resultat af den ægteskabelige reproduktion og derved biogenetisk forbundet til begge deres forældre gennem et blodsbeslægtet bånd. Den konjugale relation

mellem mand og kvinde er derfor et af de væsentligste symboler i den amerikanske slægtskabsforståelse, idet den seksuelle relation skaber en symbolsk forbindelse mellem de to ordener – *naturens orden og lovens orden*.

Informanterne i Schneiders studie opfatter det slægtskabsmæssige forhold mellem ægtefæller som en slægtskabsrelation, der ophører ved død eller skilsmisse, hvorimod de biogenetiske relationer til ens børn opleves som ubrydelige og implicerer en ide om et vedvarende slægtskabsforhold, da de er funderet i naturens verificerbare sandhed (ibid.: 24).

Trods udbredelsen af mange nye familieformer, opløste ægteskaber, sammenbragte familier og moderne reproduktionsteknologier (Mosegaard 2006, Tjørnhøj-Thomsen 2007), kan Schneiders analyse af, hvad der konstituerer slægtskab og familie, stadig genfindes i en dansk kontekst. Nedenstående citat rammer i høj grad en idealiseret forestilling, som vi har mødt i fædrenes forestillinger om familie og slægtskab:

The family is a cultural unit which contains a husband and a wife and their children. The family, to be a family, must live together (Schneider 1980: 33).

Kernefamilien har som kulturel og biologisk forbundet enhed stadig en stor symbolsk og normativ værdi (Jagd 1998, Andersen 2003, Mosegaard 2005, Winther 2006, Tjørnhøj-Thomsen 2007).

Schneiders slægtskabsstudier er relevant at fremhæve i vores studie, fordi hans analyse tydeliggør nogle grundlæggende symboler, der stadig har en vigtig symbolsk og kulturel værdi for vores informanternes familieforestillinger. Informanterne bruger ikke betegnelsen 'slægtskab', men taler derimod om familie. De resonerer ud fra en forestilling om, at parforhold, forældreskab og bolig ideelt set hænger sammen, og at børn er et blodsbeslægtet og dermed livslangt ansvar og bekendtskab. Men samtidig udvider de i deres praksisser ideen om slægtskab og hjem, idet de har udvidet hjemmet, slægtskabet og forældreskabet til at strække sig over mere end ét hjem.

Trine: Hvem er med i din familie?

Simon: Det er vel både min familie, kan man sige, sådan baglæns i tid, mine søskende og mine forældre. Og så er der min familie, som jeg selv har skabt, som er mit barn og min kæreste, men vel også i en eller anden grad min søns mor. Vi er jo sådan set ikke i familie, men vi er så meget i berøring. Jeg kommer i hendes hjem, og jeg kommer i hendes kærestes hjem, og jeg kender hendes kærestes søn rigtig godt. Så det er også familie for mig, kan man sige. Ikke af blod, men af nærvær, det er vores enhed.

Simons forklaring illustrerer, hvordan opfattelsen af familie og slægtskab kan identificeres gennem blodets bånd og naturens orden og gennem lovens orden i ægteskabet, samt en opfattelse af, at familie også skabes mellem to hjem, som 'deler' nærvær og er fælles om et forældreskab. Det er interessant, at Simon ikke er helt sikker på, om han vil definere det som familie, men alligevel nævner han forskellige ord som 'berøring', 'nærvær' og 'at kende' som værende af betydning for hans opfattelse af, hvad der konstituerer familie for ham. Simons forklaring er et godt eksempel på, at det, der opfattes som familie,

er ved at forandre sig, samtidig med at ideen om 'blodets bånd' stadig er en stærk tankemodell og metafor.

Familien i forandring

Inden for sociologien og familieforskningen har man i de seneste ti år i stigende grad fokuseret på studier af familien ud fra et spørgsmål om, hvordan vi kan forstå familien i lyset af det postmoderne (Smart & Neale 1999, Silvia & Smart 1999, Beck-Gernheim 2002). Den stigende tendens til individualisering i den vestlige verden, opløsning af gamle familiemønstre og forpligtelser, et stigende antal af ægteskaber, der går i opløsning, familier, der splittes, og nye familiekonstellationer, har alt sammen været med til at skabe denne interesse (Smart & Neale 1999:4).

Teoretisk og analytisk har begrebsføttelsen af familien som en uforanderlig enhed bestående af far, mor og fælles børn under samme tag længe været under kritik (Winther 2006). Argumentationen fra disse teoretikere er, at denne tilgang til familien er for statisk og fastfrosset en kategori til at kunne anvendes analytisk. Ambitionen er at dekonstruere forestillingerne om den konventionelle kernefamilie og udvide begrebet både teoretisk og analytisk til at rumme og ramme de multifacetterede familieformer og praksisser i dag. Sociologen Elisabeth Beck-Gernheim formulerer problemstillingen således:

As various surveys have shown, some groups in society do retain a traditional image of the family, but others have turned resolutely against it and most display a contradictory mixture of traditional ideals and new expectations distributed in different ways according to gender and generation (...). The result of all these changes is that in politics, academic research and everyday life, it is no longer clear who or what is part of the family. The boundaries are becoming unclear, the definitions uncertain. There is a growing loss of security (Beck-Gernheim 2002: 2).

Fra et sådant perspektiv anses familien for at være i forandring. De britiske sociologer Carol Smart og Bren Neale argumenterer i bogen *Family Fragments* (1999) for, at det ikke giver mening at sætte en formel på et 'normalt' familieliv, da rigtig mange mennesker af forskellige årsager har organiseret deres familie- og hverdagsliv anderledes end den traditionelt forestillede model. Som kultursociolog Ida Winther skriver i bogen *Hjemlighed* (2006), er forestillingen om den heterogene familie som en zombie-institution, der uagtet talrige mordforsøg bliver ved med at dukke op igen og igen i folks forestillinger. Familien som normativt begreb bliver anfægtet og brugt i forskellige sammenhænge. I hverdagsproget er der stadig en tendens til, at familieformer, der ikke lever op til idealet, beskrives i mangeltermer. Familier er 'brudte' og 'splittede', skilsmissebørn er udsatte. Børn med mere end ét hjem bliver 'rodløse'. Man kan hævde, at den heterogene familie på mange måder har en normativ naturlighedsstatus, der til trods for, at virkeligheden for mange er en helt anden, alligevel fungerer som idealet, når der i hverdagen tænkes på og tales om familie. Vores informanter bekræfter familien som norm, når de fortæller, at de opfatter familien som en enhed bestående af far, mor og børn, samtidig med, at de anfægter denne norm gennem egne familiepraksisser.

Familiepraksisser

I specialet anvender vi den britiske sociolog David H. J. Morgans idé om *family practices* (1996, 1999) som optik på familie. Morgans formål med at operere med familiepraksisser er at gå væk fra familien som en enhed og i stedet se på husholdet som praksis. Familiepraksisser er netop foranderlige og skal tænkes både som en metodisk og en teoretisk forståelse af at *gøre* familie i stedet for at være *familie* (Morgan 1999: 16-17).

Morgan forsøger med denne tilgang at bevæge sig væk fra det essentialiserede familiebegreb.

Morgan argumenterer for, at kategoriseringer og klassifikationer af familien ikke kan bruges til at fortælle, hvad en familie er. Kun ved at undersøge, hvordan enkelte individer selv definerer og skaber sin familie, kan der gives et nuanceret billede af familieforståelsen. Med praksisbegrebet sætter Morgan fokus på, at familie er et socialt fænomen, der bliver til gennem gentagne sociale handlinger i de enkelte hushold. Familie kan ifølge Morgan ikke anskues eller studeres som noget, der er i sig selv, men skal i stedet undersøges som en række forskellige praksisser bundet til forældreskab og slægtskab samt de forpligtelser og forventninger, disse praksisser relaterer sig til, når individer forsøger at handle på kulturelt acceptable måder (Morgan 1996: 11).

For metodisk at studere familie og hjem³ som sociale praksisser opstiller Morgan seks overordnede punkter, som vi har forsøgt at følge.

For det første at rette en opmærksomhed på samspillet mellem ens eget perspektiv som forsker og de studeredes perspektiv. For det andet at fokusere på de aktive handlinger i stedet for de passive udlægninger. I gennemgangen af vores materiale har vi været sensitive og opmærksomme over for, hvornår informanternes fortællinger var konkrete beskrivelser af praksisser, og hvornår det var normative og legitimerende fortællinger, som i sig selv ikke fortalte noget om, hvad informanterne gjorde. Dette hænger sammen med Morgans tredje og fjerde punkt, der vægter et fokus på hverdagen, dens rutiner og gentagelser. For det femte skal det foranderlige i folks praksisser fremhæves frem for det stabile og træge. På den måde søger vi i analysen at skildre den kompleksitet og foranderlighed, der er i informanternes praksisser og forestillinger. Det sjette og sidste punkt er at være opmærksom på samspillet mellem den enkelte informants fortælling og de bredere historiske og samfundsmæssige strukturer, den fortælles i (Morgan 1999: 17).

Hjem som socialt rum for familie

Begrebet hjem er polymorfisk i sin karakter, viser Winther. Hun skelner mellem hjemmets historie, hjem som rammen for sociale relationer og hjem som et eksistentielt forhold (Winther 2006: 105).

Centralt for denne opdeling er, at disse tre analytiske niveauer i hverdagens forestillinger smelter

³ Morgan argumenterer for at begrebet familie er uanvendeligt da det er for snævert og fastfrosset en kategori. I stedet mener han at begrebet hushold kan anvendes da det er bredere og mere foranderligt. Vi vælger alligevel at opdele det i hhv. betegnelserne hjem og familie i denne sammenhæng, fordi det her er vigtigere at fremhæve en forståelse af køn end en diskussion af familiebegrebet.

sammen således, at *hjem* bruges som en samlet betegnelse for både den materielle bolig, den sociale enhed/familien og individets eksistens i verden (ibid.: 106-107).

Den norske antropolog Marianne Gullestad redegør i bogen *Kultur og hverdagsliv* (1989) for, at hjemmet i en skandinavisk kontekst er den definatoriske ramme for familien både i forhold til forestillinger og praksisser (1989: 57). Boligen er opdelt i rum med hver deres funktion og betydning. Flere investerer mange penge og meget tid i deres hjem både, hvad angår indretning og omsorg for familien. Det er inden for hjemmets fire vægge, der vises intimitet, hvor omsorgspraksisser udføres, og man kan give sin følelse 'frit spil'. Hjemmet har på den måde en stor symbolsk værdi, fordi det på én og samme tid repræsenterer noget fysisk i form af en konkret bolig og de genstande, der er knyttet hertil. På samme tid udtrykker hjemmet en personlig historie, og det er et billede på, hvem vi er som mennesker. Hvor vi bor, hvordan vi bor, og hvem vi bor sammen med, har stor betydning for, hvordan vi opfatter os selv og andre. Hjemmet er med andre ord et rum for at skabe og udtrykke identitet (Gullestad 1991: 490). Hjemmet er ikke bare et praktisk sted, hvor vi bor, men et fortættet symbol for alt, hvad der er vigtigt for os som mennesker (Gullestad 1989: 51). Dette betyder ifølge Gullestad, at hjemmet og hverdagslivet er et centralt felt for analyser af individet i samfundet (ibid.: 24).

Hjemmet har ifølge Andersen en hegemonisk status i forhold til andre sociale rum som for eksempel arbejdspladsen, sportsklubben og kirken, idet bestemte ideologiske, normative og praktiske funktioner relateret til hverdagslivet er samlet i hjemmet (Andersen 2003: 79).

Hvad hjem betyder, er centralt i dette speciale, fordi – som både Winther, Gullestad og Andersen påpeger – hjem har en afgørende betydning for, hvordan vi forstår og definerer os selv, og hvem vi hører sammen med. På denne baggrund opfatter vi hjem som en central del af fædrenes opfattelse af at skabe mening og sammenhæng i hverdagen og som en vigtig ramme for deres familiepraksisser.

Det er en udfordring for mange forældre, der ikke lever sammen som par, at skabe hjemmet som et primært rum for familien. Forestillingen om hjem som både definatorisk ramme for familien og hegemonisk socialt rum er interessant at undersøge og anfægte, når der, som i vores fokus, er tale om fædre, der lever med og i hjem, der konstant forandres og artikuleres med deres børns tilstedeværelse og fravær. Hvordan opleves og opfattes hjemmet og dets betydning, når praksisser, som knytter hjem og familie sammen, er opsplittede i tid – og for flere af fædrene også i sted?

Faderskab

Thus, a familial role like 'father' appears constant, but its meaning shifts up and down class lines, responds to political transitions, and summarizes current cultural thinking about such 'distant' institutions as the labour market, the health care system, and the courts (Rapp 1987: 124).

I tråd med antropolog Rayna Rapp vælger vi at betragte *faderskabet* som et begreb, der må begribes i dets sociale, kulturelle og historiske sammenhæng. Faderskab som begreb og som levet erfaring bliver i denne forståelse påvirket af sociale forandringer i samfundet og gøres ikke i et tomrum. Vi anskuer

faderskab som et sociokulturelt fænomen, der er en del af tiden, samfundet og dets kulturelle ideer. Herved er vores studie influeret af blandt andet en konstruktivistisk forståelse, der kan illustrere, hvorledes en række tilsyneladende naturgivne fænomener som faderskab eller moderskab er socialt konstruerede og historisk foranderlige. Vi er inspireret af professor Deborah Lupton og professor Lesley Barcleys studie af faderskab i bogen *Constructing Fatherhood* (1997). Deres perspektiv er udpræget poststrukturalistisk, idet de hævder, at en far primært skabes gennem diskursive praksisser og normative forestillinger om, hvordan liv, familie, mand og faderskab bør gøres. I det diskursbegreb, Barclay og Lupton anvender, forstås diskurser som måder at repræsentere, tale, skrive eller portrættere fænomener på (Lupton og Barclay 1997: 9). De argumenterer for, at der inden for forskellige historiske perioder er bestemte subjektpositioner tilgængelige for individet, og at disse tilgængelige diskurser former individets tankesæt og identitet:

Discourse is central to the production and maintains of subjectivity. When for example people draw upon certain discourses in talking about or telling stories about themselves, they do so with the intention of presenting a certain person or character (ibid.: 9).

En far kan således trække på flere mulige diskurser, når han ønsker at præsentere et bestemt billede af sig selv og sit faderskab. Der kan ifølge Barclay og Lupton iagttages forskellige diskurser, der kæmper om hegemoni, men visse diskurser er så dominerende, at det på et givent tidspunkt ikke er muligt at forstå og tale på anden måde om særlige begreber og fænomener. Herved understreger de deres standpunkt om, at 'fathers are made not born' (ibid.: 15). Barclay og Luptons standpunkt er inspireret af idehistoriker Michel Foucaults studier af fænomener som køn, krop, seksualitet og menneske og hans argumentation om, at disse fænomener ikke er givne på forhånd, men derimod er effekter af bestemte diskurser, som er institutionaliserede måder at tale om verden på (ibid.:11, se også Rösing 2005: 20). Den Foucault'ske og konstruktivistisk inspirerede forståelse er i vores studie anvendelig i forhold til at forstå, hvorledes de fædre, vi har interviewet, taler ind i offentlige diskurser, der bygger på normative forestillinger om, hvad der eksempelvis er 'mandligt' og 'kvindeligt'. Med et Foucault'sk blik er herskende forestillinger et produkt af et særligt sprogbrug med en følgende ideologi. Ideologi er i denne optik normer, der forklædes som naturgivne fænomener. Vi betragter på linje med Barclay og Lupton dominerende diskurser som rammesættende for, hvordan fædrene overhovedet kan tænke, tale og respondere på deres omverden. Disse diskurser har en afgørende betydning i forhold til, hvordan de forstår, opfatter og sætter ord på deres faderskab.

De nye fædre og det nye faderskab

Som ovenstående afsnit illustrerer, er der forskellige tilgængelige diskurser, som fædre bruger og bliver begrænset – og formet af. En fremherskende måde at tale om faderskab på er ud fra en diskurs om nærvær.

Moderne fedre identificerer sig med billedet av omsorgsfaren. Farskab har aldrig tidligere blitt verdsatt så høyt som i dag, og menn har aldrig ønsket familieliv så mye. Fedre ønsker å være 'nære og personlige' med barna sine fra første dag. De ønsker å involvere seg og samarbeide med kvinnen i en kompleks hverdag (Løkke 2000: 66).

Sådan beskriver den norske psykolog Per Åre Løkke mænds ønsker og forestillinger om faderskab i dag. Billedet af den nærværende og omsorgsfulde far eksponeres i medier, håndbøger og andre offentlige fortællinger. Ofte fremstilles den nye generation af nærværende fædre – sønnerne fra 1960'erne og 70'erne, som et modbillede til tidligere tiders fraværende fædre. Disse mænd insisterer tilsyneladende på at være til stede i deres børns liv og på at være far på en ny og tilgængelig måde. At være far i dag indebærer en forestilling om både mentalt og fysisk at være tæt på sine børn. Den moderne far beskrives som en mand, der ønsker en stærk følelsesmæssig tilknytning til sine børn. Han beskrives som en far, der vil være deltagende i hverdagen og indtage en primær rolle i forhold til børnene.

Udviklingspsykologien har, ifølge Barclay og Lupton, spillet en afgørende rolle som en gennemtrængende ekspertdiskurs, der har præget selve forståelsen af at være far eller mor.

Mothers and fathers, and their children, have been major subjects of empirical research in the medical and social sciences, particularly for developmental psychology. Indeed, these bodies of knowledge have been central to the very constitution of the categories 'mother' and 'father', particularly in identifying 'normality' and 'abnormality' (Barclay & Lupton: 35).

I en skandinavisk kontekst finder vi en del (navnlig mandlige) psykologer og kønsforskere, der beskæftiger sig med faderskab i det sen-moderne. Denne forskning viser, at relationerne mellem fædre og børn har været igennem en gennemgribende forandring i de seneste årtier. Mænd deltager i dag ved deres børns fødsler med den største selvfølgelighed, de ligestiller sig selv i forhold til arbejdet og arbejdsdelingen i hjemmet og er omsorgspersoner på lige fod med moren. Faderskabet iscenesættes i dag som en særlig mulighed for, at nutidens mænd i deres egne faderskaber kan være mere nærværende og omsorgsfulde, end deres egne fædre har været det (Mosegaard 2006).

Per Åre Løkke beskriver i bogen *Fædrenes revolution* (2003), hvordan fædre både kan være omsorgsfulde og maskuline i dag. Den nye far fremstilles som værende helt anderledes end karikaturen af den bløde mand og far fra 1970'erne. Ifølge Løkke var 1970'erne begyndelsen på en ny epoke i den vestlige verden; ligestillingens tid. For første gang kom mændene på banen i forhold til børn og hjem. Men den bløde mand slog ikke til, fordi han brugte kvinden som model. I dag er fædre anderledes, de går ikke med forklæde og tøfler. 'Fra det hjemmelavede puslebord er det snarere dunsten af motorolie og mandesved, som dominerer' (ibid: 59). Løkkes billede af den nye far genfindes i mange nutidige fremstillinger af mænd og faderskab (Løkke 2000, Reinicke 2001 og 2002, Østergaard 2003, Nordahl 2005). I disse fremstillinger betones det, at der er forskel på maskulin og feminin omsorg i forhold til at omgås børn. Den maskuline omsorg beskrives som værende direkte, spontan og ordknap, i modsætning til kvinders omsorg, der fremstilles som snakkende og overbeskyttende (ibid.: 59).

Forståelsen her er stadig, at mænd og kvinder udfylder forskellige funktioner og kønsspecifikke roller i forhold til barnet (og hinanden).

En anden nyere psykologisk tilgang til forståelsen af fædre nedtoner i højere grad de biologiske kønsforskelle. Det er psykologen Svend Aage Madsens (2003) studier af fædre, spædbørn og fødsler et eksempel på. Madsens argument er, at fædre på lige fod med mødre er i stand til at indtage en primær omsorgsrolle, selv over for de helt små børn. Madsen påpeger samtidig, hvorledes beretninger om nære relationer mellem fædre og (spæd)børn stort set er fraværende i den vestlige kultur. Til gengæld har vi adskillige kulturelle myter, der beretter om problematiske forhold mellem fædre og sønner. I myterne fremstår der et billede af den fraværende og straffende far, der ofrer forholdet til sine børn for større opgaver i historien (ibid.: 165). Madsens ærinde er lig Løkke at fortælle en anden historie. En ny historie om mænd, der er fædre på en anderledes og omsorgsfuld måde.

Med denne fremstilling er det tydeligt, at der med diskursen om de nye fædre skabes særlige historiske forbindelser mellem fortiden og nutiden. Der fastholdes et stereotyp billede af fortidens fædre som fraværende, mens mulighederne samtidig forandrer sig for nutidens fædre. I vores materiale er det nemt at identificere diskursen om den nærværende far. I fædrenes fortællinger kan vi se, at de anvender en særlig sprogbrug, når de taler om deres faderskab. Deres sprogbrug er på mange måder begrænset og influeret af denne diskurs. Enten er man en fraværende eller en nærværende far.

Far gør køn, køn gør far

I dette speciale vælger vi at betragte maskulinitet og køn som en betydningsfuld faktor for fædrenes identifikation og selvforståelse. At være far er i dette lys både en kønnet praksis, en forestilling og en levet erfaring. Vores tilgang til og forståelse af køn er inspireret af lektor i litteraturvidenskab Lillian Munk Rösing. Hun argumenterer for en position, der hverken forstår kønnet som biologisk essens, eller tænker kønnet udelukkende som et socialt konstrueret fænomen. Rösing begrebsliggør i stedet køn som *eksistentiale*. Eksistentiale er ifølge Rösing noget, der ikke kan tænkes bort fra, noget, der hører fundamentalt og uomgængeligt med til at eksistere som menneske i verden (Rösing 2005: 23). I den optik er der uden køn heller ikke noget menneske. Kønnet bliver derved et eksistentiale, som vi ikke kan tænke os ud af. Vi er alle del af kønsforskellen, og kønnet bliver et uomgængeligt forhold, fordi det at blive til som menneske, som subjekt, indebærer at blive til som et væsen med ét ud af to mulige køn (ibid.: 26).

Rösing anskuer den kønnede krop som en situation, der skabes i en dialog mellem anatomen og fantasien. Forstået således, at vores tanker, følelser og sansninger er formet af den anatomiske krops funktioner – blandt andet penis, livmoder, amning og graviditet, men at denne tænkning og formgivelse ikke foregår uafhængigt af kulturelle forestillinger (ibid.: 20).

Dette er i tråd med vores videnskabsteoretiske position, der erkender, at der eksisterer en social virkelighed uafhængigt af forskerens blik. Vi betragter ikke virkeligheden og verden som totalt

konstruerede fænomener, men tilslutter os en forståelse af, at viden er socialt situeret og medieret gennem fortolkende subjekter, der forstår verden med særlige sæt af begreber og erfaringer (Davies 2008). I forhold til køn betyder det, som Rösing skriver, en sammentænkning af kroppen som situation og kønnet som eksistential, frem for en polariseret diskussion om, hvorvidt kønnet sidder i kroppen eller i kulturen. Det er ikke den ene eller den anden position, men derimod en form for både-og. I analysen forholder vi os åbne over for, at vores informanter som mænd og fædre har nogle kønnede oplevelser, der med Rösings forståelse vil være formet af det eksistentielle faktum, at de er mennesker med en biologisk mandlig krop. Det er det eksistentielle erfaringsgrundlag, de taler ud fra, deres (kropslige) erfaringer, deres sansninger er virkelige – af kød og blod – og ikke udelukkende formet af diskursive praksisser, om end disse også må tillægges en vigtig betydning. På denne måde opfatter vi fædrenes forestillinger om nærvær som et normativt begreb, der ligesom fænomenet far skal begribes i en kulturel, social og historisk sammenhæng. Nærværet er en måde at italesætte sit faderskab på samtidig med, at det opleves som en kropslig erfaring af fravær og forbundethed.

Køn som familiepraksis

Ifølge Morgan er kønsbegrebet uomgængeligt i forhold til at forstå familiepraksisser, da alle positioner i familier er kønnede, mor, far, søn og datter. Han anskuer hjemmet og familien som mødested for forskellige og modsætningsfyldte variationer over, hvordan køn gøres og forhandles (Morgan 1996: 93). De fleste definitioner af hjem og familie forbindes med ægteskab og forældreskab (Winther 2006), hvilket igen associeres med kønnede identiteter, idet ægteskabet er konstrueret som et heteroseksuelt forhold mellem mand og kvinde. Seksualitet er det område, hvor køn reproduceres og produceres stærkest i familien. Det heteroseksuelle i kraft af det mandlige og det kvindelige fremstår og konstrueres som to binære poler, der komplementerer hinanden. De konstituerende elementer og hverdagsforståelser af familien kan derfor ikke adskilles fra de to køn (ibid.: 73). Familiepraksisser, forestillinger om familie og hverdagsliv er kønnede, uanset om man bryder med konventionelle opfattelser af, hvad der er henholdsvis mandligt og kvindeligt. Det er ifølge Morgan ikke muligt at gøre noget, som ikke har en kønnet betydning (ibid.: 74). Vi vil med inspiration fra Morgan antage, at køn gør en forskel i forældreskabet, også for vores informanter selvom de har organiseret deres hverdagsliv, så de i perioder har det fulde ansvar og varetager alle primære omsorgsopgaver for børnene og derved bryder med de konventionelle forståelser af køn og familie. Vi betragter ligeledes faderskab som et relationelt fænomen, der opstår i samspil med moderskabet. Winther skriver, at nogle begreber er så sammensmeltede, at de næsten ikke kan siges eller tænkes adskilt fra hinanden som i Winthers egen analyse begreberne hjem, familie og bolig (2006: 139). Videre skriver Winther, at det ikke betyder, at begreberne er kongruente. På samme måde mener vi, at det forholder sig med faderskab og moderskab. Mor og far er ikke kongruente begreber, men deres meningstilskrivelser foregår afhængigt af hinanden og i konstant samspil.

5. Samarbejde

Et grundvilkår for alle ikke sammenlevende forældre er, at hvis de begge ønsker at forblive engagerede og tage aktivt del i deres børns opvækst, så er de tvunget til at forblive i en form for relation til hinanden. Når samlivsbruddet er en realitet, påbegyndes en række nye forhandlinger om rammerne for det nye forældreskab, der skal etableres på tværs af to hjem. Et gennemgående tema i vores materiale er derfor 'samarbejde'. Alle fædrene taler om samarbejde.

Lovgivningen inden for det familieretlige område er en overordnet strukturel ramme for fædrenes vilkår. Loven har en betydning i forhold til udformningen af deres faktiske levevilkår og forhandlingerne omkring forældremyndighed og deleordninger. Med inspiration fra antropologerne Chris Shore og Susan Wright betragter vi lovgivningen inden for det familieretlige område som en kulturel tekst, der foreskriver bestemte moralske handlinger (Shore & Wright 1997: 7). Ved at betragte lovgivningen som en kulturel tekst vil vi argumentere for, at særligt ideen om fælles forældremyndighed sender et signal om, at alle forældre, som ikke bor sammen, bør kunne samarbejde om deres fælles barn.

I dette kapitel redegør vi kort for lovgivningen inden for området og de ændrede magtformer, som udtrykkes i lovgivningsstilen. Vi undersøger samspillet mellem lovgivningen som strukturel ramme for fædrene og deres individuelle fortolkninger af begrebet samarbejde.

Samarbejde er et begreb, der i det empiriske materiale optræder som en u håndgribelig kvalitet. Det er et begreb, fædrene artikulerer i forhold til relationen til børnenes mor og i forhold til ideen om, hvordan man varetager børnenes bedste. At kunne samarbejde optræder som et selvfølgelig ideal, der ikke stilles spørgsmålstegn ved. En dominerende forståelse er, at et vellykket forældreskab på tværs af to hjem kan måles på fædrenes evne til at samarbejde med hinanden.

I materialet fra fokusgruppen kan vi se, at samarbejde fremstår som en normativ forestilling. Når der fortælles om samarbejde i *man*-formen, taler de fleste om, at et udvidet samarbejde altid er til barnets bedste. I vores første møder med fædrene og ligeledes i præsentationsrunden til fokusgruppen var det den dominerende forståelse. Det var først i mødet med vores spørgsmål: 'Hvad er samarbejde?' eller: 'Er det tabu at tale om, at man ikke samarbejder?', at vi fik flere refleksioner omkring, hvad der også karakteriserer samarbejde, og de komplikationer og den ambivalens, der kan være forbundet med det.

For børnenes skyld

Stefan: Selvom vi er skilt, skal vores barn være helt, og det kan det kun blive, hvis man er fælles om at samarbejde. Man kan sagtens leve to forskellige liv, men barnet er blevet revet over. De to dele holdes sammen ved, at hver forælder tager del i slæbet, så barnet ikke oplever, at der er udsving i, hvad det må og ikke må. At der er en kerne op igennem, og det er jo det, det hele går ud på at lære at samarbejde om. Det er derfor, man også må lære at give og tage. For hvis man ikke vil give, og man ikke vil tage, så slipper man grebet og får et barn, der begynder at revne i to dele. Det handler simpelthen om at bevare barnet helt, og det gør man ved at samarbejde, samarbejde og samarbejde.

En tydelig tendens i det empiriske materiale er, at fædre taler om, at samarbejde mellem forældrene er noget, der gøres for børnenes skyld. Stefans metaforiske beskrivelser af, hvordan barnet er 'blevet revet over' i kraft af forældrenes to nye liv, er et billede på den splittelse mange af fædre giver udtryk for, at børnene skal leve med. En splittelse, der ikke er god for barnet. Samarbejde fremstilles som den eneste løsning for 'at bevare barnet helt'. Samarbejde fremstår som den lim, der holder barnets kerne intakt midt i en verden af uorden. Magter man som forældre ikke denne kunst, er taberen barnet, der revner. Kunsten er at lære 'at give og tage', som Stefan beskriver det. At finde en balance mellem egne behov og en hensynstagen til morens ønsker, forudsætter at man er i stand til at vurdere, forhandle, udskyde sine egne umiddelbare impulser og tænke strategisk. Det kræver en taktisk evne til at forudse og vurdere den anden forældres hensigter og behov. Samarbejde i praksis forudsætter, at man er i stand til at mestre spillet. Et spil, som bygger på forestillingen om barnets bedste.

Fælles forældremyndighed og samarbejdsnorm

Lektor i familieret Annette Kronborg (2007) beskriver i sin analyse af den historiske udvikling inden for dansk familieret, at der siden ægteskabsloven fra 1922 er sket en retslig ændring i samfundet fra ægteskabet som den lovmæssige autoritet og almene familieform mod en langt mere individuel forståelse af familieformerne i dag (Kronborg 2007: 11). Kronborg argumenterer for, at ægteskabet, som tidligere dannede rammen om familien, i dag i lovgivningen er erstattet af et værdigrundlag for forældreskab baseret på en forestilling om det 'normale'. Det normale er ifølge Kronborg, at forældre selv kan forhandle sig frem til aftaler og samværsordninger efter skilsmissen samt at de selv formår at samarbejde og løse konflikter. Kronborg skriver, at forældrene på den måde har vundet autonomi i forhold til ægteskabets 'snærende bånd' (ibid.), men i stedet er blevet underlagt en norm om samarbejde (ibid.: 128).

I 1985 blev det for første gang muligt at aftale fælles forældremyndighed for ikke samboende forældre. Et grundlæggende princip i loven var at sikre ideen om 'barnets bedste' (ibid.: 213-214). Denne ide indebar, at forældre som ikke boede sammen, i højere grad blev opfordret til at samarbejde om samværet. Ifølge Kronborg indeholder den efterfølgende 1995-reform et endnu tydeligere politisk sigte om, at forældre bør kunne samarbejde om barnet, og fælles forældremyndighed fremstår som det normative ideal (Ibid.: 127). Den 1. oktober 2007 trådte den nye forældreansvarslov i kraft. Loven bygger på, at et barn har ret til to forældre, og udgangspunktet er derfor, at begge forældre skal bevare fælles forældremyndighed, selvom parforholdet ophører. Loven kan ifølge Kronborg ses som et udtryk for individualiseringen af familieformerne med individets rettigheder i centrum. Fælles forældremyndighed er ikke længere kun et tilvalg, men et udgangspunkt med denne lov. Shore og Wright argumenterer for, at politiske dokumenter – herunder lovttekster – kan forstås som modeller for virkeligheden, der har afgørende betydning for, hvordan individer forstår sig selv og deres

indbyrdes relationer. Et politisk dokument kan ifølge Shore og Wright læses som en kulturel tekst, der foreskriver bestemte handlinger, som influerer på vores dybtliggende normer (Shore & Wright 1996: 6). Fædrene i dette speciale har alle på nær to fælles forældremyndighed. Dette illustrerer, at idealet om fælles forældremyndighed er en udbredt norm.

Statsforvaltningens pjece 'Med barnet i centrum' (1999, 2007) er et vejledende Policy dokument, udarbejdet på baggrund af 1995 reformen, til forældre, der ikke bor sammen, eller som skal skilles. I følgende uddrag fra pjecen ses det tydeligt, hvordan forældre bør tage et fælles ansvar, og dermed positioneres den enkelte forælder til et fælles forældreskab med konsensus, som bærende princip:

Jeres barn har ret til begge sine forældre og har derfor ret til samvær med den af jer, som barnet ikke bor sammen med.

I har som forældre et ansvar for at sikre, at jeres barn har en tæt og jævnlig kontakt til den af jer, som jeres barn ikke bor sammen med, og at dette samvær fungerer godt for jeres barn.

Det bedste er selvfølgelig, hvis I selv kan blive enige om, hvordan samværet skal være. Det vil sige, hvor ofte og hvor længe jeres barn skal være sammen med den af jer, som jeres barn ikke bor sammen med.

Hvis I selv kan blive enige om, hvordan samværet skal være, behøver I ikke inddrage statsforvaltningen i jeres aftale om samværet (Statsforvaltningerne 2007: 7).

Sproget i pjecen henvender sig direkte til forældrene som en enhed. Forældrene opfordres til enighed, men der redegøres ikke for hvordan dette kan udmøntes i praksis. I uddraget optræder formuleringen 'jeres barn' seks gange, hvilket tydeligt indikerer, at barnet anses som begge forældres ansvar. Ligeledes understreges det, hvor vigtigt det er for børn, at de har kontakt med begge deres forældre, og det fremhæves, at det ideelt set er op til forældrene selv at blive enige. En konsekvens af denne dominerende norm om samarbejde er, at forældre, der ikke længere bor sammen på grund af mange konflikter, i større udstrækning fastholdes i deres konflikter. Kronborg påpeger, at det er problematisk at hæve forståelsen af, at det er bedst for barnet at have to forældre, op over det enkelte tilfælde. Det er ifølge hende ikke almenlydigt, at det er godt for alle børn at bevare kontakten til begge forældre. Det kan derfor ikke tages for givet, at det er bedst for alle børn, at deres forældre kan dømmes til fælles forældremyndighed.

Opsamlende kan vi konkludere, at fædrene i vores materiale taler direkte ind i den samarbejdsnorm, som både understøttes af lovgivning og af ekspertdiskurser, hvor dét, at man ikke involverer statsforvaltningen og selv forhandler sig frem til samværsordningerne, står som et efterstræbelsesværdigt ideal.

Den pædagogiske lovgivningsstil

Kronborg beskriver, hvordan loven tidligere stod over individet som en overordnet autoritær magt som konstituerede samfundet, pligten og traditionen. I relation til familien og forældre og børns indbyrdes forhold betød det, at man enten var inden for ægteskabet eller uden for det hele (Kronborg 2007: 23). Den enkelte var forpligtet over for ægteskabet og dermed underlagt familien som et prægivent fællesskab. Kronborg eksemplificerer dette ved at nævne 'at fædre til børn født udenfor ikke havde en familierelation til disse'(ibid.: 25). Med andre ord var ægteskabet rammen for forældreskabet både i social og biologisk forstand.

Det er oplagt at anskue overgangen fra en lovmæssig autoritet i form af ægteskabet til en lovform, som i langt højere grad er baseret på individets rettigheder, som en ændring af magtformer. Ved magtformer forstås, i simplificeret form, måder, hvorpå der i et samfund skabes orden. I Foucaults teoretiske forfatterskab er subjektet og dets tilblivelse i relation til fænomenet magt helt centralt. Hos Foucault er magten ikke centreret ét sted, men udøves i relationer uden et fast defineret magtcentrum (Foucault 1982: 211). Det primære sigte er at skabe autonome og selvstændige individer, der er i stand til at vælge og gøre det (etisk) rigtige. Det gøres primært via samfundets institutioner, der med denne magtform konstrueres ud fra selvdisciplinerende teknikker (ibid.: 144). Karakteristisk for denne magtform er, at den 'works through and not against subjectivity' (Rose 1992: 142).

En ledelse gennem individuel frihed er en ledelse, der appellerer til forældrenes håb, bekymringer, skyldfølelse, angst og inderste følelser i øvrigt. Forældrene tilstræbes at samarbejde frivilligt, fordi alternativet er værre (Kronborg 2007: 42).

I den nye forældreansvarslov fra 2007 er det altså individet, der skal lede sig selv ud fra en rationel tilgang til verden. I den magtform, der ses i dag, har den forhenværende autoritære magtform som ret mistet sin totalitet og er i stedet karakteriseret ved at sætte den subjektive frihed i centrum (ibid.: 32). Netop fraværet af direkte magt i form af indblanding og regulering fra systemets side er kendetegnende ved ledelsesrationalitet som magtform. Magten ligger i selve relationen og den sociale udveksling mellem forældrene. Ledelsesrationalitet er en magtform, hvor magten udøves gennem den enkeltes frihed (ibid.: 28).

Ændringen af magten fra en autoritær form til individets egen selvledelse gennem rationel handlen er en tydelig forandring hen imod, hvad Kronborg kalder for den *pædagogiske lovgivningsstil*.

Den afgørende forandring for lovens form er, at loven er henvist til blot at forsøge at reproducere de herskende normer i samfundet, hvilket gerne tager en moralistisk form ved at fremhæve den vision, som lovgiver ønsker realiseret for fremtiden (ibid.: 35)

Den pædagogiske lovgivningsstil er kendetegnet ved, at loven får en opdragende funktion.

Den nye forældreansvarslov sender et klart signal om, at det er op til forældrene selv at løse deres konflikter og forhandle sig frem til samværsordningerne. Kronborg skriver endvidere, at denne lovgivning taler de stærkes sag. De stærke er dem, der kan tilpasse sig og selv formå at forhandle og

tage ansvar for egne konflikter. De forældre, der er i stand til at regulere sig selv. De, der ikke formår at samarbejde, overlades i højere grad til sig selv og deres egen uformåenhed.

Hinandens nærmeste

Som vi har redegjort for i de forrige afsnit, er forældre i dag mere frigjort fra ideen om det livslange parforhold. Forældre har i dag frihed til at skabe deres egen indbyrdes relation uafhængigt af traditionen. I stedet har der indfundet sig en pligt til at samarbejde omkring det fælles forældreskab og derfor et vilkår om at indgå i et vedvarende forhold omkring børnene.

Samlivsbruddet kan have mange årsager, men formålet for de fleste mennesker er skabe sig et nyt og andet liv, hvori den tidligere partner ikke indgår. Når der er børn inde i billedet, er dette ikke på samme måde en mulighed.

Vores informanter giver udtryk for, at de ønsker at leve deres eget liv efter bruddet. De bryder sig ikke om at være afhængige af deres tidligere partner. Giddens betragter forældres forbindelse til deres børn som et livslangt og skæbnebestemt forhold. Det kan i modsætning til parforholdet ikke opløses.

Opløser man som forældre sit parforhold, er man stadig bundet sammen via børnene (Giddens 1992).

Vores empiriske materiale viser, at fædrene i større eller mindre udstrækning både praktisk og følelsesmæssigt er spundet ind i deres tidligere partners liv med børnene som samlende punkt. Dette forhold kan bedst illustreres med denne beskrivelse af de to tyske sociologer Beck & Beck-Gernsheim:

Only someone equating marriage with sex, loving and living together can make the mistake that divorce means the end of marriage. If one concentrates on problems of material support, on the children and on a long common biography, divorce is quite obviously not even the legal end of marriage but transforms itself into a new phase of post-marital 'separation marriage' (1995: 147).

Det fælles forældreskab efter samlivsbrud er en måde at gøre familie på, fordi praksisser såsom økonomiske udvekslinger og en fælles varetagelse af børnenes opdragelse forbinder forældrene i en fælles biografi. Vores informanter oplever, at det kræver personlige kompromiser, når den anden part konstant skal inddrages i hverdagslivet og i samtlige ferieplanlægninger. Fædrene oplever, at de skal forhandle og have 'grønt lys' fra moren, når de eksempelvis ønsker at rejse til udlandet med deres børn. De kan ikke træffe mange solobeslutninger, men må rådføre sig med mødrene og forhandle om, hvad der er ret og rimeligt. Fædrene er nødt til at kommunikere og i perioder være i tæt kontakt med mødrene, hvilket til tider opleves som en byrde og en begrænsning af deres personlige frihed og integritet.

Ifølge de britiske sociologer Carol Smart og Bren Neale (1999) har der i den offentlige og socialpolitiske diskurs primært været fokus på de problemer, der har omhandlet børnenes tab af den ene forælder ved samlivsbrud. De problematikker, der er forbundet med, at forældrene skal fortsætte det fælles forældreskab efter samlivsbrud, har ikke fået megen opmærksomhed. Det er ifølge Smart og Neal blevet taget for givet, at så længe forældrene blot er engagerede og ønsker det bedste for deres børn, så kan det fælles forældreskab fungere til alles bedste. Smart og Neal konkluderer på baggrund af

deres undersøgelser af britiske skilsmisse familier, at et fælles forældreskab er hårdt og vanskeligt arbejde, idet det kræver konstante forhandlinger og justeringer (ibid.: 68). Man kan ikke én gang for alle løse tingene. Hverdagen med børn forandrer sig, og nye problemstillinger opstår. Forældrene kan få nye partnere eller nye jobs, der måske kræver flytning, og derfor må der i det fælles forældreskab hele tiden udvikles nye tilgange og forståelser af rammerne for familielivet.

Vores informanter beskriver, at samarbejde handler om at give og tage. Det handler om at strække sig og nogle gange gøre noget, man egentlig ikke har lyst til. Flere af dem forklarer, at det er vanskeligt at definere, hvilke forpligtelser man har over for hinanden, og hvor langt man skal og kan gå.

Sune: (Moren) har en forventning om, at vi skal lave nogle ting sammen, gå ud at spise brunch og i biografen med dem. Det har vi også gjort et par gange. Senest gjorde vi det her efter sommerferien, og jeg synes, det var ambivalent. Jeg er ikke afklaret med, hvor fedt jeg egentlig synes, det er. Jeg kan godt se, at det har en værdi, at børnene kan se, at man kan optræde sammen, men jeg synes også, at hvis der er nogle konflikter, der ikke er løst, så er det svært at være sammen.

Sune giver her udtryk for forvirring og ambivalens. Han er derimod ikke i tvivl om signalværdien i forhold til børnene, hvor det at optræde som en samlet enhed har værdi.

Grænserne for samarbejdet kan være svære at trække. Flere af fædre fortæller også, at de oplever en følelsesmæssig tilknytning til deres tidligere partner i kraft af, at hun er moren til deres børn. De føler sig på den led både forpligtede og afhængige af hendes liv på en måde, som er ambivalent. Morens velbefindende er noget, der optager dem, for – som flere resonerer – hvis hun har det godt, så har børnene det også godt. For Simon betyder det for eksempel, at han giver sin søns mor penge, når hun har økonomiske problemer. Han beskriver, at han gerne vil have, at hun har mulighed for at holde ferie sammen med deres søn. Søren fortæller, at han tog hjem til børnenes mor og hængte billeder op, at han skaffede hende et nyt sofabord og børnesikrede el-kedlen. Han gjorde det, fordi hendes hjem er hans børns hjem. Både Stefan og Sune fortæller om, hvordan de også støtter deres børns mødre ikke økonomisk eller praktisk, som hos Simon og Søren, men mere i form af vejledning og gode råd. Stefan beskriver, at han har hjulpet med konfliktløsning i morens nye hjem, fordi der var problemer i forholdet mellem hans søn og morens nye kæreste. Sune siger, at han taler med sin ekskone, når hun er bekymret for børnenes trivsel, og han forklarer, at det kan berolige hende, fordi hans syn på børnene ofte er anderledes end hendes.

Trine. Hvordan vil du beskrive dit forhold til (moren)?

Sune: Jeg synes, at vi er gode til at tale med hinanden om, hvordan de har det. Jeg synes, vi er gode til at tale om deres behov og sådan. Vi ser forskelligt på dem, men det er også mit indtryk, at vi er hinandens nærmeste, hvad de her børn angår. Så er vi dem, det er vigtigst at lytte til.

For Lasse fremstår samarbejde som noget mellem lyst og nødvendighed, men også som en erstatning for ikke at bo sammen som 'en rigtig familie':

Lasse: Vi kan sagtens se hinanden, det er slet ikke noget med, at vi hader hinanden. Vi er vokset fra hinanden og har forskellige syn på tingene, men der er meget samarbejde, både tvunget, men også fordi vi har lyst til det... Og så er der det med ikke at være en familie, ikke at have en kvinde her, som kan gå ind og støtte mig, når der skal tages nogle vigtige beslutninger og vurderes, hvad ret og rimeligt er. Der må vi bruge hinanden, min eks-kone og jeg, fordi vi ikke har nogen hver for sig...

Selvom forældrene ikke længere bor sammen, udgør enheden mor, far og barn stadig den stærkeste model for familien. De inkluderer mødrene i den enhed og betragter, som Sune siger det, mødrene som deres nærmeste i slægtskabet med børnene. Dog er der en tendens til at informanterne gør samarbejdet med moren til noget der indbefatter logistik og praktisk organisering, men som ikke længere rummer det følelsesmæssige. Ingen fremhæver, at venskab er et bærende element i samarbejdet. De kan have en venlig tone i omtalen af moren, men ingen siger, at de er venner med hende. Hun er udelukkende en person de har kontakt til og omgås i kraft af, at de har fælles børn. På samme tid kan flere af informanterne fortælle om svære følelsesmæssige situationer for eksempel dødsfald i den nærmeste familie, kærestesorger eller sygdom, hvor børnenes mor har været en af de første, de har kontaktet.

Når samarbejde er afmagt

For nogle af de medvirkende fædre tegner der sig imidlertid et andet billede af samarbejdet. De lever ikke op til lovgivningens norm om at klare tingene selv. Deres samarbejde med børnenes mødre er præget af et højt konfliktniveau. Her er der uenighed og kamp om samværet. Disse fædre oplever at blive mødt med mange fordomme fra de offentlige myndigheder om, at moderskabet vejere tungere end faderskabet. De føler ikke, at hverken moren eller statsforvaltningen anerkender deres ret til børnene. Deres oplevelse er, at der ikke eksisterer et samarbejde overhovedet. De føler, at mødrene sidder med al magten, og at det dermed ene og alene er dem, der kan beslutte, hvordan tingene omkring børnene skal foregå. Disse fædre føler sig udelukket og ikke inkluderet i samarbejdet. I praksis er der intet samarbejde.

Michel: Jeg synes egentlig heller ikke, jeg har et samarbejde med min ekskone, for hvordan definerer man samarbejde? Hvad er det egentlig, statsforvaltningen mener, når de siger, at forældrene skal være gode til at samarbejde? Det har jeg hørt 1000 gange i løbet af de sidste 6 måneder. Hvis samarbejde er, at man kan træffe fælles beslutninger rimelig ubesværet, så er der ikke noget samarbejde. Min ekskone er den eneste, der har mulighed for at presse i forhandlingssituationer, selvom det er vores barn. Derfor er jeg tvunget til at sige ja til alt det, hun ønsker, jeg skal sige ja til, fordi den eneste ting, vi kan forhandle med, er samværet med vores datter. Statsforvaltningen har sat mig i en forsvarsposition. Jeg er frustreret, og derfor vil jeg sige ja til alle tilbud om at få min datter mere. Så nu er jeg sådan en babysitter. Når min ekskone skal på ferie i fire dage, så spørger hun, om jeg vil have vores datter. Og ja, selvfølgelig vil jeg det, men ikke på den måde. Så alt det samarbejde, der skulle være, det eksisterer ikke. Der er ikke noget samarbejde.

Michel oplever, at han er tvunget til at sige ja til alt, hvad moren tilbyder ham af tid med datteren. Han oplever, at det parkerer ham i en rolle som babysitter. Han føler ikke sit værd som kompetent forældre anerkendt på lige fod med moren. Han får lov at træde til, når moren skal noget andet, hvilket resulterer i en følelse af afmagt. Han har ikke indflydelse på nogen beslutninger; hvis han gerne vil se sin datter, må han følge morens dagsorden og behov. Dette kan ifølge Michel ikke defineres som samarbejde.

I materialet fra fokusgruppen var der en vis konsensus om, at så længe man som far følger de rammer, moren udstikker, og accepterer den 9/5-ordning (med 9 dage til mor og 5 til far), som moren plæderer for, eller opgiver sit ønske om, at børnenes bopælsadresse kan gå på skift, så kører tingene forholdsvist uproblematisk. Flere fædre gav udtryk for, at de oplever, at samarbejdet i overvejende grad defineres af moren, og problemerne opstår i det øjeblik, de ikke accepterer præmisserne.

Fædrene anvendte flere kampmetaforer i deres beskrivelse af samarbejdet. Eksempelvis sagde Jan, at 'man må vælge sine kampe' og Michel brugte ordet 'forsvarsposition'. Disse ord indikerer, at samarbejde for fædrene også opleves som en kamp om rettigheder og magt. Peter har yderligere en vinkel på, hvordan samarbejde kan opfattes.

Peter: Altså, vores samarbejde handler meget om fraværet af konflikt, fordi der er jo en grund til, at vi er skilt, som jeg plejer at sige. Men vi har ikke et eksplicit bevidst samarbejde. Vi har i virkeligheden så lidt med hinanden at gøre, som vi kan slippe af sted med (...)

Trine: Så du definerer samarbejde som fravær af konflikt?

Peter: I vores situation, ja. Så længe vi er enige og trækker i samme retning. Så sidder vi ikke og planlægger og forhandler og laver koncepter og samarbejder vel (...) Jeg mener i virkeligheden godt, at man kan sætte det op som to modsætninger. Samarbejde på den ene side og konflikt på den anden.

Peter udtrykker, at samarbejde er det modsatte af konflikt. Han har i modsætning til flere af de andre fædre så lidt med børnenes mor at gøre, som han kan slippe af sted med. I deres tilfælde er samarbejde ikke noget i sig selv, der er intet indhold. Ingen koncepter, ingen planlægning eller forhandling, som han siger. Det bemærkelsesværdige her er, at Peter som den eneste af informanterne har børnene mere tid end moren. I hans tilfælde betyder det, at det er ham, der i højere grad udstikker rammerne. Peters forståelse af samarbejde illustrerer, at begrebet anvendes relativt, idet han andetssteds for eksempel beskriver, hvilke aftaler de har lavet om blandt andet indkøb af børnenes tøj. For Peter knyttes samarbejde til en forståelse af, at man fysisk skal sidde sammen og forhandle og udtænke koncepter, hvilket han ikke praktiserer.

Opsummering kapitel 5

Lovgivningsstilen er i dag ikke autoritær. Den er med Kronborgs udtryk pædagogisk og opdragende, hvilket betyder, at 'normale' forældre selv kan tage ansvar for deres forhandlinger og konflikter. De forventes at kunne regulere sig selv og træffe de etisk rigtige beslutninger. Med en Foucault-inspireret optik er det nærliggende at betragte dette som en form for moderne ledelsesrationalitet, hvor fædrene (og mødrene) er underlagt en samarbejdsnorm, der forudsætter selvledelse og selvkontrol.

Samarbejde er et udtryk for både praksisser og normative forestillinger. Alle fædrene taler eksplicit om samarbejde, men både i forestilling og praksis er det et u håndgribeligt begreb, der ikke lader sig forstå og definere entydigt. Samarbejde handler om relationen mellem forældrene, samt en forestilling om det normale og der indgås en masse aftaler for at undgå konflikt for børnenes skyld. Dette kan opleves som

et vanskeligt personligt kompromis, hvor grænserne kan være svære at trække. For nogle af informanterne er samarbejdet meget problematisk, de føler sig ekskluderet og sat uden for indflydelse. I deres forståelse eksisterer der ikke noget samarbejde i praksis. I næste kapitel udfolder vi fædrenes forståelser af hverdagen og ser på, hvilken betydning hverdagen spiller for en far på deltid.

6. 100 procent far

Kasper: Det har været et vigtigt kardinalpunkt ikke at ende med at være sådan en weekendfar, hvor den stod på Tivoli. Der *skal* være en hverdag. Det er hverdagen, der rykker. Enhver kan holde fest. Det er i hverdagen, man lærer børnene at kende – også gennem deres surhed og konflikter.

Alle fædrene taler om *hverdagen* som et fænomen, der spiller en central rolle i deres faderskab. Fædrene giver udtryk for, at det er i hverdagen, at de lærer deres børn at kende. Til hverdagen knytter sig en række vigtige forestillinger om indholdet af den tid, de bruger sammen med deres børn. Disse forestillinger handler om, hvad det vil sige at være en god far. I fædrenes fortællinger optræder hverdagen som modstykke til weekenden. Weekendens adskiller sig fra hverdagen både i indhold og betydning. Hverdagen forstås og italesættes som det normale og rutineprægede og weekenden som det spektakulære. I fædrenes beretninger knytter der sig forskellige typer af samvær til henholdsvis hverdag og weekend. I dette kapitel vil vi udfolde, hvordan fædrene betydningssætter hverdagen, og hvorfor den optræder som et fænomen, der tillægges så stor betydning. Vi vil undersøge, hvilken betydning konstruktionen af hverdagen og talen om nærvær spiller for fædrenes identitet og selvopfattelse.

Hverdag

I vores empiriske materiale er det tydeligt, at en hverdag med børnene er noget, alle fædrene finder vigtigt. De fremhæver mange kvaliteter ved hverdagens rutiner og forudsigeligheder. Den norske antropolog Marianne Gullestad redegør for, at ordet *hverdag* er et fortættet og samlende symbol for en række modstridende værdier (Gullestad 1989: 172).

Symboler er ifølge Gullestad et kulturelt redskab, som mennesker bruger til at forstå verden omkring sig og tilføje den mening (ibid.: 170). Symboler kan være genstande, handlinger, relationer og sproglige udtryk. Symboler konstitueres blandt andet igennem metaforiske associationer mellem forskellige betydningsfelter og samler derfor ofte modstridende værdier i et begreb eller et ord. Hverdagen optræder i en vestlig kontekst som modpol til fest og højtid. For vores informanter er hverdagen ligeledes forbundet med det stabile og det trivielle, og de fremstiller den i kontrast til weekenden. De fleste mennesker i den vestlige verden går på arbejde, i skole eller dagsinstitution i hverdagen og holder fri i weekenden. I weekenden kan man slappe af eller tage ud på udflugter. Som begrebspar har hverdag og weekend således både en tidsmæssig og en rumlig organisering (ibid.: 176). Når hverdagene slutter, begynder weekenden, og når weekenden slutter, begynder hverdagen igen. Hverdagene omkranser weekenden, og weekenden adskiller hverdagene. Hverdagen opfattes som det normale og weekenden som det afvekslende og omskiftelige. Hverdagen ville ikke være hverdag, hvis der ikke var noget, der var anderledes, som den kunne fortolkes i forhold til. Herved adskiller hverdag og weekend sig i indhold og betydning.

Alle fædrene giver udtryk for, at de ønsker sig en hverdag med børnene. Hverdagen er gentagelser og rutiner. Hverdagen repræsenterer for fædrene det trygge, stabile og kontinuerlige. Den står i kontrast til

uro, sjov og ballade. Omsorgen for børnene er ifølge fædrene knyttet til hverdagspraksisser, og det er igennem disse praksisser, der gøres familie. Det er så at sige der, familiepraksisserne kan komme tydeligst til udtryk. De fleste fædre taler om, at de vil være med til at smøre madpakker. De vil opleve deres børns barndom og have mulighed for at blive hjemme fra job med et sygt barn. På mange måder definerer hverdagen forældreskabet, hvilket eksempelvis kan illustreres ved, at det i en dansk (middelklasse) kontekst ikke er særlig velanset at sende sine børn på kostskole. Det er et fåtal af forældre, der ikke ønsker en hverdag med deres børn. Børn, forældre og hverdag hører sammen. Når vores informanter således hele tiden taler om hverdagen som noget, de vil have sammen med deres børn, adskiller de sig ikke væsentligt fra andre forældre, men det er næppe tilfældigt, at det er noget, de gang på gang fremhæver. Traditionelt har skilsmissegædre haft ganske lidt hverdag med deres børn, og det er det billede, fædrene ønsker at gøre op med, når de insisterer på hverdag.

Tivolifar

‘Tivolifar’ er en metafor, fædrene igen og igen har anvendt som et karikatur på en far, de klart ønsker at tage afstand fra. Tivolifaren er i fædrenes forståelse lig med det værst tænkelige billede på en defefar. Stefan forklarer, at en tivolifar er sådan én, der står helt forvirret inde i Palads biograf søndag formiddag. Han kan ikke finde ud af andet end at slæbe sine børn fra den ene forlystelse til den næste. En tivolifar kender ikke sine egne børn, netop fordi han tilbringer så lidt tid sammen med dem og ikke påtager sig sin del af forældreansvaret. Stefans beskrivelse er et billede, samtlige fædre anvender og taler sig op imod.

I de perioder, hvor fædrene har deres børn, giver de udtryk for, at det vigtigt for dem at få etableret en rutinepræget hverdag. Fædrene ønsker, at børnene skal føle sig hjemme og være trygge i deres selskab. De ønsker at være tilstede i deres børns liv gennem hverdagens trivielle praksisser og ikke kun i sjov og ballade. Tivolifaren er i fædrenes forståelse et billede på en far, der ikke er en primærforælder. Hverdagen repræsenterer for fædrene autenticitet og ægthed og italesættes som den tid, hvor de kan vise nærvær og tilstedeværelse. At have en hverdag med sine børn bekræfter og symboliserer på mange måder, at man er en god far.

David: Mit udgangspunkt er, at jeg gerne vil være der, når hun skal skiftes, og hvis hun har det dårligt med at blive skiftet, vil jeg gerne vise hende, at jeg har tålmodighed til hende, selvom hun græder. Jeg vil gerne trøste hende. Jeg vil gerne give hende mad. Jeg vil gerne putte hende, selvom det er svært, og jeg vil gerne være der en hel nat, selvom hun vågner mange gange.

For David er det de nære omsorgspraksisser i hverdagen, der tillægges betydning, og at vide, at han har tid til dem. Det er gennem disse praksisser, at han vil skabe relationen til hans datter. Han forklarer, at det handler om tålmodighed og indlevelse. For David handler det om at få lov til at være tilstede i sin datters liv på godt og ondt. Det er det, han ønsker sig, men tid og hverdag med datteren har han ikke meget af.

Fædrene oplever, at det er i hverdagen, tilknytningen til børnene skabes, og derfor kæmper de om tiden, de kæmper om at få hverdagen eller være en del af den. Bjarke forklarer, at han oplever, at hans søn er en smule tættere knyttet til moren, og han bruger hverdagen som forklaring på det.

Trine: Oplever du, at han er tættere på sin mor?

Bjarke: Ja, måske en smule.

Trine: Kan du forklare hvordan?

Bjarke: Jamen, jeg tror måske bare, at det er fordi, der er flere hverdage i hans liv hos hans mor, end der er her.

Bjarkes forklaring handler ikke om en tættere biologisk forbundethed mellem sønnen og moren, han antager ikke, at sønnen har en særlig følelsesmæssig tilknytning til moren i kraft af hendes biologiske køn. Han resonerer – i vores tolkning – ud fra forestillingen om, at tilknytning netop skabes gennem tid, hverdag og tilstedeværelse. Hverdagen er en kombination af flere dage i sammenhæng og rutineprægede praksisser knyttet til omsorg. Moren har i Bjarkes fortælling en fordel, fordi hun har sønnen mere end ham i hverdagene.

De fædre, der har deres børn i kortere tidsintervaller uden sammenhængende dage, oplever, at det er vanskeligt at skabe en hverdag med børnene. De oplever et savn efter hverdagen.

Michel: Når man er frustreret og ikke kan have sit barn så meget, så føler jeg mig parkeret i to roller. Én, som er babysitter hver anden weekend, når (moren) skal i byen, og så én, hvor man er legekammerat, når man har barnet om eftermiddagen. Det er det, jeg oplever. Jeg har to funktioner i min datters liv, og en af dem er oplevelsesfar, og jeg huer mig ved den funktion. For hver gang jeg har min datter, så tager jeg hende med i svømmehallen, på legeplads og hygger med hende, fordi jeg vil fylde samværet ud med kvalitetstid, og samtidig udfylder jeg så en karikatur, og jeg skammer mig over det.

Michel beskriver, at han skammer sig over at være en karikatur, en tivolifar, men på grund af den manglende tid og hverdag med datteren er det en rolle, han mod sin vilje nemt falder ind i. Jens forklarer som Michel, at når tiden er knap, knyttes samværet med hans søn oftest sammen med en aktivitet, fordi der er mange ting, han gerne vil nå at gøre sammen med ham på den korte tid, de har sammen. Blandt andet det at pleje relationen til Jens' øvrige familie, som han gerne vil have, at sønnen også føler, at han er en del af:

Jens: For det var ligesom om, at når vi så sås, så blev det naturligt at knytte vores samvær op om noget. Jeg ville jo også gerne se min øvrige familie, så skulle vi også ud og besøge dem og min søster. Det tog en hel del tid, og så var vi jo ikke særligt meget hjemme, og (sønnen) elsker at være hjemme og ikke lave noget som helst. Så nu har vi lavet det om til flere dage og lidt sjældnere. Men så bliver problemet, at der går for lang tid imellem, så vi kommer til at savne hinanden, og når vi så mødes, så går der lige noget tid, før vi føler, at vi er sammen igen. Så en forudsætning for, at man ikke ender som oplevelsesfar er, at man har tid, så det kan blive en hverdag. Men også at man ses tilstrækkeligt ofte til, at man ikke er fremmed over for hinanden.

En forudsætning for ikke at falde i rollen eller selvforståelsen som tivolifar eller oplevelsesfar er altså, at der er tid, så det kan blive hverdag. Modbilledet på tivolifaren er rugbrødsfaren, en metafor, Peter anvender, når han i modsætning til Michel og Jens stolt kan beskrive sit faderskab.

Peter: Jeg har valgt at sige, at jeg har rollen som rugbrødsfar. Det er mig, der sørger for rent tøj, at de kommer til spejder og alle de ting.

Peter italesætter her hverdagen som det kedelige og rutineprægede. Han beskriver sig selv som rugbrødsfaren, der står for stabiliteten i børnenes liv. I en dansk kontekst associeres rugbrød ofte med noget sundt, nødvendigt og meget hverdagsagtigt. Når Peter anvender metaforen rugbrødsfar, står det i kontrast til tivolifaren. Han er stolt af at være den, der varetager de kedelige, men nødvendige funktioner i forhold til børnene. Han tager ansvar for alle de daglige funktioner, han vasker tøj og sender børnene til spejder. Han har en position, som de fædre, der har mindre tid og hverdag med deres børn, ønsker sig. Nemlig en rolle som faren, der er tilstede i sine børns hverdagsliv.

Nærvær skaber fædre

For fædrene er hverdagen således et symbol på, at de er tilstede. Det er en måde, hvorpå de kan positionere sig anderledes end deres egne fædre og vise, at de insisterer på at være nærværende i deres børns liv.

Trine: Har din far været rollemodel for dig?

Søren: Nej, for han har aldrig skiftet ble, og han ved ikke, hvilken vej han skal røre i sovsen. Han kan ingenting. Han kan sætte sig ned og læse avisen, indtil der er mad, og så kan han spise aftensmad, og så kan han sætte sig og læse resten af avisen, indtil der er skyllet af og ryddet op. Så han er helt modsat.

I Sørens beskrivelse af sin egen far fremgår det, at Søren også forbinder det at være far med madlavning og huslige sysler. Han fremhæver, at det formåede hans egen far ikke, og derfor kan han i sit eget faderskab ikke bruge sin far som rollemodel.

Barclay og Lupton (1997) redegør for, at faderskabet i dag iscenesættes som en særlig mulighed for, at mænd kan være mere nærværende og omsorgsfulde, end deres egne fædre har været. De argumenterer for, at den fremstilling fastholder et stereotyp billede på fortidens fædre, samtidig med at det forandrer mulighederne for en helt ny opfattelse af maskulinitet (ibid.: 1). Vores informanter taler ind i dette nye far-billede. De identificerer sig med den omsorgsfulde og nærværende far. De understreger, at de kan og vil udføre de samme opgaver og give den samme omsorg som mødrene. Antropolog Maruska Mosegaard (2006) redegør i artiklen '*Nærvær skaber autoritet*' for, at talen om nærvær er en måde, hvorpå fædrene kan genvinde autoritet i en tid, hvor kønsroller og familiemønstre er i opbrud. Fædrenes tilknytning til børnene kan ikke længere bygge på en traditionel position som forsørger eller ægtefælle. Fortidens fædre var fraværende, men deres position som familiens forsørger var klar, og i kraft af den rolle var de uundværlige. I dag kan fædre af gode grunde ikke indtage samme uundværlige helterolle,

idet hovedparten af mødre tjener deres egne penge. Derfor er fædre nødt til at insistere på nærvær og en stærk og følelsesmæssig tilknytning til børnene (ibid.: 6).

Hverdagsfar på deletid

Vores informanter identificerer sig i høj grad med billedet af den nærværende og omsorgsfulde far. På den led adskiller en far på deletid sig ikke fra andre fædre. Ifølge sociologen Richard Jenkins skal identitet begribes som en dialektisk proces mellem individuel identitet og kollektiv identitet. Det vil med andre ord sige det billede, vi har af os selv, og det billede, andre tilskriver os. Begge processer af identifikation er gensidigt afhængige (Jenkins 2004: 15- 16). Jenkins refererer til den amerikanske socialpsykolog G. H Mead, som udtrykker dialektikken mellem den individuelle identitet og den kollektive identitet på følgende måde: *'we can't see ourselves without also seeing ourselves as other people see us'*. Fædre på deletid ønsker på lige fod med 'fuldtidsfædre' at være tæt forbundet med deres børn. De ønsker at være nærværende og tilstede. Som vi har redegjort for, knytter forestillingen om nærvær sig til hverdag og tid. Det handler om at vise, at man er der. At man ikke er gemt væk bag en avis, som Sune også forklarer det, og som Søren fortæller, hans far var. Eller som David, der siger, at han gerne vil vise sin datter, at han har tålmodighed til hende, også når hun er besværlig og græder. For at fædre kan identificere deres individuelle identitet med den kollektive fortælling om den nærværende far, er de bundet til nogle specifikke praksisser, som har forbindelse til performative handlinger i hverdagslivet. Faktum er, at fædre skal dele tiden og hverdagen med mødre. Hovedparten af fædre har mindre tid og hverdag med børnene end mødre. Det vilkår har de forskellige taktikker til at håndtere. For nogle fædre udmønter det sig i, at de efter samlivsbruddet insisterer på at varetage nogle funktioner i forhold til børnene, som de før bruddet ikke fandt specielt vigtige. De vil gerne have lov til at købe børnenes tøj, og de vil gerne være med til at administrere børnechecken. I kapitel 9 vil vi udfolde, hvordan pligter og rutiner knyttes til hjemmet og hvordan det hjælper fædre til at opretholde en følelse af hverdag og kontinuitet, som vi har illustreret her spiller en afgørende rolle for deres selvforståelse som nærværende fædre. Nogle fædre beskriver, at opløsningen af deres parforhold har bragt dem tættere på børnene til trods for, at tiden er blevet mindre.

Martin: Jeg synes, det er fedt at have muligheden for at være 100% far nu, frem for 25%, som jeg synes, jeg var, da jeg var gift.

Trine: Kan du prøve at forklare, hvad du mener med det?

Martin: Ja, et godt eksempel er de to gange, vi var i Zoologisk have. Den ene gang var jeg gift med børn, og den anden gang var jeg ikke gift med børn. Jeg bed mærke i det, dengang jeg var der alene med børnene. Vi kom gående, og vi hyggede os. Det var forår, sådan lidt barsk og koldt i det, men vi hyggede os, og jeg hørte, hvad de sagde, hele tiden. Deres pludresnak, de var jo kun to et halvt år gamle dengang, men det var så hyggeligt. Og så kom jeg til at tænke på, at vi jo havde været der for ikke så lang tid siden sammen, hvor ekstremt meget af min opmærksomhed gik med, ja måske ikke ligefrem at tilfredsstille min ekskone, men

meget af opmærksomheden gik til det at være par. Børnene hev hele tiden i os, og jeg var kun sådan overfladisk tilstede som far. Jeg tror, at jeg har fået et meget bedre forhold til mine børn nu, end hvis jeg havde været gift.

Martin beskriver, at han før samlivsbruddet kun var overfladisk tilstede som far. Han giver udtryk for, at parforholdet tog meget af hans opmærksomhed, hvorimod han nu, hvor han er alene med børnene, beskriver, at han er mere mentalt tilstede. Forestillingen om mentalt nærvær og 100 procents tilstedeværelse i det tidsrum, fædre har børnene, er en måde, hvorpå fædre kan omgås det faktum, at de har mindre tid – målt kvantitativt – end før samlivsbruddet. Flere af fædre udtrykker, at de i kraft af at have hovedansvaret for deres børn i perioden for samværet oplever at være 100 procent sammen med børnene uden kompromiser. Dette bliver sat i forhold til parforholdet og den kønsrollefordeling, flere af dem mener, forhindrede det nærvær med børnene, som de oplever nu. Fædre varetager altså nu alle de omsorgsopgaver, der traditionelt har været forbundet med kvindeskønnet. De køber ind, laver mad, gør rent, henter og putter børn. I deres familiepraksis udfordrer de derfor Schneiders symbolske slægtskabsmodel, hvori mænd og kvinder i kraft af deres køn indtager en bestemt rolle i familien og i forældreskabet. Samtidig taler flere af dem om, at de i kraft af deres mandlige køn kan noget særligt, som mødre underforstået ikke kan. Fædre fremhæver, at de fysisk er mere aktive end mødre. Det er dem, der tumler og leger vildt med børnene, det er dem, der tager børnene med til fodbold og i svømmehallen.

Martin: Jeg kan godt li at være fysisk. Det er det de får hos mig. Det er nede på legepladsen eller vi slås rundt her med sværd. Jeg ved, at de sidder og nørkler med saks og sådan noget og laver flotte tegninger hjemme hos deres mor.

I deres faderskabspraksis overskrider fædre den optrukne grænse mellem kønnene i forældreskabet, idet de varetager alle omsorgsfunktioner i forhold til børnene, samtidig italesætter fædre også nogle traditionelle forventninger til deres eget køn. På den vis er det tydeligt, at der to modsatrettede tendenser på spil i fædres familiepraksisser i forhold til køn. Kønsrollerne er både under forandring og de er træge og møder kulturel modstand.

Opsummering kapitel 6

Traditionelt har skilsmissegædre haft ganske lidt hverdag sammen med deres børn. Alle de medvirkende fædre forsøger at gøre op med dette billede af en tivolifar, der kun ser sine børn hver anden weekend. Derfor tillægger de hverdagen en stor betydning, idet hverdagen for fædre repræsenterer det trygge, stabile og kontinuerlige. Fædre ønsker ikke kun at være tilstede i sjov og ballade. De vil ikke være oplevelses- eller tivolifædre. De vil være til stede i deres børns liv på godt og ondt, og de vil på lige fod med mødre drage omsorg for børnene. Omsorgen for børnene knyttes til hverdagspraksisser såsom at smøre madpakker, vaske tøj, læse godnathistorier eller sende børnene af sted til spejder. Forudsætningen for ikke at falde ind i rollen som tivolifar er, at der er tid, så det kan blive hverdag, og

derfor kæmper fædre om tiden med mødre. De kæmper for at få lov til at være en del af børnenes hverdag. I dag kan fædres tilknytning til børnene ikke bygge på en traditionel position som forsørger eller ægtefælle, derfor må fædre insistere på nærvær og en tæt følelsesmæssig relation til børnene. Nærvær er det, der giver fædre autoritet i en tid, hvor familiemønstre og kønsroller er i opbrud. Vores informanter identificerer sig med den udbredte kollektive fortælling om de nye omsorgsfulde og nærværende fædre. De insisterer som alle andre fædre på at være nærværende. Forestillingen om nærvær knytter sig til tid og hverdag. Hovedparten af informanterne har efter samlivsbruddet mindre tid med børnene end mødre. Det faktum håndteres og italesættes på forskellige måder. Nogle fædre mener, at opløsningen af deres parforhold har bragt dem tættere på børnene. For fædre hænger det sammen med, at de i deres samværsperioder med børnene har det fulde ansvar, og de oplever derfor, at de kan være 100 procent tilstede uden kompromisser. I deres familiepraksisser bryder fædre med Schneiders symbolske slægtskabsmodel, hvor mænd og kvinder i kraft af deres køn indtager en bestemt rolle i forældreskabet. Fædre varetager i deres tid alle omsorgsfunktionerne for børnene, alligevel italesætter de forventninger til deres køn på en ganske traditionel måde. Fædre beskriver, at de er fysisk mere aktive end mødre, at det er dem der tumler og leger vildt med børnene. Det er dem, der rejser med børnene og viser dem verden. Flere fædre forbinder i højere grad mødre med hjemmet og stille sysler såsom perleplader og klippe-klistre-lege med børnene. På den led kan vi konkludere, at fædre i deres praksis udfordrer de kulturelle forventninger til deres køn samtidig med, at de disse kulturelle forestillinger såsom, at farens rolle er mere udadvendt og aktiv, stadig er en udbredt antagelse. I næste kapitel vil vi udfolde betydningen af tid. Som vi har argumenteret for i dette kapitel, spiller hverdag og tid en vigtig rolle for fædre. I følgende kapitel udfoldes dette yderligere, når vi undersøger de forskellige deleordninger.

7. Deleordninger

Karakteristisk for familie- og hverdagslivet er, at det er struktureret tidsligt omkring forskellige aktiviteter. Børnene skal i skole eller institution, de voksne skal på arbejde, der skal hentes børn, laves mad, hygges og puttes. Socialiteten omkring disse praksisser konstituerer over tid en vigtig forståelse for fædre og skaber forbundetheden med deres børn. At manøvrere socialt kræver ikke blot, at man handler i rum, men også i tid, da sociale aktiviteter udgør tidens struktur (James 2003: 68). For fædre på deletid foregår denne struktur i endnu tydeligere opdeltede perioder, idet deres hverdagsliv tilføjes endnu en dimension af tidsopdeling. Tiden med børnene skal deles mellem to hjem. Fædrenes fortællinger handler også om tid. Tiden er vigtig. Hvor meget eller hvor lidt der er af den, og hvordan den bruges. I dette kapitel vil vi undersøge deleordningerne omkring børnene og diskutere, hvilken betydning disse har for fædrenes forståelse af deres faderskab.

Peter: Fordi jeg har den alder, som jeg har, er mange i min omgangskreds skilt. Min allerbedste ven er en meget ulykkelig singleforældre på den måde, at han gerne ville have den rolle, som jeg har med en 8/6. Men han har en traditionel sindssyg ekskone og har mødt et traditionelt sindssygt statsamt, som placerer ham i et helt traditionelt system, hvor han kun har sine børn i en 5/9. En anden ven har en fifty/fifty, fortrinsvis fordi moren ikke kan overskue mere, fordi hun har et karrierejob – og den ordning balancerer på hendes velvilje. En tredje ven er traditionel defefar med ungerne i weekenden, som faktisk, når han bliver presset, er fint tilfreds med den ordning.

En 10/4, en 9/5, en 8/6 eller fifty/fifty er betegnelser, som de fleste ikke-samboende forældre i dag er bekendte med og ofte anvender med den største selvfølgelighed. Tallene beskriver, hvordan forældre har valgt at fordele tiden med barnet imellem sig. De talmæssige betegnelser er blevet en del af det selvfølgelige (skilsmisse)hverdagsprog. Peters citat illustrerer ligeledes, at enhver deleordning rummer en personlig historie, som både har betydning for fædrenes selvopfattelse og for, hvordan faderskabet kan praktiseres på det givne tidspunkt.

Deleordning er et konstrueret begreb sammensat af ordene at dele og at ordne. At dele kommer oprindeligt fra ordet 'at adskille' (Gyldendals etymologiordbog). Sammen betyder de to ord at have en orden for, hvordan man deler eller adskiller noget. Det, der kan deles, er i denne sammenhæng ikke barnet, men derimod henviser det til, hvordan tiden fordelt på dage med barnet fordeles mellem to hjem. En deleordning er den betegnelse, fædre selv anvender, når de beskriver, hvordan tiden er fordelt mellem dem og børnenes mor. Når forældre ikke bor sammen, er det efterhånden helt almindeligt at spørge til, 'hvilken deleordning har I?' Eller 'hvordan deler I?' Med den retoriske spørgeform fremstår det, som om der er tale om en fælles beslutning eller overenskomst, selvom det langt fra altid er tilfældet, som vi har erfaret gennem fædrenes fortællinger. Faktum er, at tiden på den ene eller anden måde skal deles.

Tidsmodeller: Mere, mindre og lige meget

Alle de medvirkende fædre har en fast aftale med moren om, hvordan samværet med barnet fordeles. De indgår alle i en deleordning, som i større eller mindre grad kan fraviges efter behov. De fleste har også aftaler for, hvordan samværet fordeles i julen, andre vigtige helligedage og i ferier.

Nogle fædre kan berette, at de har prøvet sig frem med forskellige typer af deleordninger. Fælles for alle fædrene er, at de giver klart udtryk for, at den nuværende ordning IKKE er fastsat for tid og evighed. Den er foranderlig og kan ændres ud fra mødrenes behov eller ud fra et ønske om at tage hensyn til barnets udvikling og alder. Andre livsomstændigheder såsom fædrenes egen bopælsituation, job og karrieremuligheder samt deres civilstatus har også betydning for, hvilken deleordning de opfatter som den mest ideelle og mulige på det givne tidspunkt.

Overordnet er der tre forskellige typer af organiseringer alt efter, om faren har barnet mere tid end moren, mindre tid end moren, eller om de har børnene lige meget.

Inden for disse overordnede tre typer af organiseringer er der forskellige måder at strukturere tiden på. Vi kan se, at selvom tiden er struktureret forskelligt, 'tælles' den sammen til en helhed og en enkelhed. Jan, som har sine børn hver anden weekend fredag-mandag og en fast overnatning hver uge, beskriver eksempelvis ordningen som en 9/5. Jens bruger udtrykket 10 ud af 30, som betyder, at han har sønnen 10 dage på en måned, selvom de falder mere eller mindre tilfældigt fra måned til måned alt efter, hvordan han og barnets mor planlægger det.

Tid handler både om erfaringer og forventninger. Man er hele tiden et 'being in becoming' (Jenkins 2004: 47). Man er noget, men hele tiden i en proces mod noget nyt, og man handler både på baggrund af erfaringer og forventninger til det menneske, man ønsker at være. Tid har derfor en afgørende betydning for vores selvforståelse som mennesker.

Organiseringen af, hvornår og hvor meget hver forældre har barnet, er et spørgsmål om fordelingen af barnets tid mellem to forskellige hjem. Denne fordeling er både en styring og en strukturering af, hvordan tiden erfare, og hvordan hjemmet skabes. Den strukturerede og opdeltede tid med børnene medfører en vis ambivalens for fædrene. Det føles 'unaturligt' at være fysisk afskåret fra mange dage af ens barns liv og være tvunget til at gøre sit faderskab inden for en meget fast tidsramme. Til gengæld beskriver fædrene, at de virkelig 'er på', når de har børnene. Flere har en oplevelse af at være kommet tættere på deres børn, fordi de nu i modsætning til tidligere varetager alle omsorgsfunktioner for børnene i den pågældende periode.

Tid blev i den postindustrielle verden objektgjort til en økonomisk måleenhed, der organiserer og strukturerer menneskers selvforståelse af hverdagen ud fra arbejdsugen. Denne forståelse af tid har dannet grundlag for at forstå tid som et kvantitativt fænomen, som noget, der kan segmenteres, tælles og måles (Daly 1996: 468). I vores vestlige del af verden bruges ofte en metafor som 'tid er penge', hvilket signalerer, at vi opfatter tiden som en værdifuld ressource. Det er ganske udbredt at høre folk sige, 'hvis bare døgnet havde flere timer'. Tiden betragtes ofte som noget, vi ikke har nok af. At få mere

tid med børnene er således noget, alle fædrene stræber efter. Flere dage måles både kvantitativt og kvalitativt. Det har en signalværdi i forhold til omverdenen. Deleordningerne er således også et udtryk for, at der foregår en kamp om tiden med børnene.

Kvantitativt måles samværet i tid. Der er en begyndelse og en slutning for hver samværsperiode, et antal timer eller dage. Samtidig bliver indholdet i perioden en vigtig markør for kvaliteten af samværet og for ens faderskab.

Nuet skal hele tiden have hjælp for at blive meningsfuldt, for det er forbigående og meningsløst i sig selv. Den lineære tidsopfattelse har ikke i sig selv et perspektiv, der peger ud over nuet eller øjeblikket. På den måde virker den lineære tid modproduktivt på oplevelsen af blot at være til og være i hvile i nuet (Schjødt 2002: 116).

Tiden kan altså ikke fastholdes, den er ikke noget i sig selv, men er et mål hen imod noget andet.

Filosoffen Peter Johannes Schjødts citat illustrerer et paradoks i tidsopfattelsen, som fædrenes familiepraksisser i høj grad bekræfter. Den vestlige tidsopfattelse er domineret af en lineær forståelse af tiden (Zerubavel 1979: 25). Det betyder, at vores opfattelse af tid er fremadrettet og organiseret på en lineær tidslinie, hvor de enkelte begivenheder er historisk særegne og uafhængige af hinanden. Trods denne lineære tidsopfattelse er der alligevel mange tilfælde af periodiske gentagelser i den vestlige tidsopfattelse (ibid.) særligt i de praksisser, som er relaterede til dominerende institutionelle forståelser af samfundslivet, eksempelvis i hverdags-, familie- og arbejdslivet er der konstante handlings- og erfaringsgentagelser, der konstituerer cykliske periodiske systemer:

These social cycles are actually the time intervals during which sequences of recurring successions of social activities are completed. The ritualized dramatization of their beginnings and endings (...) is suggestive of the social awareness of the rhythmic structure of social life (Zerubavel 1979: 26).

Organiseringen af tid bliver i sociolog Evtar Zerubavels optik til en social tid, hvis betydning kun giver mening, hvis man undersøger, hvordan mennesker erfarer tid gennem deres sociale handlinger.

Størstedelen af de deleordninger, vi er stødt på hos informanterne, er struktureret ud fra et 14 dages princip. En 9/5, 10/4, 8/6 og en 7/7 går alle op i 14 og roterer således i et cyklisk temporalt system af to ugers varighed. Systemet stammer angiveligt fra den samfundsmæssige institutionalisering af opdelte forældreskaber, hvor retspraksis var, at fædrene kunne se deres børn hver anden weekend, som efterfølgende er 'dumpet ontologisk' som Hastrup betegner den kognitive proces, hvormed mennesker objektiverer verdens kompleksitet til sproglige objektiveringer (Hastrup 1999: 168). De sproglige kategoriseringer af deleordninger er udtryk, der samler empirisk kompleksitet i en begrebsmæssig enkelhed, men det er også en praktisk måde at organisere tiden på, så verden fremstår begribelig og enkel og ikke konstant skal skabes og forstås på ny.

I det følgende udfolder vi de tre mest udbredte deleordninger. Vi undersøger, hvilken betydning fædrene tillægger tiden, og hvordan deleordningerne rammesætter deres faderskab.

Lige meget

En *fifty/fifty* er en aftale, hvor forældrene har delt tiden med barnet ligeligt imellem sig. Barnet bor som regel en uge ad gangen hos hver forælder, derfor kaldes det også for en 7/7. En *fifty/fifty* bundes i en ideologi om at dele barnet lige meget, så det både er rimeligt for barnet og for forældrene. Barnet bor to steder og ser på den måde begge sine forældre lige meget.

Trine: Du fortalte, at I som udgangspunkt prøver at opretholde denne her *fifty/fifty*. Halvt til hver. Hvorfor gør I det sådan?

Stefan: Jamen, det er vigtigt i forhold til (sønnen), at han ikke skal føle, at han giver afkald. Han skal ikke føle, at han har et hjem, og så er han på besøg enten hos sin far eller mor, vel? Han skal føle, at han har to hjem, og det gør man simpelthen bedst ved at have den der *fifty/fifty*-ordning. Det er vigtigt både for at få retfærdighed mellem sig, men også at han skal føle, at han er vores begges. Der er både et egoistisk element i det og et hensyn til ham.

Stefan forklarer, at det er vigtigt at give hans søn en følelse af, at han tilhører begge forældre lige meget. At han har to hjem at komme i, så han ikke mister noget, selvom hans forældre har opløst det fælles hjem. Stefans udtalelse er på ingen måde unik. Det er en logik og argumentation, som alle de fædre, der deler tiden *fifty/fifty*, anvender. Forståelsen er, at når tiden med barnet deles ligeligt, tilgodeses både barnets rettigheder til to forældre, og samtidig sikres retfærdighed mellem forældrene i forhold til barnet. Opdelingen af tiden er derfor et parameter på retfærdighed både for børn og voksne. Martin begrundet valget af en *fifty/fifty* ud fra en forestilling om, at tilknytning skabes gennem tid. Han fortæller om en amerikansk undersøgelse, han læste kort efter, han blev skilt, som handlede om skilsmissefædres tilknytning til deres børn. I undersøgelsen var konklusionen, at en høj procent af fædre efter ti år ingen kontakt havde med deres børn, fordi de kun sporadisk havde været tilstede i deres barndom. Martin mente derfor, at det var vigtigt for ham at knytte bånd til sine børn, mens de stadig var helt små i længere tidsperioder ad gangen. Hans ekskone var flyttet til en anden by 30 kilometer væk, så da de mødtes for at aftale, hvordan de skulle organisere tiden og samværet fortæller Martin:

Martin: Jeg mente helt klart, at de bånd, jeg skulle bygge op, var, indtil de var 6 år, de mest vigtige, og det bed hun så mærke i. Så sagde hun, at det kunne hun godt acceptere i 3 1/2 år, hvis hun så bare fik dem bagefter, og så sagde jeg 'top, det er i orden med mig'. (tænkepause) På det tidspunkt var fremtiden langt væk, men nu hvor jeg står overfor, at det er næste år, så er det selvfølgelig noget sværere.

Bånd er ifølge Martin noget, der bygges op over tid, og det er bånd, der skal vedligeholdes for at eksistere. Det biologiske faderskab og blodets bånd er i denne forståelse ikke nok til at anerkende forbundetheden mellem far og barn. Martin fortæller, at det sværeste fremover bliver, at han ikke længere skal være en del af børnenes hverdag. Martin historie er ligeledes et eksempel på, hvordan den kaotiske tid lige efter samlivsbruddet opleves. Som nævnt i kapitel 3 er det en tid præget af en her-og-nu orientering. Fremtiden var for de fleste fædre i denne periode uoverskuelig.

Skiftedagen, hvor børnene bytter hjem, ligger på en fast ugedag. Valget af hvilken dag, der er bedst, er noget, de fleste af fædrene med fifty/fifty-deleordningen har været optaget af, og hver har sine begrundelser for at vælge en bestemt ugedag.

Trine: Har du børnene mandag til mandag?

Martin: Ja, og nu efter deres ferie bliver det fredag til fredag.

Trine: Hvorfor skifter det?

Martin: Jeg kan faktisk ikke forstå, at det var mandag til mandag. For mandag er en totalt hektisk og rodet dag. Man starter en uge med totalt kaos – det er ikke særligt praktisk. Det er der ikke særligt meget fornuft i – og så er det selvfølgelig også, fordi jeg er kommet mig over min skilsmisse. Det har taget mig de der to og et halvt år at få mere overblik, og børnene er også blevet ældre og synes, at det er fedt at starte stille og roligt. Så kommer de hjem om fredagen og ser Disney sjov, spiser slik og hygger – at starte ud på den måde frem for, at de kommer mandag eftermiddag, og så har vi har to timer, hvor der skal laves mad og alt muligt – det er ikke optimalt.

For Martin er mandag en rodet og hektisk dag at starte en samværsperiode med. For ham fungerer det bedre at begynde op til en weekend med ro og hygge. Sune har skiftedag om onsdagen. Han forklarer, at det er et bevidst valg. Han vil gerne have, at skiftet mellem de to hjem ikke markeres for tydeligt, for ham er det vigtigt, at det er hverdagspræget, så han og børnene hurtigt kan finde ind i en 'naturlig gænge', som han udtrykker det.

Begrundelserne for hvilken dag, der anses som den bedste skiftedag, er ligesom valget af de andre deleordninger et forsøg på at finde ud af, hvad der fungerer bedst for både børn og voksne. Fædrenes egne behov, børnenes og mødrenes, vægtes og vurderes ud fra et ønske om at tilgodese alle parter bedst muligt. De ord, fædrene ofte anvender i deres forklaringer, er ord som 'regnestykke' og 'det skal gå lige op'. Retfærdighed er en gennemgående tematik, og det udtrykkes i fordelingen af tiden. Fædrene her taler også om ligestilling mellem kønnene. Tidsfordelingen symboliserer, at de historisk har vundet terræn i forhold til mødrene, idet mødrene typisk har varetaget flere opgaver knyttet til hjem og børn og dermed har været dem, der har tilbragt mest tid med børnene (Mosegaard 2005). Til fokusgruppen sluttede en far således af med at ønske fifty/fifty fædrene tillykke med deres ordninger. For ham er den deleordning et udtryk for en sejr.

Ordningen kan også ses som et udtryk for samfundets øgede individualisering. Det enkelte individ, barn som voksen, har behov og rettigheder, som skal imødekommes. Hver har ret til lige meget, og begge forældres værd anerkendes. Ud fra logikken, at den ene ikke er mere primær end den anden. Der er ingen biologiserende forklaringsmodeller. Forestillingen er, at forbundethed og tilknytning skabes i tid. Fifty/fifty-deleordningen italesættes også som noget, der er mest retfærdigt for børnene, fordi de ikke mister en forælder til fordel for den anden.

Fædrene her bruger også tiden som en vigtig målestok for, at de er ligeså meget tilstede i børnenes liv som mødrene. Her taler de sig ofte op imod deres egne fædre. Flere fædre beskriver, at deres egne

fædre har været fraværende og uengagerede i deres opvækst. Det er et far-billede, som de alle ønsker at gøre op med. Fordelingen af tiden er hermed også en markør for, at de agerer anderledes end egne fædre.

Metaforen om 'regnestykket' gør sig gældende på flere måder. Simon fortæller, at hans søn oplevede, at det var hans ansvar at 'regnestykket' gik lige op mellem forældrene. Hvis han for eksempel havde været en dag mere hos den ene forældre, så skulle han også være en dag mere hos den anden for, at han kunne slappe af. Nogle fædre har berettet om, at tiden sætter sig som en kropslig fornemmelse. At ordningens systematik lagrer sig i kroppen. Både de og børnene kan mærke, når der er ved at være gået en uges tid. Så trænger de enten til at være alene eller til at se deres børn. For børnene kommer det til udtryk ved, at de begynder at spørge om, hvornår de skal hjem til deres mor igen. På samme måde som man fornemmer sult lige før, aftenmåltidet serveres. Simon, som i mange år har haft sin søn en uge ad gangen, fortæller, at nu, hvor han har ham i en helt anden tidsstruktur, går der ofte koks i hans planlægning. For, som han siger, en uge er bare så nemt at regne med.

En fifty/fifty ordning er derfor også meget strukturerende for, hvordan fædre planlægger deres øvrige liv. De orienterer sig altid efter, om det er en børnefri uge eller ej. Som Kasper fortæller det:

Kasper: Jeg prøver så vidt muligt at lave så meget arbejde i den uge, hvor jeg ikke har dem. Jeg prøver at skyde diverse møder og forberedelsesting til de uger, hvor jeg ikke har dem, så der kan komme ro på i de uger, hvor jeg har dem.

Mindre

De fædre, som har deres børn i deleordninger, hvor de har dem mindre tid end moren, har organiseret samværet, så de har cirka lige mange hverdage og weekenddage med overnatning. En 9/5 er den mest udbredte model. En 9/5 er en organisering, hvor barnet er ni overnatninger hos den ene forælder (oftest moren) og fem overnatninger hos den anden forælder (oftest faren).

De fleste af vores informanter giver udtryk for, at valget af en 9/5 ikke er et valg, de har truffet. Det er børnenes mødre eller statsforvaltningen, der har bestemt den tidsfordeling. Fælles for fædre i denne deleordning (på nær en enkelt) er, at de aldrig har boet sammen med børnenes mor eller, at samlivet er ophørt, da barnet var under tre år. Ordningen resulterer i, at fædre har mere tid uden deres børn end med dem. Som fremanalyseret i forrige afsnit er tiden en vigtig markør for faderskabet. Den har signalværdi i forhold til børnene og omverdenen. Fædre i denne ordning kan således siges at have tabt kampen om tiden. For at kompensere for det faktum, at de har mindre tid til rådighed end mødre, anvender fædre forskellige taktikker og forklaringsmodeller. En måde at omgå dette på er at organisere samværet med børnene, så intervallerne mellem deres besøg er kortere. Jan har fundet frem til en model, hvor der maksimalt går syv dage, mellem han ser sine børn. Han forklarer, at så opleves fraværet ikke på samme måde, som hvis der går ni dage.

Jan: Hvis jeg skal se på denne her deleordning udefra, så er der mange, der synes, at det må være enormt forvirrende, at jeg har dem i nogle dage, og så har jeg dem ikke, men jeg synes egentlig, at det er en okay ordning. Det gør, at der ikke går så lang tid imellem, at jeg ser dem, og at de ser deres far.

For Jan betyder det ligeledes, at børnene kan fortsætte deres pligter i hjemmet mere 'naturligt'.

Aktiviteterne afbrydes ikke i ni dage, de afbrydes med kortere pauser. Jens forklarer, at han har forsøgt sig med samme princip, men at dette resulterede i en følelse af, at hverdagens flow og rytme manglede.

Jens: På et tidspunkt delte vi tiden op, så jeg havde (sønnen) i halvanden dag eller sådan noget – så så jeg ham oftere, men fordi det var så kort tid, så var det ligesom at vi ikke kunne integrere vores samvær i en hverdag, det blev aldrig hverdag. Vi så bare hinanden lynhurtigt, og så manglede den der hverdag.

Ved at skabe nogle faste rutiner i form af at give børnene pligter oplever Jan, at han kan skabe en hverdag for dem hjemme hos ham. Jens derimod fortæller, at de korte tidsintervaller betød, at det ikke var muligt at skabe en hverdag for ham og sønnen, når de var sammen. At skabe noget, der opleves som en 'rigtig' hverdag, er vigtig for fædrene (Jf. kapitel 7). Det er en taktik til at omgås det faktum, at tiden opleves som skarpt opdelt og i disse fædres tilfælde som noget værdifuldt, der er blevet taget fra dem.

De fædre, der har deres børn mindre end moren, oplever ofte, at det er moren, der bestemmer over tiden. Hun er den, der kan tilbyde mere tid, eller den, der kan indskrænke samværet i andre perioder, hvis hun skal med barnet på ferie eller weekend. Fædrene oplever ikke, at de har samme mulighed for at administrere tiden og være den, der deler ud, eller den, der tager, fordi de som udgangspunkt har mindst tid og derfor heller ikke har så meget at forhandle med.

Kasper: Man bliver jo umyndiggjort hele vejen igennem, og man skal jo i princippet spørge moren om lov til hvad som helst, og hvis det ikke går så godt med kommunikationen, så er det jo ikke det fedeste, vel? For man kan ikke bare tage en tur til Italien, hvis man har lyst til det.

Flere af fædrene giver også udtryk for, at hvis det havde været op til dem at vælge, havde de valgt at børnene skulle have boet mere eller mest hos dem, men at det i de fleste tilfælde ikke var muligt, fordi moren ikke tillod det, eller fordi børnene var for små til, at fædrene kunne vinde en sag i statsamtet (den nuværende Statsforvaltning⁴). Alligevel taler flere af fædrene for en model, hvor barnet kun skal bo ét sted og være på besøg hos den anden forælder. De fædre, der har været igennem statsforvaltningen for at få en samværsresolution⁵, beretter om, at mødet med det offentlige ikke har levet op til deres forventninger. Ingen oplevede at blive anerkendt som ligestillet moren i spørgsmålet om ret til samvær med deres barn:

⁴ Med indførelsen af den nye forældreansvarslov pr. 1. oktober 2007, blev Statsamtet omdøbt til Statsforvaltningen.

⁵ En samværsresolution er en aftale, der udarbejdes i statsforvaltningen og som både mor og far skal underskrive. Samværsresolutionen indeholder tidspunkt og dag for hvornår samværet med barnet er. Det er en aftale om varigheden af samværsperioden, hvornår samværsperioden slutter og en datofastsættelse af længde af ferie og helligdagssamvær.

Michel: Jeg har været på barsel i seks måneder, hvor jeg har passet min datter, mens (moren) var på arbejde. Efter den periode besluttede min kone, at vi skulle gå fra hinanden, på det tidspunkt var min datter ni måneder. Vi var meget uenige om, hvad der skulle ske. Min ekskone gik efter, at det skulle være en 9/5, fordi hun kendte en, som havde en 9/5 aftale med faren og syntes, at det var passende. Men jeg syntes, at det var mere passende med en fifty/fifty. Så vi gik i statsforvaltningen, og det blev fastlagt, at fordi (datteren) er så lille, skulle jeg kun se hende to eftermiddage om ugen og en overnatning hver anden weekend. Det er rimeligt nyt, så jeg er stadig meget skuffet over behandlingen fra det offentlige.

Mere

To af de medvirkende fædre har deres børn boende et større antal dage end mødrene. De deler begge en opfattelse af, at børnene har base hos dem, og de betragter sig begge som den primære forælder.

Peter har sine tre børn boende hos sig i otte dage ad gangen, hvorefter de er seks dage hos deres mor.

Søren har sin 5-årige datter boende fuld tid. Hver anden weekend er hun hos moren. Søren har ligeledes sin 3-årige søn hos sig hver anden weekend. Hver weekend er begge børn således sammen enten hos ham eller moren. Sørens datter var til stede begge de gange, vi besøgte ham, hvilket for ham var fuldstændig naturligt. Som den eneste af vores informanter planlagde han IKKE ud fra, om han havde børn eller ej. Alle de øvrige fædre planlagde vores besøg i en børnefri periode. Søren og datterens liv hænger sammen på en anden måde, idet tiden for ham ikke opleves opdelt på samme måde. Han kan ikke skubbe sine aftaler til en børnefri uge, det begreb eksisterer ikke i hans hverdagsliv, ligesom han heller ikke søger at holde tiden med datteren fri for andre aktiviteter. Overordnet er det Sørens skiftende arbejdstider, der strukturerer hans hverdagsliv med børnene. Og ikke som hos mange af de andre fædre, hvor arbejdslivet søges tilpasset efter, hvornår børnene er hjemme. Søren har hovedansvaret for sin datter. Han beskriver sig selv som enlig far og oplever ofte, at omgivelserne møder ham med spørgsmål om, hvordan han klarer at tage sig af et barn alene. Den norske sociolog Arnfinn J. Andersen skriver i sin ph.d. afhandling, at vi i Vesten har en dualistisk kønsforståelse, der bygger på en forestilling om mænds og kvinders forskellige roller i forhold til børnene. Det heteroseksuelle parforhold skaber en orden for denne dualisme og 'garanterer' således barnet en fuldgyldig opvækst, hvor både livets maskuline og feminine sider tilgodeses (Andersen 2003: 92). Homoseksuelle og enlige fædre møder derfor ifølge Andersen disse tvivlsspørgsmål, når de opdrager deres børn i en mors fravær. Omgivelserne sætter spørgsmålstejn ved, hvorvidt de er i stand til at give deres børn en fuldgyldig opvækst, på baggrund af denne dualistiske tænkning knyttet til mænds og kvinders forskellige funktioner i forhold til barnet.

Peter har som Søren også mødt reaktioner fra sine omgivelser i forhold til at være den primære forælder, men Peter oplever ikke, at hans omgivelser sætter spørgsmålstejn ved hans formåen.

Tværtimod beretter han om, at han høster stor anerkendelse. At folk ser op til ham, fordi han opdrager tre drenge 'alene'. For ham er det at være fuldtids-far en statusrolle.

Peter: Altså, jeg har oplevet som enlig far, at det er en prestigerolle. Enlige mødre er tabere og enlige fædre – det er bare godt gået, og at være alene på stranden med tre lyshårede drenge – det er det bedste scoretrick overhovedet. Det er en rolle, andre ser op til – kan *du* klare det.

Både Peter og Søren's oplevelser er udtryk for to sameksisterende kulturelle forståelser. I Søren's tilfælde handler det om, hvorvidt han kan klare at have hovedansvaret for sin datter, der hermed vokser op 'uden' en kvindelig modpol til hans 'maskuline' opdragelse. Peter fortæller, at enlige mødre i modsætning til enlige fædre betragtes som tabere. At selve betegnelsen enlig mor i den offentlige fortælling behæftes med et taber-stigma.

Poul Nyrup bekræftede i en nytårstale det billede, Peter her taler ind i.

Det handler om et Danmark, hvor pligt og rettigheder ikke kun gælder for den enlige mor, for den arbejdsløse eller for bistanndsklienten, men også for dem fra de øverste lag i samfundet (Poul Nyrup Rasmussens nytårstale 2000).

Billedet af den enlige mor sidestilles med den arbejdsløse og bistanndsklienten, og hun adskilles fra de øverste lag i samfundet. Det er ikke den enlige far, der nævnes i denne sammenhæng. Da vi besøgte Peter viste han os en to-siders avisartikel, hvor alle rummene i hans hjem var blevet fotograferet og artiklens tekst flere steder fremhævede, hvorledes han som enlig far til tre drenge også formåede at lave 'rigtig' mad i et hjem, han oven i købet selv havde bygget og designet yderst smagfuldt. Artiklen tegnede et klart billede af en ressourcestærk enlig far.

Både Søren og Peter giver udtryk for, at deleordningen med børnene har været en naturlig forlængelse af den arbejdsdeling, der har været i deres parforhold. Peters kone er karriereorienteret, og de sidste år af deres ægteskab skruede hun ifølge Peter op for karrieren, mens han droslede sin ned. Derfor var det naturligt for dem, at han fik børnene mere, eftersom han var den, der havde tilbragt mest tid med dem pga. hans kones rejseaktivitet. Søren og hans daværende kone valgte at 'tage' et barn hver og lade begge børnene være sammen i weekenderne. Fælles for Peter og Søren er, at de ikke forsøger at legitimere deres ordninger. De betragter det som en fair deal, de har indgået, og de udstråler på hver deres måde stor sikkerhed i deres faderskab.

Til gengæld beretter Peter om, at han ofte har måttet forsvare sin ekskone, fordi mange især kvinder, siger han, hurtigt stempler hende som en ravnemor. Eller som kølig karrieredame. Peter siger, at 'tivolifaren', som ser sine børn hver anden weekend, er sådan lidt fy-fy, hvorimod moren, der frivilligt lader sine børn være mere hos faren, pr. automatik betragtes som en dårlig mor, og det mener han ikke, hun er.

Peter: At drengene skulle bo hos mig var faktisk min ekskones eget forslag, og det tror jeg ikke, at der er ret mange mænd, der oplever. Men for mig blev det nærmest et projekt at være den perfekte enlige far i alt fra hjemmebagte boller til at være den primære omsorgsperson.

Det, Peter beretter om her, er, hvad den danske historiker Anne Løkke kalder for biologiseringen af moderskabet. Med biologisering henviser hun til ideologien om barnets ret til en mor og moderens pligt

til at tage sig af sit barn (Løkke 1993:15). En ideologi, der ifølge Løkke udbredtes op gennem 1900-tallet. Lægevidenskaben anbefalede på det tidspunkt nogle nye retningslinjer for spædbarnsplejen, bl.a. at kvinderne i modsætning til tidligere tider nu blev rådet til selv at amme deres børn. Løkke viser med sin historiske analyse, hvorledes lægevidenskaben hermed skabte en norm, der indsatte moren som den vigtigste person for barnet over for tjenestefolk og ammer. Løkke påpeger, at moderskabet i dag stadig biologiseres i en anden grad end faderskabet. Når Peter siger, at det har været et projekt for ham at være den perfekte enlige far i alt, handler det således også om, at han taler ind i en udbredt kulturel norm, der betragter moderskabet som noget naturgivent, hvorimod faderskabet i højere grad skal bevises. I omgivelsernes øjne er det hermed også mere 'unaturligt', når nogle kvinder vælger at lade faren varetage den primære omsorgsfunktion.

Fast struktur og stor fleksibilitet

Deleordninger udgør for fædre en fast struktur for samværet med deres børn. De ved, hvornår deres børn kommer, og hvornår de tager af sted igen. For de fleste er der en fast (cyklisk) struktur i samværet uafhængigt af, om de har deres børn mere, mindre eller lige så meget som moren. Strukturen er for de fleste organiseret ud fra en 9/5, en 10/4, en 8/6 eller 7/7. Gennemgående for disse tidsmæssige organiseringer er, at de roterer konstant i 14 dages intervaller og udgør en kontinuerlig, men fast struktur.

Fleksibilitet er et ord, alle fædre nævner i forbindelse med udformningen af deleordningerne. De fleste giver udtryk for, at stor fleksibilitet er en fordel. Det betyder for fædre, at man eksempelvis kan bytte dage indbyrdes, passe barnet, hvis den anden forælder skal noget, og i det hele taget tilpasse samværet til omstændighederne i hinandens liv. Hvis deleordningen er fleksibel, er det ligeledes et udtryk for, at samarbejdet med den anden forælder fungerer godt. Som vi diskuterer i kapitel 5, er ideen om *samarbejde* en norm i det danske samfund, som er opstået på baggrund af nogle historiske, politiske og sociale årsager. Rationalet er, at forældre bør kunne samarbejde om deres fælles forældreskab efter samlivsbrud for barnets bedste. Derfor er fleksibilitet også et parameter for, hvor godt samarbejdet fungerer. Fleksibilitet er udtryk for, at samarbejdet mellem de to hjem kører gnidningsfrit, og at man som forældre er i stand til at fremstå som en enhed over for omverdenen.

Som nævnt i afsnittet *familie i forandring* argumenterer David Morgan (1996/1999) for at se på familien som familiepraksisser frem for familien som en uforanderlig enhed. Ifølge Morgan er familie ikke noget, der *er*, men noget, der *gøres*. Familiepraksisser er rutiner, som hverken skifter fra den ene dag til den anden eller er tilfældige. Deleordninger er tydeligvis en signifikant del af familiepraksisserne i fædrenes hverdag. Deleordninger er forskellige, hvilket den overstående beskrivelse ekspliciterer. Deleordningerne forhandles, idet de søges tilpasset de enkeltes livsomstændigheder. Når deleordningerne forandrer sig, ændres den enkelte fars liv. Når Martins børn begynder i skolen, flytter de op til moren, og Martin går fra at have dem hver anden uge til hver anden weekend. Sidst vi talte

med Martin, luftede han tanken om at begynde som selvstændig, nu hvor han ville få mere tid til sit arbejde. David går med mange tanker om, hvordan han bedst kan indrette sit arbejdsliv, så han kan se mest muligt til sin datter fremover. For ham er det vigtigt, at Statsforvaltningen får et billede af, at han tidsmæssigt står uforbeholdent til rådighed. David valgte derfor at opgive sit daværende job og finde et nyt arbejde, der krævede mindre af ham. Dette forringede Davids økonomi betragteligt, hvilket hans kæreste havde svært ved at acceptere, fordi det betød, at de ikke kunne rejse og leve det liv, hun gerne ville. David fortæller, at han slet ikke har lyst til at rejse, fordi det betyder, at han så mister tid med sin datter, som han ikke får kompensation for. Davids fortælling er et udtryk for, at den tid han får stillet til rådighed med sin datter har stor indflydelse på, hvad han vælger at foretage sig i sit øvrige liv. Han forbereder sig til fremtidige forhandlinger med statsforvaltningen, og han vil have det til at stå tydeligt frem, at han kunne være far, hvis han fik lov.

Familiepraksisserne i opdelte forældreskaber er på en og samme tid strukturerede og fleksible. Deleordningerne kører inden for nogle faste skemaer og forestillinger om, hvad der er bedst for barnet, men de ændres også ud fra, hvad der rent praktisk kan lade sig gøre på det givne tidspunkt. Lasse valgte at flytte væk sammen med en ny kæreste, hvilket betød, at hans døtre måtte være mere hos moren, idet afstanden til Lasse nye hjem var for lang i hverdagen, hvor de skulle passe deres skole. Deleordninger er rutiner, men rutiner, som er til konstant forhandling. Ingen af de deleordninger, vi har fået beskrevet, har kørt uproblematisk. Deleordninger er et udtryk for kompromisser og et udtryk for, at der foregår en kamp om tiden. De fleste af fædrene giver udtryk for, at de gerne ville have deres børn mere, særligt de fædre, som har deres børn mindre end moren. For dem er deleordningen ofte et kompromis, de har indgået. De beskriver, at de har opgivet nogle ønsker og krav af hensyn til konfliktniveauet og det fremtidige samarbejde med moren. De fædre, som har deres børn i en fifty/fifty, udtrykker bekymring over, at deres børn 'pendler' mellem to hjem (Jf. kapitel 9). I Simons tilfælde har de nu valgt at tage konsekvensen af den bekymring og lade sønnen bo mest hos moren. Peter beskriver, hvordan gentagne konflikter omkring børnepenge har afstedkommet, at moren nu kører en meget rigid optælling af dage, hvilket forhindrer nogen form for fleksibilitet ud over den faste aftale. Deleordningerne er derfor et grundlæggende vilkår i fædrenes liv, som de løbende skal tage stilling til, planlægge og forhandle ud fra. Omstændigheder i fædrenes øvrige liv såsom nye kærester, karrieremuligheder og boligsituation har betydning for opfattelsen af, hvilken deleordning der fungerer bedst. Forhandlingerne om deleordningen og de beslutninger, der træffes, fortages ud fra to forskellige, men interrelaterede niveauer mellem de normer og kulturelle forståelser, der findes i samfundet, og det pågældende forældrepars behov og lyster.

Opsummering kapitel 7

For fædre på deletid er samværet med deres børn opdelt i nogle strukturerede tidsmodeller. De indgår alle i en form for deleordning med børnenes mor. Deleordningerne er et udtryk for, at tiden med

barnet skal fordeles mellem to hjem. Informanterne taler om tiden. Tiden er vigtig. Hvor meget og hvor lidt der er af den. En gruppe af fædre har en fifty/fifty deleordning. Her er barnets tid fordelt ligeligt mellem de to hjem. Logikken bag ordningen er, at når tiden med barnet deles ligeligt, tilgodeses både barnets rettigheder til to forældre, og samtidig sikres retfærdighed mellem forældrene. Opdelingen af tiden er et parameter på retfærdighed for både børn og voksne. Ord som ligestilling og retfærdighed er ord, som fædre med denne ordning ofte benyttede i deres forklaringer. En anden gruppe fædre er dem, der har mindre tid med børnene end moren. De fleste fædre i denne gruppe giver udtryk for, at den deleordning ikke er valgt med deres samtykke. Det er en deleordning, som mødre eller statsforvaltningen har fastsat. Fædre i denne deleordning har 'tabt' kampen om tiden. Det faktum har de forskellige taktikker til at omgås. Nogle organiserer samværet med børnene, så intervallerne mellem deres besøg er korte. Andre fædre forklarer, at det er bedst for børn at have en base, hvilket for fædre betyder, at børn har bedst af at have ét primært hjem. Den forklaringsmodel anvendes, som vi tolker det, legitimerende i forhold til, at moren tildeles mere tid. Den sidste gruppe fædre er dem, der har deres børn mere tid end moren. I vores empiriske materiale er det to fædre. Begge fædre deler en opfattelse af at være børnenes primære forælder. Den ene far oplever ofte, at han bliver mødt med spørgsmål fra omgivelserne om, hvordan han klarer at tage sig af et barn alene. Den anden far oplever derimod, at omgivelser ser op til ham. At hans rolle som fuldtids-far bliver betragtet som en statusrolle. Begge fædre fortæller, at deleordningen er en forlængelse af den arbejdsdeling omkring børnene, de har haft i deres parforhold. Alligevel oplever begge fædre, dog på hver deres måde, at være op imod en kulturel norm, hvor det ikke er 'naturligt', at mændene er dem, der har mest tid med børnene efter samlivsbrud. Alle de medvirkende fædre taler om, at deres deleordninger på en og samme tid er strukturerede og fleksible. De kan forandre sig. Deleordningerne er derfor noget, fædre løbende skal tage stilling til, planlægge og forhandle ud fra. At samværet med børnene skal deles, er dog et helt grundlæggende vilkår, der trods forskellige modeller og forhandlinger ikke ændres. I næste kapitel vil vi udfolde nogle af de praktiske foranstaltninger, der er forbundet med, at tiden med barnet fordeles mellem to hjem.

8. Tøj og tasker

I dette kapitel vil vi særligt fokusere på nogle af de praktiske gøremål, der er forbundet med at dele et fælles barn på tværs af to hjem. For hvordan deler man et menneskes liv, når det ikke blot kan skæres over på midten som en kage? Ved at kigge nærmere på de aftaler og løsninger, fædre beskriver i forbindelse med organiseringen af børnenes tøj og ting, kan vi pege på de praksisser, der karakteriserer et faderskab på deltid, og hvordan forestillinger om hjem, familie og kønsroller knytter sig hertil. I fædrenes beskrivelser af de praktiske gøremål omkring indkøb af tøj, aflevering og pakning af tasker synliggøres både magtforhold og kulturelle selvfølgheder. Her kommer paradokser i forbindelse med forestillingen om, hvad et hjem er, til udtryk. Fædre har beskrevet, hvorledes de afleverer og henter tasker, de har beskrevet, hvordan de kører frem og tilbage for at hente ting og sager, ofte har de efterfølgende konkluderet, at det jo bare er petitesser, men ikke desto mindre fremstår det som en tilbagevendende praksis, der fylder ganske meget i deres hverdagsliv. I kapitlet udfolder vi ligeledes betydningen af de penge, der udveksles mellem forældrene. Penge er en tematik, som alle fædre uden undtagelse finder vedkommende. Det har vist sig, at udvekslingen af børnepenge og indkøb af tøj langt fra blot er en praktisk transaktion mellem de to hjem. Børnepengene og det administrative ansvar, der følger med dem, har stor symbolværdi både følelses- og identitetsmæssigt for fædre.

Tøj er penge, penge er tøj

Stefan: Vi sad som to forældre, der skulle skilles, og vi havde stort set den samme indtægt dengang. Det lå ligesom i luften, at jeg skulle betale børnepenge til trods for, at vi havde aftalt en fifty/fifty-ordning, og det var også der, jeg tænkte, at det vil jeg da gerne, for det var jo også mig, der blev boende i lejligheden og hende, der skulle ud og have bøvlet og besværet. Men jeg følte, at der bare blev lagt et skema foran mig om, hvor meget jeg tjente, og godt, så skal du betale det – på procentsats og alt det der. Det, syntes jeg, var en meget underlig udemokratisk måde at gøre det på, frem for at sige; I tjener det samme og har fælles forældremyndighed. Det har efterfølgende irriteret mig, for i og med at vi har ham fifty/fifty, er det lidt uretfærdigt, at betalingen kun går den ene vej. Jeg har jo også udgifter til ditten og datten, og det kunne jeg godt tænke mig, at hun engang imellem anerkendte, og at hun for eksempel gav et tilskud til en ferie. Det, synes jeg, må være konsekvensen af ligeberettigelse.

I Danmark i dag er det sådan, at alle forældre modtager et offentligt tilskud fra staten til deres børn. Hvert kvartal modtager forældre en børnefamilieydelse, hvilket i hverdags sproget ofte benævnes som børnepenge eller børnechecken. Når forældrene er skilt eller ikke bor sammen, er det den forælder, der har barnets bopælsadresse, der modtager familieydelsen, også selvom forældrene har fælles forældremyndighed. På statsforvaltningens hjemmeside står der, at hvis forældrene har fælles forældremyndighed og deler udgifterne, kan der normalt ikke fastsættes et yderligt bidrag. Ellers er praksis, at bopælsforælderen modtager et indtægtsberegnet beløb fra samværsforælderen. I vores materiale er der i de tilfælde, hvor forældrene har valgt en fifty/fifty deleordning, ikke penge mellem forældrene i form af ekstra børnebidrag fra den ene til den anden, undtagelsesvis i Stefans tilfælde. I de tilfælde, hvor moderen har barnet mere end faren eksempelvis i en 9/5 ordning, betaler fædre børnebidrag. Peter modtager som den eneste af vores informanter børnebidrag fra børnenes mor, og

børnene har folkeregisteradresse hos ham. Ud over Peter er der kun én anden far, der har barnets folkeregisteradresse. Et klart mønster er, at børnene har folkeregisteradresse hos deres mor, også selvom deleordningen hedder fifty/fifty. Det betyder derfor, at mødrene automatisk er dem, der modtager børnechecken. For flere af fædrene opleves det som en magtmæssig forskydning, der tipper til mødrenes fordel. Idet tildelingen af børnechecken implicit tilskynder mødrene til at varetage flere funktioner, eksempelvis børnenes tøjindkøb. Sune betaler ikke børnebidrag, men børnene har folkeregisteradresse hos moren, hvilket betyder, at moren modtager børnechecken og køber alt børnenes tøj. Børnefamilieydelsen bliver lig med tøjpenge. Han forklarer det således:

Sune: Vi deler som sagt alt ligeligt, men hun (moren) modtager børnepengene og køber al tøjet til dem. Men det betyder, at der er en uklarhed, for vi har ikke i fællesskab defineret, hvad der hører ind under de børnepenge. Jeg har her på det sidste følt, at det var sådan noget, hvor hun kunne sidde og administrere. På en eller anden måde fungerer det ikke fifty-fifty i praksis. Jeg følte pludselig, at jeg ikke var en lige så officiel forælder som hende, og at vi nok kunne lave nogle meget venskabelige aftaler om, at vi delte forældreskabet fifty/fifty, men at der ligesom var en skillelinje, hvor den, der administrerer mest, også er den, der har magten.

Sune oplever, at trods aftalen om, at han og børnenes mor skal dele deres to børn lige i en fifty/fifty-ordning, er det ikke helt sådan, det fungerer i praksis. I og med at moren modtager børnepengene, er hun ifølge Sune den, der fordeler og bestemmer over pengene. Hun bliver den, der administrerer mest og i Sunes forståelse dermed også den, der har magten:

Trine: Hvorfor vil du gerne dele ansvaret omkring tøjet?

Sune: Det er den gamle med, at man som far godt kan blive placeret i en situation, hvor man så er den der oplevelsesfar, du ved, der hygger med børnene og oplever ting med dem. Men den, der sådan har snor i dem, og som de vil opleve som deres støtte eller forældreklippe, bliver i højere grad den, der administrerer de ting og tager ansvar på en anden måde.

Sune giver her udtryk for, at han ønsker en ligelig ansvarsfordeling. Som det er nu, oplever Sune, at børnenes mor kan tage ansvar på en anden måde end ham. Han taler om at være en 'forældreklippe', og 'at have snor i sine børn'. Det sætter han op imod blot at være den, der hygger med børnene eller oplevelsesfaren, som han kalder det. At blive frataget den del af ansvaret er for Sune et identitetsmæssigt spørgsmål. Det handler om at blive sat i en særlig position som far. En position, som alle fædrene eksplicit tager afstand fra, nemlig tivoli- eller weekendfaren.

For Peter, som har sine sønner i en 8/6-ordning med 8 dage til ham, har tildelingen af børnechecken, børnebidraget og børnenes folkeregisteradresse en stor symbolsk værdi. Han anser sig selv som den primære forælder på baggrund af den fordeling. Han taler om det samme som Sune, blot med omvendt fortegn.

Trine: Hvilken betydning har det for dig, at det er dig, der modtager børnebidraget og får børnepenge af (moren)?

Peter: Det har en stor betydning for mit selvbillede. Altså det med at være den rigtige forælder, der har børnene, og at børnene har adresse hjemme hos mig. Det er mig, der er primærforælderen.

Stefan bruger i dette kapitels indledningscitater ordene udemokratisk og ligeberettigelse. Han mener ikke, at han bør betale mere end moren, det må være konsekvensen af ligeberettigelse, som han siger, men han beskriver også, hvordan det ligesom bare 'ligger i luften', at det skal han gøre.

Carlsen (2003) skriver, at loven om børnebidrag, som er blevet holdt i hævd siden det 20. århundrede, blev udformet med henblik på at beskytte de hjemmegående mødre, som ingen indkomst havde, mod farens uansvarlighed og for at lette statens forsørgerpligt (ibid.: 79-80). I dag har hovedparten af kvinder (mødre) deres egen lønindkomst. I Stefans tilfælde tjener de oven i købet det samme. Alligevel kan man påpege, at det er arven fra dengang, hvor det var mere udbredt, at manden var familiens økonomiske forsørger og kvinden hjemmegående, der stadig spøger, når Stefan beskriver, 'at det lå ligesom i luften', at han skulle betale børnebidrag til sin søns mor.

Michel opfatter børnepengene og de symbolske og praktiske ansvarsområder, som betalingen af dem i hans forståelse signalerer, som ganske problematisk. Han siger:

Michel: (...) Jeg vil kalde det skammepenge, fordi det er de penge, en far betaler, fordi han ikke ser sit barn ligeså meget som moren. Jeg vil hellere betale 50% af, hvad min datter skal have af tøj og andre ting. Det ville jeg have det bedre med end den forpligtelse, det er at betale børnepenge.

Gennemgående har vi talt med en gruppe fædre, der alle mere eller mindre har givet udtryk for, at de ønsker at få del i den administrative magt, der følger bopælsforælderen, som i flest tilfælde er moren. Tildelingen af børnechecken tilskynder kvinderne til at påtage sig mere ansvar i forhold til indkøb af tøj. Nogle fædre føler sig i den forbindelse sat uden for indflydelse, eller de bekymrer sig om, hvorvidt det nemmere placerer dem i rollen som oplevelsesfædre. De giver udtryk for, at de på lige fod med mødre vil 'have snor i deres børn' og dele forældreansvaret. Det er vigtigt for deres selvfølelse og identitet.

For fædre handler det også om en officiel anerkendelse fra systemets side. Et system, der er med til at fastholde nogle, ifølge fædre, utidssvarende kønsroller fra dengang, mændene var familiens forsørgere, og mange kvinder ikke havde deres egen indtægt. Fædre taler i den forbindelse om retfærdighed og ligeberettigelse, også når det handler om økonomi og børnebidrag.

Tøj og træge kønsroller

Sune: Ansvar for at købe tøj til børnene var hendes, eller hun tog det, og jeg lod hende få det. Så derfor er det nu en naturlig fortsættelse for hende.

Trine: Hvad mener du med, at hun tog det, og du lod hende få det?

Sune: Bare, at jeg som sådan ikke krævede at være en del af det, da vi var sammen. Jeg havde en mening om det, men det var altid hende, der købte det.

Alle de medvirkende fædre fortæller som Sune, at mødrene har stået for at varetage indkøb af børnenes tøj, mens de boede sammen. Vi har forsøgt at tydeliggøre, hvordan nogle af fædrene ikke ønsker, at moren blandt andet via børnenes tøj i højere grad kan administrere forældreskabet. Tøjjndkøb var en praktisk ting, som mange af fædrene var ligeglade med, mens de boede sammen med børnenes mor, men nu hvor husholdene er opdelt, opleves det som en omsorgsfunktion, som mange af dem ønsker at varetage. Tøj og beklædning har i parforholdet været mødrenes domæne. Flere af fædrene giver udtryk for, at de oplever at den vante arbejdsfordeling nemt fortsætter, samtidig med, at de begynder at reflektere over, at de blandt andet via tøjet kan markere en tydelig grænse for deres egne (nye) hjem. Dette ser vi som, at de forsøger at bryde med de vante (køns)roller for derved at kunne erobre terræn og tage mere ejerskab i forhold til børnene. En markering, som de i parforholdet tilsyneladende ikke har fundet påtrængende på samme måde.

Jens: (...) Jeg har tænkt over, at hun jo bare får hele ansvaret, som jeg bare smider over på hende, et eller andet sted tager hun ansvaret for en hel masse ting, som jeg sagtens kunne gøre. Det er sådan lidt en splittelse, jeg har. Hvor jeg på den ene side er uhyre gammeldags og traditionel som min egen far, der deltog helt vildt lidt i opdragelsen af mig, men jeg synes jo alligevel, jeg gør en hel del i forhold til, hvad min egen far gjorde. Det ligger bare så meget i kortene, at det ligesom er hende, der tager ansvaret for alt det med tøjet.

Jens beskriver her, hvordan ansvarsområdet i forhold til tøj nærmest som en naturlighed er tilfaldet hans søns mor. Han siger, at han oplever en splittelse mellem på den ene side at være 'uhyre gammeldags' som sin egen far, samtidig med, at han alligevel føler, at han er langt mere deltagende i sin søns liv, end hans egen far var i hans opvækst.

Lasse fortæller om et andet eksempel, der ligeledes illustrerer, hvordan nogle ansvarsområder 'naturligt' tilhører den ene forælder mere end den anden. I Lasses tilfælde handler det om, hvem der må varetage klipningen af hans døtres hår.

Lasse: Jeg havde en kæreste på et tidspunkt, hvis veninde var frisør, og så sad de en dag og hyggede sig sammen med pigerne og talte om, at det kunne sgu da være rigtig pænt med pandehår til dem.

Trine: Altså, de blev klippet hjemme hos dig af din kærestes veninde?

Lasse: Ja, jeg var ikke hjemme, og så ringede de til mig og spurgte, og jeg sagde jo bare, at det lød da som en god idé – jeg fik bare ikke lige tænkt over, at det nok havde været en god idé lige at høre deres mor først. Der blev hun sgu godt nok sur, altså, det var jo ikke noget alvorligt, vel, for det så jo meget sødt ud, men hun var edermame ikke glad for det, vel. Og omvendt, hvis hun fandt på at gøre sådan noget med dem, så

tror jeg sgu ikke, jeg ville gå så højt op i det. Jeg ville nok bare tænke, det ser da meget pænt ud eller sådan noget... (griner). Der fik jeg sgu godt nok ballade. Men det er nok sådan en kvindeting, jeg vil da gerne have, at de ser ordentlige ud, men du ved...

Lasse forklarer her, hvordan han tydeligvis trådte ind over morens domæne. Det er hende, der bestemmer, hvordan børnene skal klippes.

For Peter, der modtager børnechecken og børnebidrag fra moren, er der alligevel noget, der kategoriseres som 'all the girls stuff', og som hører under moren. Peters ekskone køber tit børnenes tøj og sørger for, at de bliver klippet. Herefter sender hun regningen til Peter.

Peter: Vores økonomi omkring børn er indrettet på den måde, at jeg får børnepenge og børnebidrag, og så betaler jeg alt (...). Min ekskone står for 'all the girls stuff', som jeg plejer at sige, simpelthen, når de skal klippes og det.

Opsamlende kan vi sige, at indkøb af tøj for mange af fædre er blevet et vigtigt symbolsk ansvarsområde. For dem handler det om ikke at blive frataget noget ansvar i faderskabet og få den omsorgsfunktion i forhold til børnene. En omsorgsfunktion, som ingen af dem, mens de var i deres parforhold, insisterede på. Nogle fædre oplever, at det er et ansvarsområde, som mødre ikke bare sådan uden videre 'giver fra sig'. Lasse fortæller, at hans ekskone ikke brød sig om, at han fik klippet sine døtres hår uden at rådføre sig med hende først. Sune har foreslået sin ekskone, at de kunne lade børnenes folkeregisteradresse gå på skift imellem sig. Den idé har hun været afvisende overfor. For ham handler det om at blive betragtet som en ligeså officiel forælder som hende. Her spiller børnenes folkeregisteradresse en væsentlig symbolsk og praktisk rolle, idet bopælsforælderen modtager børnechecken og hermed har førstehånds adgang til at administrere hvad og hvor meget, der skal købes til børnene. For andre fædre spiller tøjet en mindre rolle. Jan siger, at det er en kamp, han ikke gider tage. For ham er der ingen væsentlig symbolsk værdi forbundet med at købe tøj. Han oplever ikke at miste ansvar og anerkendelse af sit faderskab, selvom det er hans ekskone, der påtager sig den del. I hvert fald ikke så meget, at det er en kamp han gider tage, som han udtrykker det. Enkelte fædre har også givet udtryk for, at det passer dem ganske fint, at tøjindkøbet er mødrenes fortsatte domæne. De betaler gerne penge for at slippe for at varetage det ansvarsområde. Jens fortæller, at det er et ansvar, han automatisk 'har smidt over på sin søns mor'. Han er udmærket klar over, at det er en funktion, han sagtens kunne varetage, men hidtil har han ikke gjort det, fordi det 'bare ligger så meget i kortene', at det er morens område. Ud fra det kan vi konkludere, at traditionelle kønsrollemønstre, forstået som en rollefordeling, hvor faren i familien er den økonomiske forsørger, og moren varetager omsorgsfunktionerne i forhold til børnene for farens penge, både videreføres og anfægtes af fædre. Tøjet er et område, hvor den kompleksitet viser sig.

Tasken er en byrde

De engelske sociologer Smart og Neal skriver, at det fortsatte fælles forældreskab efter samlivsbrud fornyer familiepraksisserne, idet fraskilte forældre i dag ønsker at forblive i tæt kontakt med deres børn. Ideen om, at man eksempelvis kan genskabe kernefamilien ved at gifte sig på ny, er for længe siden forkastet, da begge biologiske forældre har krav på at kunne opretholde en tæt kontakt med deres børn livet igennem. Fraskilte forældre må derfor indgå i en kæde af forhold, ikke kun til en ny partner, men også til den nye partners eventuelle børn, dennes ekskone/mand og ikke mindst ens tidligere partner, som man jo deler egne børn med. Kernefamilien som konceptet med far, mor og børn under samme tag opløses ved samlivsbruddet, men når det fælles forældreskab bibeholdes, videreføres en del af ideen om kernefamilien, nemlig forældreskabet. Det nye er således ifølge Smart og Neal, at kernefamilien strækker sig over to hushold, over to hjem (Smart og Neal 1999: 72). I vores materiale kan vi se det ideal videreført i varierende grad. Nogle fædre italesætter deres tidligere ægtefælle/kæreste som en uundværlig sparringspartner, andre taler mere om, at hun er et nødvendigt onde, men fælles for alle fædre er, at de tydeligvis betragter det både som deres egen og børnenes ret, at begge forældre kan have en hverdag med barnet. Som beskrevet i blandt andet kapitel 3 har dette en klar sammenhæng med individualiseringstendenserne i lovgivningen og samfundet i øvrigt (jf. Giddens 1992/96). At barnet har ret til begge forældre, og begge forældre har ret til barnet. Konsekvensen af dette bliver, at det fælles forældreskab må fortsætte på tværs af de to hjem. Vores empiriske materiale viser, at den idé i praksis medfører en masse arbejde med at bringe børnenes ting frem og tilbage, pakke deres tasker og sørge for, at de nu har det hos sig, de skal bruge.

Sune: (...) Man kunne jo gøre det sådan, at de havde to garderober. Det eneste ved dét er jo, at det kan blive urimeligt dyrt, fordi de vokser så hurtigt... så det har vi ikke taget en endelig beslutning om endnu, men vi kunne godt nærme os det.

Trine: At det kunne være en mulighed med to garderober?

Sune: Ja.

Trine: Ville du synes, det var en bedre løsning, hvis de havde to fuldstændige gaderober, altså en hos dig og en hos (moren)?

Sune: Ja, det ville jeg, for så ville det ikke have karakter af flytning hver gang, det der store skift eller al den her panik onsdag morgen eller tirsdag aften med at pakke. Og lige nu er det jo sådan, at hvis der er noget snavset tøj, jeg vasker selvfølgelig børnenes tøj, når de er her, men det er klart, der er noget snavset tøj, som jeg ikke når at vaske, og så lægger jeg det ned i en pose, så de kan få det med, og det er sgu sådan lidt... Nu her sidste gang de var hjemme, nåede jeg slet ikke at vaske noget af deres tøj, så der var rigtig meget beskidt tøj, og det virker sgu på en eller anden måde lidt ussel.

Trine: At sende sådan en beskidt pose tøj retur?

Sune: Ja præcis, det er sådan lidt... Så skal hun stå og vaske det tøj, vi har brugt her, og hvorfor skulle hun det? Det bliver sådan lidt, at vi bliver fedtet ind i nogle praktiske ting, som vi godt kunne skulle ad.

I ovenstående citat forklarer Sune, at det er en bekostelig affære at udstyre begge sine børn med to fuldstændige garderober, så de har alt, hvad de skal bruge både hos ham og deres mor for at undgå at medbringe de store tasker hver gang. Han har et klart ønske om, at han og børnenes mor kan adskille de praktiske ting som for eksempel indkøb af tøj og tøjvask. Sune beskriver ligeledes, at det er besværligt at pakke, det foregår ofte noget stresset, og han føler sig lidt ussel over for sin ekskone, når han ikke når at vaske det tøj, som børnene skal have med tilbage til hende. På den måde bliver hans ekskone delagtiggjort i, hvordan han lever, og hvad han når og ikke når. Han bryder sig ikke om, at de er 'fedtet' ind i hinanden, som han udtrykker det. Fedtet ind i hinanden tolker vi i denne sammenhæng som en metafor for, at de tidligere var forbundet via parforholdet i en seksuel alliance, der 'naturligt' indebar en nærhed mellem det praktiske og det intime i hverdagen. Når far og mor lever sammen er det uproblematisk, at hele familiens vasketøj ligger i den fælles vasketøjskurv, men når man har opløst et kærlighedsforhold og i stedet søger at transformere det til en fælles forældrekontrakt, markerer børnenes beskidte tøj, at de to hushold kommer til at stå i en alt for nær og intim relation til hinanden. Fædrene er bevidste om, at det fortsatte forældreskab indebærer, at de er nødt til at forblive i en relation til børnenes mor. De forsøger at finde en vej mellem det svære modsætningsforhold, at de på en og samme tid er forbundet til hende via børnene, samtidig med, at de nærer et ønske om at leve adskilt og markere grænserne til deres eget liv og hjem. Mange af fædrene har en forestilling om, at den ideelle model for, hvordan det praktiseres, kan skabes. Det resulterer i mange refleksioner og forsøg med forskellige praktiske modeller for, hvordan man bedst organiserer sig, så modsætningsforholdet mellem nærhed og distance balancerer bedst muligt. I Sunes tilfælde er det overvejelser omkring, hvorvidt separate garderober ville være end bedre løsning, trods det bekostelige i den model. På trods af fædrenes opfattelse af tasken som en byrde i deres og børnenes liv fremgår det, at man ikke sådan lige kommer tasken til livs, selvom der vælges en model, hvor børnene har to garderober. Flere af fædrene beskriver ting og sager, der alligevel går mellem de to hjem. Det er for eksempel de såkaldt 'store ting' som flyverdragter og vinterstøvler. Det er børnenes sportstøj, for der er grænser for, hvor mange fodboldstøvler man har råd til at købe. Men at det langt fra kun er et spørgsmål om økonomi, tydeliggør Simon, når han fortæller om sin søns iPod. Simon og hans søn interesserer sig begge for musik og har et fællesskab omkring at finde musik, som de lægger ind på iPod'en. Det er derfor

naturligt for dem, at iPod'en følger hans søn begge steder. Simon siger, at det er vigtigt for hans søn, at han altid får lov at tage de ting med over til sin mor, som han er glad for. Nogle ting skal altså ikke veksles til to, selvom det økonomisk nok godt kunne lade sig gøre. Det hænger sammen med, at fædrene forsøger at betragte deres børn som selvstændige og hele individer, der ikke bliver 'skåret over'. Når de materielle ejendele, som børnene holder af, får lov at gå mellem de to hjem, er det en måde, hvorpå fædrene kan signalere, at de respekterer børnenes individualitet. At nok er forældreskabet delt mellem to forskellige hjem, men ikke barnet som sådan. Tasken er på mange måder en byrde, men den markerer samtidig, at barnet er en person. Et individ med egne rettigheder.

Fædrene siger eksplicit, at det ikke skal gå ud over deres børn, at de bor to steder. De fortæller, at de derfor forsøger at være fleksible, når de pakker børnenes tasker. Nogle gange handler det om, at børnene blot skal have lov til at tage en ny malebog med hjem til den anden forælder, andre gange er det yndlingsbamsen eller de nyligt lånte biblioteksbøger, som får lov at komme med. Hvad der pakkes i tasken varierer således fra uge til uge, hvilket vi tolker som endnu en måde, hvorpå fædrene forsøger at skabe kontinuitet mellem de to hjem, så børnene netop ikke skal opleve, at de bliver delt i to som et stykke kage. At de kan fortsætte med det, der optager dem lige nu, selvom omgivelserne, hjemmet og den primære forælder udskiftes.

Da vi spørger Simon, om der er noget, hans søn ikke må tage med, svarer han, at der selvfølgelig er grænser. Man kan jo ikke slæbe sin seng eller sin dyne med, som han siger. En seng repræsenterer for de fleste mennesker noget privat og intimt. Det er her, man kan krølle sig sammen, pakke dynen rundt om sig og søge ly for omverdenen. En seng lugter af de mennesker, der sover i den. Man kan som regel ikke lugte sit eget sengetøj, men man kan altid dufte, hvis man låner en andens seng. Når Simon således fortæller, at grænsen for, hvad hans søn må tage med, går ved dynen og sengen, handler det naturligvis om, at en dyne fylder meget i en taske, og det ville være komisk at forestille sig de skilsmisseforældre, der hver uge fragtede en barneseng rundt mellem sig. Men det handler også om, at en seng og en dyne signalerer ejerskab, hjem og territorium. At børnene har en seng stående, også når de ikke er der, signalerer, at de hører til, bor og har hjemme, både over for barnet selv og resten af dem, der bor og kommer i hjemmet.

Første gang vi besøgte David, var hans datter tre måneder gammel. På det tidspunkt måtte han kun besøge hende en time ad gangen hos moren. Der forelå heller ingen aftale for, hvornår han måtte tage sin datter med hjem eller for, hvornår moren ville komme på besøg hjemme hos ham med deres datter. Alligevel havde David indrettet et komplet børneværelse med en redt barneseng, legetøj og billeder på væggen. For David var sengen og børneværelset de synlige markører, der kunne hjælpe ham til at fastholde en identitet som far på trods af, at han kun kan så sin datter i et meget begrænset tidsrum hjemme hos moren.

I indledningscitaterne fortæller Sune, at han godt kunne tænke sig, at børnenes skift mellem de to hjem ikke havde karakter af en 'flytning' og et 'stort skift'. Her berører han et tema, der har været genstand

for mange overvejelser blandt fædrene. Hvordan kommer man overens med, at ens barn har hjemme to steder? At hjemme også er ude? Flere af fædrene har givet udtryk for, at de ikke ønsker, at deres børn skal leve, hvad de kalder et 'taskeliv'. Tasken, der vandrer mellem de to hjem, er en synlig markør på, at børnene netop har to hjem, som de konstant veksler mellem, hvad enten samværsordningen hedder 10/4, 9/5 eller fifty/fifty. Tasken symboliserer på mange måder børnenes liv. I fædrenes forståelse er det at leve et 'taskeliv' noget negativt. En taske er noget, der pakkes, når man skal fra et sted til et andet. Vi pakker tasker og kufferter, når vi skal ud at rejse eller flytte. At leve et taskeliv indikerer i fædrenes forståelse, at man er i konstant transfer, at man befinder sig midt mellem to steder. Som i en lufthavn repræsenterer transferhallen ikke et sted i sig selv, det er udelukkende et sted man opholder sig med henblik på at komme videre. Den er et non place, et ikke-sted. Og ikke-steder kan ikke bebos, fordi ideen om hjem ofte forbindes med et konkret sted, en bolig (Winther 2006).

Sune: Jamen, jeg henter dem i SFO'en.

Trine: Og så er taskerne der?

Sune: Nej, de kommer som regel... eller også henter jeg dem senere samme dag, eller (moren) kommer med dem om aftenen eller sådan noget. I starten var taskerne også med dem i skole, men det blev også noget frygteligt rod, på en eller anden led, det var næsten for meget af det gode, fordi de stakkels børn...

Fædrene betragter tasken som en byrde, som børnene ikke selv skal slæbe og bære rundt på. De beskriver derfor, hvordan de 'med glæde' kører frem og tilbage for at hente børnenes ting. De forsøger at kompensere for, at børnene har hjemme to steder, ved altid at tilbyde at bære den taske, som netop symboliserer dette. Lasse siger, at han gerne kører en ekstra tur, hvis hans døtre mangler noget, hvilket de ofte gør. Derfor har han også et ønske om at flytte tættere på pigernes mor igen. Stefan beskriver, hvordan hans søn tit lige står og mangler opladeren til sin telefon, eller også kommer han i tanke om en vigtig skolebog, han har glemt. Stefan giver derfor udtryk for, at det er en stor fordel, at han bor tæt på sin søns mor. Det letter det hele meget, som han siger. Når Sune siger, at de stakkels børn ikke selv skal slæbe rundt på de store tasker, taler han som de andre fædre ud fra en udbredt kulturel model, nemlig forestillingen om, at børn ideelt set hører til ét sted sammen med deres ting. Tasken markerer, at børnene pendler mellem to hjem, og ud fra den kulturelle antagelse betyder det rodløshed. At være rodløs betragtes her ikke som noget efterstræbelsesværdigt.

Fædrene siger alle, at de pakker børnenes tasker, når de skal afsted. Det er ikke noget, børnene har ansvaret for. Til gengæld er der mange af fædrene, der kræver, at børnene selv skal pakke deres skole- og sportstasker. Der sondres således mellem ansvaret for de tasker, der markerer flytningen mellem de to hjem, og de tasker, som er nødvendige for, at børnene har det med, de skal bruge i skolen og til deres fritidsinteresser. Ud fra det kan vi antage, at fædrene mener, at der er forskel på den taskesituation, som de har bragt deres børn i ved at lade sig skille, at de anskuer den som problematisk

og som en byrde, hvorimod den anden taskepakning er nødvendig for, at børnene kan blive selvstændige mennesker.

Mange af fædrene beskriver, at de ofte pakker tasken ud sammen med børnene, når de kommer hjem. Winther forklarer i sin bog 'Hjemlighed', at hjem handler om at bringe noget under kontrol. At gøre sig det hjemligt handler om at sætte sine spor og gøre sig fortrolig med rummene og omgivelserne; at 'hjemme den' handler om at kunne erobre terræn og domesticere et område (Winther 2006: 151). Hun eksemplificerer dette ved at beskrive, hvordan mange mennesker gør, når de ankommer til et hotelværelse. De pakker deres kuffert ud, hænger noget tøj op på bøjlerne i skabet, smider et par sko i hjørnet, pakker shampoo og toiletsager ud – og går igen. Næste gang man kommer tilbage, føles det mere hjemligt (ibid:190).

At pakke tasken ud sammen med børnene er derfor en måde, hvorpå det tydeliggøres, at børnene nu er hjemme igen. Børnene genindtager deres territorium, vækker det til live, når de ankommer med deres ting og sager og pakker deres tasker ud. Når flere af fædrene således fortæller, at de ofte starter med at pakke tasken ud sammen med børnene, er det en taktik, de anvender med henblik på at få børnene til at føle sig hjemme igen. Det er en rutine, hvor de skaber og genetablerer et fælles hjem, der nu også inkluderer børnene (igen).

Opsummering kapitel 8

I dette kapitel har vi udfoldet nogle af de praktiske foranstaltninger, der er forbundet med at dele et barn på tværs af to hjem. Vi har fokuseret på børnenes tøj og den taske, der går mellem forældrenes hjem. I flest tilfælde fortæller fædrene, at det er mødrene, der står for at købe børnenes tøj. Flere fædre giver udtryk for, at det er en naturlig forlængelse af den arbejdsdeling, der har været i deres tidligere parforhold. Tøjindkøbet hænger også sammen med, hvem der modtager børnefamilieydelsen fra staten. Børnefamilieydelsen tildeles automatisk bopælsforælderen. I vores empiriske materiale har børnene i to tilfælde folkeregisteradresse hos deres far. I alle andre tilfælde har børnene adresse hos moren.

Børnefamilieydelsen og det administrative ansvar, der følger med tildelingen af de penge, har en stor symbolværdi for fædrene. De oplever, som en far udtrykker det, at den forælder, der administrerer mest også er den, der har mest magt. For fædrene handler det også om en officiel anerkendelse fra systemets side af deres faderskab. Indkøb af børnenes tøj er en funktion, som fædrene i deres tidligere parforhold ikke tillagde nogen værdi, hvorimod det for flere af fædrene efter samlivsbruddet er en funktion, de insisterer på at varetage på lige fod med mødrene. Det er vigtigt for fædrenes selvfølelse og identitet, at de på lige fod med mødrene bliver betragtet som fuldgældige forældre. Tøjet er et område, hvor kompleksiteten mellem nye familiepraksisser og traditionelle kønsrollemønstre viser sig. Traditionelle kønsroller som, at moren varetager de praktiske funktioner i forhold til børnene for farens penge, er stadig ganske udbredt, samtidig med, at flere fædre søger at anfægte det, når de gør krav på at tage del i de funktioner.

Når børnene flytter mellem de to hjem, medbringer de tasker. Fædrene giver udtryk for, at tasken er en byrde. Dels er der noget praktisk besvær forbundet med at hente og bringe tasker, hvilket fædrene dog har en tendens til at bagatellisere. De forklarer, at børnene netop ikke skal lide under, at de bor to steder, derfor henter og bringer de gerne taskerne. Tasken markerer synligt, at børnene bor to steder. Den ambivalens, der for fædrene er forbundet med, at børnene har to hjem, udfolder vi i næste kapitel.

9. To hjem og én base

Jan: Jeg har det dårligt med, at jeg ikke har børnene, og jeg bliver nødt til at aflevere dem i stedet for at vi bor samme sted, men jeg forsøger at give dem et normalt liv her. De ser, at jeg støvsuger, vasker tøj, laver mad og hugger brænde, og der skal købes ind, og vi skal være sociale med noget familie.

Som far på deltid bor man sammen med et barn eller børn, der ikke bor i hjemmet hele tiden. For fædrene i vores empiriske materiale, er det et vilkår, at hjemmet i bestemte perioder er beboet af børn, mens det i andre perioder ikke er. Det er fremtrædende, at fædrene er optaget af, spørgsmålet om, hvorvidt børn kan bo og have hjem to steder, eller om de har brug for en fast base, hvor de kan slå rødder. De har præsenteret os for flere synspunkter, som ofte har været inkonsistente og flertydige. Hjem og at føle sig hjemme fremstår i fædrenes fortællinger som helt centrale tematikker, de forholder sig forskelligt til. Det kommer til udtryk i forskellige taktikker, hvormed fædrene skaber hjemmet. Vi har tidligere berørt, hvordan hverdagen har en central betydning for fædrene i kraft af, at hverdagene tillægges både autencitet og ægthed i relation til at være forælder. Det har betydning for fædrenes selvforståelse af at være tilstede og nærværende i deres børns liv. Hjemmet har en central værdi i hverdagen, idet hjemmet udgør en social og fysisk ramme i fædrenes hverdagsliv. Fædrene tillægger deres eget hjem og hjem som et mere abstrakt fænomen en ideologisk og normativ værdi. I dette kapitel vil disse opfattelser og forestillinger om hjem blive udfoldet og diskuteret. Hvilke metaforer anvender fædrene til at beskrive og afgrænse deres opfattelse af hjem? Hvordan skaber fædrene deres hjem, og hvilke praksisser knytter sig hertil?

Model familiehjem

I dette afsnit undersøger vi de bagvedliggende kulturelle forestillinger, fædrene gør brug af, når de taler om hjem. Hjem signalerer for de fleste mennesker en afgrænsning til det offentlige rum som et særligt sted, hvor deres identitet og tilhørsforhold bliver skabt og vedligeholdt. Forestillingen om hjem udtrykkes ofte som et sted, hvor man kan være sig selv, samtidig med, at man indgår i en social relation med andre (Andersen 2003). Hjemmet er det sted, der traditionelt bruges til at skabe rum for familie og forældreskab i en vestlig kontekst (ibid.: 26-27). At være hjemme forstås af mange mennesker som at være sammen med ens kære, og det er i den sammenhæng man kender sig selv bedst. Hjem og familie optræder derfor som sammenvævede begreber (Winther 2006: 143-144). Hjemmet kan derfor anskues og studeres som både et socialt og et fysisk rum.

Karakteristisk for vores informanter er, at de alle har brudt med den dominerende måde at forstå og gøre hjem og familie på. Nemlig forestillingen om, at faderskabet er noget der ideelt set udformes indenfor rammerne af et parforhold og en fælles bolig. Måden hvorpå vores informanter skaber hjem, er derfor anderledes end den konventionelle og idealiserede måde at forstå hjem og familie. Fædrene skal forholde sig både til det faktum, at deres børn ikke kun har ét hjem, og til at de selv bor i et hjem, hvor der somme tider er børn og somme tider ikke er børn. Som Jan fortæller i begyndelsen af kapitlet,

er det er svært for ham, at han ikke bor det samme sted som sine børn. Han giver dermed udtryk for, at han ikke opfatter, at hans børn bor eller har hjem hos ham. Han forklarer, at han har det dårligt med at aflevere dem. De øvrige medvirkende fædre har berettet om tilsvarende oplevelser om „at det aldrig er sjovt at aflevere sine børn og sige farvel, og dette uanset om man har gjort det gennem mange år, om børnene sendes af sted i ti dage, en uge eller blot i et par dage. De samme fædre giver dog i andre sammenhænge udtryk for, at de også nyder tiden uden deres børn. Flere har fortalt, hvordan deres venner, som lever i faste parforhold med far, mor og børn under samme tag, ofte kan misunde dem deres 'friuger' eller 'friweekender'. For os at se er det der er svært at håndtere ikke, at fædre ikke bryder sig om at være væk fra deres børn, selvom mange beskriver, at de savner deres børn og de helst ikke ser, at der går for mange dage mellem, at de ser dem. Det svære er at acceptere, ikke at bo det samme sted eller sammen med sine børn hele tiden. At ét hjem ikke danner rammen for ens faderskab og børnenes opvækst. Dette faktum tydeliggøres hver gang, børnene skal 'afleveres', 'flytter' eller 'rejser' igen, som er de ord, fædre benytter til at beskrive skiftene mellem deres hjem og børnenes mors hjem.

Flere af fædre bekymrer sig om, hvordan deres børn trives med at flytte mellem to hjem, og hvordan det påvirker dem nu, og hvilken betydning det kan få for dem i fremtiden. Det fremgår af fædrenes sprogbrug, at de mangler positive udtryk eller metaforer til at beskrive, at deres børn vokser op med mere end ét hjem. Trods udbredelsen af skilsmisser betragtes dette stadig ikke som en optimal opvækst for børn. Vi kan i vores primære og sekundære materiale referere til såvel de individuelle fortællinger og kollektive beretninger, der giver udtryk for en opfattelse af, at det kan være problematisk for børn at vokse op to steder. I disse udlægninger sammenkædes barndomshjemmet med en særlig erindring, aura og duft. Det er herfra, verden går og begynder. Vi har ikke hørt mange fortællinger, der med samme nostalgi, beretter om barndomshjemmene i flertal.

I en dansk kontekst er det almindeligt, at børn bor hos (en af) deres forældre til de er omkring 18 år. Forældre har ifølge loven forsøgerpligt overfor deres børn, til de fylder 18 år. Børn, der ikke vokser op i et privat hjem, vokser for eksempel op på børnehjem eller på en kostskole. Der er en generel tendens i Danmark til at mene, at det er synd og skam for børn ikke at have et barndomshjem, hvorimod det andre steder kan være normalt, at børn vokser op hos slægtninge, i børnefællesskaber eller at de bor der hvor de arbejder. Nogle steder er det bedste, man kan gøre for sine børn, at give dem fra sig, så de eksempelvis kan tage en uddannelse i et andet land, eller at forældrene selv kan tage et arbejde eller en uddannelse. I Grønland er det almindelig praksis for mødre at efterlade deres børn hos bedsteforældrene (Navne 2008). Modsat vokser (de fleste) børn i Danmark op hos deres forældre. Det er den dominerende kulturelle model for opvækst, barndom og familie. At vokse op uden et barndomshjem eller med mere end ét samtidigt hjem er således et alternativ i forhold til den dominerende danske kulturelle forståelse af, hvordan forældreskab og hjem hænger sammen. Dette er

sikkert en af årsagerne til, at fædrene udviser så markant behov for at håndtere dette tema i deres fortællinger om at være fædre på delevtid.

Holland og Quinn pointerer, at kulturelle modeller kognitivt ordner den måde, verden forstås og hænger sammen på (Holland & Quinn 1987: 3). Modellerne giver os en garanti og en måde at forklare, hvorfor vi lever vores liv, som vi gør. Forståelsen og ideen om kernefamilien har en hegemonisk magt, som kulturel model for familie og hjem, fordi den repræsenterer et normalt liv. Jan siger, at han på trods af den svære situation med at skulle aflevere sine børn alligevel forsøger at give dem et normalt liv i hans hjem. At de kan se ham gøre praktiske og almindelige hverdagsting med at 'holde' hjem og udføre familiepraksisser, bliver derved en taktik, hvormed han skaber normalitet i sine forsøg på udlevelse af den kulturelle model for skabelsen af et familiehjem. På samme måde fortæller Lasse, at han er ked af ikke at kunne give sine børn en oplevelse af at være en rigtig familie med ét hus og ét hjem at vokse op i. Det følgende citat viser, at hans måde at skabe et lykkeligt familiehjem er et forsøg på at tilpasse den kulturelle model til situationen med glade, men separate forældre:

Lasse: Jeg synes, det er svært på deres vegne (børnene), hvis man kan sige det sådan. Der er nogle ting, jeg er ked af. Det er fint nok, at vi (moren og Lasse) ikke er sammen mere, det skulle vi ikke være. Men jeg er ked af, at de ikke har en far og mor, der er sammen, for det har jeg selv haft, og det har sgu været fedt. At have et hus og et hjem at vokse op i. Jeg er ked af, at de ikke fik den der oplevelse af at være familie. Til gengæld har de en mor og en far, hver for sig, som er glade, og det er jo godt.

Lasse idealiserer her den biologisk beslægtede kernefamilie med far, mor og børn. For ham er det tydeligvis normen for det gode forældreskab og modellen for den ideelle barndom, at man bor sammen. Han forklarer, at han er ked af det på børnenes vegne, fordi det er noget, de aldrig vil komme til at opleve, og dermed kan det forstås som, at det vil udgøre en mangel i deres liv. Vi tolker Lasses idealisering af familiehjemmet som en ide om, at det udgør en særlig form for stabilitet og kontinuitet i barndommen. Trods organiseringen af fædrenes eget liv og det faktum, at de bryder med de dominerende modeller for familie og hjem, idealiserer hovedparten af fædrene, som Lasse, kernefamilien. Kernefamilien er deres mentale billede på den 'rigtige familie'. Ikke i forhold til deres eget liv, men i forhold til deres børn. Den er et idealbillede på stabilitet og kontinuitet, de alle uden undtagelse synes, at deres børn skulle have været en del af og vokse op med. Hovedparten af de interviewede fædre er selv vokset op i traditionelle kernefamilier, og derfor har forestillingen om et familiehjem også rod i deres egen barndom. Det paradoksale er, at de desuden fortæller, hvordan de oplevede deres egne fædre som fraværende i deres opvækst.

Etnolog Bjarne Kildegaard skriver i antologien *'En rigtig familie'* (2007) med inspiration fra den franske litteraturkritiker Roland Barthes følgende om sammenhængen mellem forestillinger og praksisser:

... vi alle lever i mindst to verdener. Den ene er en verden af det vi rent faktisk gør, mener, tænker, opfinder, praktiserer. Den anden er en verden af forestillinger, mytologier, betydninger, bevidste og ubevidste referencer og idealer (Kildegaard 2007: 57).

Kildegaards pointe er, at navnlig forestillinger om familien og familiemedlemmers forskellige roller, er omgivet af mange fantasier, idealer og drømme om, hvad vi burde være og gøre, fordi vi bestandigt hører, at dette er det korrekte (ibid.). På samme måde er det tilfældet for fædrene. De har en forestilling om, at det liv de lever, ikke er helt rigtigt – i hvert fald ikke i forhold til deres børn. Det er ikke i overensstemmelse med de herskende forestillinger om en god og normal opvækst. Simon udtrykker tvivlen om flere hjem og forestillingen, om hvad en god barndom er meget præcist:

Simon: Er det bedste for barnet ikke altid, hvis mor og far er sammen? Og vil skilsmisselfivet ikke altid være second best? Det kan jeg ikke rigtig finde ud af, fordi selvfølgelig er det ikke bedst, hvis far og mor ikke kan sammen, for så skaber man et hjem med en dårlig stemning. Men nogen gange, så kan jeg godt få den tanke, at det altid vil være en lappeløsning, når man prøver at få et skilsmisseforhold til at fungere. Jeg tror alligevel, det er bedst for barnet, hvis far og mor er sammen. Og man får let meget skyld, og man bruger enormt meget energi på at gøre det bedste, man kan. Og i nogle tilfælde prøver man så at overkompensere.

Simon besvarer her, ligesom Lasse spørgsmålet. Hvad er så bedst for barnet? For Simon er det helt klart at vokse op med begge sine forældre sammen. At forældrene er sammen, tolker vi som i et hjem med kærlighed. Alle andre muligheder er compensationer og vil altid være tilpasninger til de eksisterende kulturelle modeller for hjem og familie i forhold til barnet. Skilsmisselfivet er det næstbedste og et kompromis. Simon bor sammen med sin nye kæreste, men overfor hans søn er det alligevel en lappeløsning ikke at vokse op med begge sine biologiske forældre sammen. Flere af fædrene giver udtryk for den samme (kognitive) forståelse – og definitoriske konflikt som Simon om, hvordan de (selvvalgt eller tvungent) har organiseret deres liv, og hvilken betydning det har for deres børn. Det giver et billede af Kildegaards pointe om, at vi lever i to forskellige verdener – den konkrete og den forestillede – og at dette særligt ses i vores forestillinger om familien og hjemmet. Men hvad Kildegaards citat ikke giver os et svar på, er hvordan disse to verdener påvirker og relaterer sig til hinanden. Kan man så at sige ikke tænke 'det ideelle' uden at der eksisterer et modbillede til dette enten som en praksis eller en forestilling? I de næste afsnit vil vi kigge nærmere på de fremtrædende metaforer og opfattelser, fædrene bruger, når de snakker om deres forestillinger om hjem.

Rodløshed

Sammenkoblingen mellem rødder og hjem er for flere af fædrene en måde at frembringe en metaforisk sammenhæng mellem sted og forankring. Rodløshed er det modsatte af at have én base. Både rødder og rodløshed er ord og udtryk, som vores informanter har anvendt adskillige gange, når samtalen har drejet sig om hjem til at beskrive en mulig konsekvens børn udsættes for ved ikke kun at bo ét sted. Den følgende historie fortalte Jan under fokusgruppen:

Jan: Jeg har set forældre med en fifty/fifty nogle gange i børnehaven, og jeg synes simpelthen ikke, det er det rigtige for børn, for de bliver rodløse. Vi var engang ude at køre med bus til en børnefødselsdag, hvor en af drengene sagde: 'Der bor min mor' og lidt senere kørte vi forbi, hvor hans far boede, og han sagde:

'Der bor min far'. Han sagde ikke: 'Der bor jeg ', og det burde han have sagt ét af stederne. Jeg tænkte 'Hvor bor han selv'? Fordi han boede halvtreds procent hos hver, havde han ikke ét sted, hvor han boede. Som jeg ser det, har børn brug for en base, for et sted der er deres hjem – ét sted.

Modsat andre af fædrene sætter Jan ikke spørgsmålstegn ved, om børn har brug for en base, og hvad en sådan i så fald er for en størrelse. For Jan er det vigtigt at børn ved, hvor de bor, ellers bliver de, ifølge ham, rodløse og hjemløse. For ham er en base ensbetydende med ét hjem. Selv har han fortalt sine børn at de bor hos deres mor og er på besøg hos ham.

Når fædrene så ofte anvender ordet rodløshed, er det fordi rodmetaforen er en vigtig metafor i vestlige samfund. Ifølge den svenske sociolog Per Gustafson, hvis studie af stedslig forankring og mobilitet vi senere i dette kapitel skal se nærmere på.

Rodmetaforen forbinder mennesker med specifikke geografiske steder og knytter deres identitet til et særligt territorium og en historie (2001: 670). Familien kunne tilføjes som et væsentligt fællesskab i den sammenhæng. At kende sine rødder og føle et stærkt tilhørsforhold opfattes som noget positivt, der signalerer, at man bærer på en bevidsthed om, hvem man er, og hvor man kommer fra. Det modsatte - at være 'rodløs' - tolkes derimod som noget overvejende negativt. Det associeres med forvirring, manglende forankring og generel utilpassethed. Som antropolog Kristina Grunenbergs der hævder, at unge med anden etnisk baggrund end dansk, i den offentlige diskurs, fremstilles som problematiske og utilpassede, ud fra en begrundelse om, at de er rodløse, som konsekvens af deres særlige position mellem to kulturer (Grunenberg 2006: 92). At være rodløs refererer således ikke til noget positivt. For fædrene, i dette studie, handler det ikke om nationale tilhørsforhold, sprog og kulturforskelle, som i migranternes situation. Vores informanter udtrykker derimod bekymring på grund af deres børns livsomstændigheder, som 'pendlere' mellem to hjem (og to familier) med forskellige normer og regelsæt. Mange af fædrene deler en opfattelse af, at de bliver rodløse – eller er i fare for at blive det, hvis de ikke har en base, hvor man kan slå rødder.

Én base?

I flere af fædrenes fortællinger optræder ordet 'base' som et direkte synonym for ordet 'hjem'. Basen er en metafor, fædrene bruger til at beskrive og afgrænse hjemmet til ét sted og til en forestilling om at høre til et sted. I det følgende citat fortæller Martin om hans egne definitions- og forståelsesvanskeligheder med begrebet og metaforen base:

Trine: hvad mener du med en base?

Martin: Ja, men det er jo bare det, jeg har hørt folk sige at 'man har altid brug for en base' Men hvorfor det? Ja, for hvad er en base? Er det en rede? Eller er det en plakat inde på ens værelse, hvor der står Iron Maiden?

Martin giver udtryk for, at det med basen er et udbredt fænomen. En slags selvfølgelig antagelse, som udformningen af hans børns liv, med en fifty/fifty -deleordning netop udfordrer definitionen og forståelsen af: Er en base et særligt sted hvor ungerne som i en fuglerede er i sikkerhed for

omverdenen? Hvor de passes og plejes, indtil de er parate til at flyve fra reden og ud i den store verden? I sådan en fremlægning er en base lig med et bestemt sted. Et særligt sted, hvor børn og unger hører til og er beskyttet af deres forældre. Eller er en base en måde at høre hjemme på, en skabelse af, hvad der kan kaldes for hjemlighed? Der, hvor man sætter sin idolplakat op og føler sig hjemme? I den forståelse af base, kan man høre hjemme flere steder, fordi det ikke er selve stedet som udgør basen, men derimod de ting eller mennesker, man omgiver sig med og den følelse de kan skabe af hjemlighed. Da Jan i sin tid blev skilt fra sin kone, forhandlede de i lang tid om, hvem der skulle blive boende, og hvem der skulle flytte fra deres fælles hus. Det lykkedes ikke for Jan at opnå fælles forældremyndighed. Han fortæller, at det i stedet var meget vigtigt for ham at beholde huset.

Jan: Jamen, altså hvis jeg skulle afgive forældremyndigheden, så måtte jeg i det mindste have huset, som en base eller et eller andet, hvor børnene var vokset op, og de havde deres sædvanlige værelser.

Huset bliver det sted, som forbliver den symbolske og fysiske forankring af Jans faderskab, fordi det er der, børnene er vokset op og føler sig hjemme. Det er deres oprindelige base og barndomshjem. Det er vigtigt for Jan, at hans børn kan beholde deres sædvanlige værelser, som er der hvor de måske føler sig allermost hjemme. Hverken han eller børnene skal dermed ud og erobre et nyt terræn og gøre et nyt sted til et hjem. Et sted, som ikke på forhånd indeholder en fælles historie og betydning i deres liv. Jan fortæller efterfølgende, at han var 'hundeanngst' for at ende i en etværelses lejlighed, hvor han skulle rede op til børnene på sofaen, og hvor de aldrig ville føle sig rigtigt hjemme, fordi han kun ville kunne få dem i kort tid ad gangen. Tid får i denne fortælling således også en afgørende betydning for ideen om at skabe et hjem, der samtidig kan forstås som en base. Hjemmet hos Jan er allerede etableret. For Jan og for flere af fædrene spiller børnenes værelser en central rolle for deres oplevelse af, hvordan de skaber hjem for deres børn:

Kasper: De har altid haft værelse sammen uanset, hvor vi har boet. Så jo, de har deres eget værelse, og de har selv været med til at male det og sådan noget. Det er vigtigt at skabe et hjem, sådan så de ikke bare lever i en kuffert. De har også deres eget tøj her.

Et hjem kan ifølge Kasper skabes ved, at børnene selv er med til at dekorere og opbygge deres værelser. Hjemmet er det sted hvor man føler sig hjemme. Hjemmet er i denne optik det modsatte af at være på rejse, en metafor, som fædrene også bruger til at beskrive, at deres børn bor mere end et sted. Hjem hænger sammen med at have en garderobe. Som vi beskrev i forrige kapitel, har tøjet en væsentlig betydning for, hvem der er den primære forælder og hvad der er det primære hjem. Tøjet som 'bor' og bliver på det samme sted, signalerer en modsætning til kufferten, der rejser frem og tilbage. Tøjet forbliver, mens børnene skifter lokation. Tøjet og værelserne får i den optik en symbolsk betydning knyttet til skabe hjem for børnene, hvor de føler sig hjemme, fordi nogle ting forbliver.

Lasse: Jeg synes på et tidspunkt, at jeg kunne mærke, at de havde mere brug for en stabil base, og noget, der var sådan; 'det her er hjem ik'. Jeg tror nu altid, de har følt sig hjemme hos mig, men det er blevet sådan, at

hjem er hos mor, og der har de kunnet få deres eget værelse. Det havde de også, mens jeg boede i København, men da jeg røg ud i det der andet forhold, som så endte med en kedelig skilsmisse, boede jeg tre forskellige steder, inden jeg fik den her lejlighed, og det var simpelthen noget værre rod. Det var sgu ikke okay, det jeg kunne tilbyde dem fysisk, så i al den tid har de været mere hos deres mor. Men de har aldrig sådan givet udtryk for, at hjem var hos mor. De spørger: 'Har vi noget derhjemme?', og så mener de hjemme hos mig. Det her det er også hjem for dem. 'Hjemme hos os' siger de så.

Her fortæller Lasse, hvordan han oplevede, at hans døtre havde brug for 'en stabil base' og et 'rigtigt hjem'. I hans udlægning knyttes forestillingen om hjem sammen med en bolig og at have sit eget værelse. Samtidig siger han, at pigerne aldrig har givet udtryk for, at hjemme kun var hos deres mor. Han betoner, at de siger 'hjemme hos os', når de er hjemme hos ham, også selvom de ikke har deres eget værelse der. Hjem og at føle sig hjemme er for Lasse noget, der er svært at konkretisere, noget, han alligevel ikke blot afgrænser til den bolig, hvor de har deres eget værelse, selvom han på den anden side oplever, at de fysiske rammer, som at børnene kan få deres eget værelse, ideelt bør være til stede for at skabe en stabil base. Han mener, at han på den ene side bør tilbyde sine børn nogle stabile fysiske rammer, samtidig med, at han på den anden side erfarer, at det egentlig ikke har betydning for deres tilknytning eller deres følelse af at føle sig hjemme hos ham. Base og det at føle sig hjemme adskilles. I en e-mail et par måneder efter, vi havde interviewet ham den sidste gang, skriver han følgende:

Jeg har været heldig at få mulighed for en andelslejlighed – større og kun to minutter fra pigernes mor. Det bliver dejligt at komme tilbage til (bydelen), hvor jeg jo også næsten altid har boet med pigerne – og med noget mere plads, så de kan få deres eget værelse, så jeg ikke behøver at slæbe rundt på min seng, når de er hos mig. Jeg håber da også, at det kommer til at betyde meget mere tid sammen med dem, når de kan rende over til mig på to minutter og bruge en dag og en aften, når de lyster og så rende hjem igen til mor, hvis hun insisterer på, at de kommer hjem og sover... En anden spændende ting at glæde sig til. Vi må se – pigerne og jeg glæder os i hvert fald.

At hans døtre nu kan få deres eget værelse, samt at de kommer til at bo geografisk tættere på hinanden, får for Lasse en vigtig betydning for, hvordan og hvor meget han kan være sammen med sine dem når de ikke bor sammen til hverdag. Lasse håber på, at han kommer til at se en hel del mere til sine døtre, men indstiller sig samtidig på at der kan opstå nye forhandlinger med pigernes mor, i forhold til de bo- og hjemaftaler de har indgået. Lasse er bevidst om, at hjem og tilknytning har en markant betydning i et opdelt forældreskab, for forståelsen og definitionen af familien, både for ham og for døtrenes mor. Flere af fædrene har på samme måde givet udtryk for, at de synes at det er vigtigt, at bo tæt på deres børns (andet) hjem.

Søren: Det ville gøre tingene nemmere, hvis de boede tættere på. Så kan vi køre det endnu mere flydende, end det vi gør nu. Så er afstanden jo pludselig væk, og så er det jo bare noget, vi aftaler.

Den geografiske nærhed har både en symbolsk og en praktisk betydning i deres fortællinger. At bo tæt på sine børn, stimulerer en forestilling om, at afstanden i hverdagen er mindre, og at det rent praktisk er muligt, at praktisere to samtidige hjem, som børnene frit kan bevæge sig imellem.

At ideen om hjem og base er en forhandling som foregår mellem forældrene er fremtrædende. Det er ikke udelukkende fædrene der gør brug af metaforen base til at forklare tilknytning:

Michel: Jeg har stadigvæk svært ved at, at høre folk som har erfaring med at være deleforældre, som siger at et barn har brug for en base, fordi det var det første, min ekskone sagde; '(datteren) skal have en base, og hendes base det er mig'.

At udtrykket base handler om en social tilknytning, er tydelig i Michels udlægning. I den optik bliver basemetaforen brugt til at forstå og beskrive, hvem af forældrene der har hovedansvaret og er den primære forælder i barnets liv. Definitionen og forståelsen af hjem og base bliver del af både samarbejdsstrategier, identitet og en kamp om tiden.

Ambivalens og legitimering

Winther redegør for, ved hjælp af Heideggers eksistentielle tilgang, for at der er forskel på at bo og at bebo (2006: 149). At bebo er et eksistentielt anliggende. Det er tillærte taktikker mennesker udfører for skabe hjem og hjemlighed. Det kan forstås som en måde at et sted gøres hjemligt og derved kan, at bebo forstås som en 'stedsorienteret ontologi', hvori det ontologiske forhold er menneskets evne til at bo og dvæle ved et sted og det står dermed i kontrast til hjemløshed (ibid.: 150). Winthers opdeling af hjemmet som et sted, hjem som det abstrakte forhold og at bebo som et spørgsmål om forskellige taktikker så hjemlighed kan praktiseres i hjemmet (ibid.: 151), er anvendeligt som en model til at forstå modsætningerne i fædrenes fortællinger.

Fædrene har delt sig i to grupper: De, der giver udtryk for, at børn har brug for en base for at undgå, at de bliver rodløse. Det er de fædre, som har en deleordning, hvor børnene tilbringer flere dage hos den ene af forældrene, som oftest hos moren. Samtidig giver de udtryk for at, hvis det var muligt, ville de gerne have at deres børn var mere hos dem, end de er i den nuværende ordning. Deres opfattelse af hvad der er base, og hvad der er hjem fremstår modsætningsfyldt.

Den anden gruppe fædre er dem, der har fifty/fifty-deleordninger. For dem er det ikke logisk at mene, at børn har brug for én base. De former deres forestillinger om, hvad et hjem og en god barndom er, så de passer til den virkelighed, de og børnene lever i med to forskellige og samtidige barndomshjem. De der har deres børn boende halvdelen af tiden, giver udtryk for, at det kan være et privilegium at have to hjem, samtidig med, at de også udtrykker bekymring for, om det betyder at børnene bliver 'rodløse, flakkende og stressede'. Men gennemgående handler deres argument ikke om, at børn har brug for ét hjem, men i højere grad om at legitimere hvad der er retfærdigt, og hvordan en lige stor tilknytning til begge forældre bedst sikres.

For os at se er de inkonsistente ytringer udtryk for, at fædrene mangler sammenhængende modeller til at beskrive deres forestillinger om hjem og praksisser om hjemmet. En måde at forholde sig til deres modsætningsfyldte forestillinger og praksisser er at adskille det at bo og bebo.

At bebo mere end ét sted

De fædre, som mener, at deres børn har brug for en fast base, anvender forskellige taktikker for at få deres børn til at føle sig hjemme hos dem, selvom børnenes base er hos deres mor. De fortæller alle, at en hverdag med børnene en vigtig. Deres fortællinger vidner om, at de i samme udstrækning som

fædrene med en fifty/fifty deleordning både skaber og praktiserer et familiehjem. Når Jan siger, at han forsøger at give sine børn et 'normalt liv' kæder han det normale sammen med det at støvsuge, gøre rent, købe ind og lave mad. Alle rutineprægede praksisser, der forbindes med hverdagslivet og som er nødvendige for at opretholde et hushold, der for fædrene associerer hjemmet og familien. Jan skaber et hjem for sine børn også selv om han giver udtryk for, at de har deres base hos moren, hvorimod de er 'på besøg' hos ham.

Som ovenstående klart viser er det ikke muligt at kategorisere informanterne ud fra om de foretrækker enten to hjem eller én base. Deres brug af disse begreber viser snarere, at de famler efter en etableret model med tilhørende etablerede, betydningsgivende og legitimerende metaforer, og deres inkonsekvente brug af hjembeskrivende metaforer signalerer deres forsøg på at tilpasse deres situation til den kulturelle model om kernefamilien og - hjem. Men at de skaber hjemmet så det kan bebos af dem og deres børn.

Gustafson har undersøgt en gruppe svenskeres opfattelse af forholdet mellem stedslig forankring (Place Attachment) og mobilitet. To opfattelser og tillige to forskellige forskningstraditioner som gensidigt har udelukket hinanden og afgrænset hinanden i deres forståelse af identitet. En tilgang er at forstå og anskue stedslig forankring som grundlæggende og afgørende for menneskelig væren og for overhovedet at kunne forstå sig selv:

Social and behavioral science has often presumed, and indeed prescribed, a quasi-natural bond – social, cultural, political, psychological, emotional – between the place and its residents. This bond has often been considered to be crucial for individual well-being and for social cohesion, whereas mobility has been regarded as a deviation, associated with uprooted individuals... (Gustafson 2001: 668-669).

Denne opfattelse er af blevet udfordret af argumenter om at, sociale forhold og individuelle erfaringer i højere grad bliver adskilt fra sted blandt andet på baggrund af en stigende mobilitet samt udvikling og brug af informations- og kommunikationsteknologi. Mobilitet bliver i denne optik et menneskeligt vilkår og fordrer en hel anden selvforståelse, som ikke er knyttet til sted (ibid.: 669). Begge perspektiver opfatter stedslig forankring og mobilitet, som gensidigt udelukkende fænomener. Individuer som er mobile formodes ikke at være forankret noget sted og omvendt. Gustafson konkluderer derimod, at det ikke forholder sig som modsætninger på baggrund af en kvalitativ interviewundersøgelse af en gruppe svenskeres opfattelse af de to fænomener.

Det samme er tilfældet i fædrenes diskussion af rodløshed og base. Vi kan se, at de på samme måde forholder sig dobbelttydige i deres gøren og forståelser af hjem. Nogle fædre mener, at hjem er noget der ideelt bør knyttes til ét sted, samtidig med, at de i egen praksis alligevel medvirker til at skabe hjem flere steder for børnene. Andre forstår hjem som noget, der med fordel kan betragtes som flerstedigt, i højere grad som en følelse af at føle sig hjemme, alligevel udtrykker de bekymring for børnenes trivsel og anvender ord som at 'pendle og flakke'. Ord der ikke associeres med noget positivt eller

efterstræbelsesværdigt. Det er tydeligvis et komplekst spørgsmål, hvordan man har hjemme og hvad et hjem overhovedet er.

Hjem på deletid

At være far på deletid beskriver Bjarke, som et 'Dr. Jekyll og Mr. Hyde' liv. Som vi tolker det, betyder det at leve på to forskellige måder, alt efter om der er børn eller ikke børn i hjemmet. Han fortæller, at når han ikke har sin søn, er der fuld knald på hans liv. Han beskriver, hvordan han i de perioder selv lever et taskeliv, hvor han suser fra det ene sted til det andet. Han oplever de to liv som, at enten har han den store pakke med madlavning, indkøb, madpakker og tøjvask eller også er der ingenting. Bjarkes fremstilling af, hvordan hans hverdagsliv ser ud, afhængig af om han har barn eller ej, er noget de fleste fædre har fortalt tilsvarende historier om. At fædrenes hverdagsliv er kontrastfyldt, tydeliggøres også i deres brug af hjemmet. Når fædrene ikke har deres børn boende, reduceres deres hjem ofte til et sted, hvor de enten sidder ved computeren, sover eller blot henter deres ting for enten at tage hjem til en eventuel kæreste, venner eller andet. I perioden uden børn fortæller fædrene, at de ofte arbejder mere og går mere ud. De køber mindre ind, deres køleskabe er halvtomme, og de tilbereder ikke mange varme måltider. I perioden uden børn ligger hjemmet for mange af fædrene temmelig 'ubrugt' hen. Familiepraksisser med at skabe hjem er for fædrene nært knyttet til børnenes tilstedeværelse. Når børnene igen ankommer 'vækkes' hjemmet til live igen. Så bliver køleskabet fyldt med mad og vaskemaskinen kører. Så er fædrenes tid udfyldt og struktureret med at gøre hjemmet hjemligt. De bebor hjemmet og børnenes tilstedeværelse præger dem og boligen.

Trine: Har du lagt vægt på nogle særlige ting i den måde, du har indrettet dit hjem på?

Martin: Ja, jeg har egentlig lagt vægt på, at når de ikke er her, så skal det været et rum for mig kun. Det vil sige, at jeg kan tage alle deres ting og smide ind på værelset og lukke døren en hel uge, for det har jeg behov for

Trine: Hvorfor?

Martin: Fordi jeg har ikke så meget plads. Jo, jeg har 83 m². Når de er her, er der flexitrax ud over det hele, og det får lov at stå fremme, mens de er her og det er fint...

Martin fortæller her om hjemmets to funktioner. Én funktion, er når det kun er ham, der er der, og en anden, når børnene er der. Når Martins børn er hos ham, må legetøjet gerne ligge fremme. Så skaber han et hjem beboet af børn, og så er hans rolle at være far. Når børnene ikke er hos ham, skaber han et hjem, der identificerer ham som noget andet end far. Han gemmer legetøjet væk og fjerner barnestolene fra spisebordet. Så er det blot hans fire designerstole, der får lov at stå fremme som identitetsmarkører. Martin vægter her at betone en anden historie om sit liv og sig selv, men på samme tid forbereder han sig på at børnene kommer tilbage, laver duftskåle og sætter barnestolene frem igen morgenen før de kommer.

For David er hans hjem også en vigtig identitetsmarkør, men på en anden måde. Han bruger sit hjem til at udtrykke og fastholde en identitet som far. Da vi besøgte ham første gang, havde hans tre måneder gamle datter endnu ikke været hjemme hos ham. Alligevel bar hans lejlighed tydeligt præg af, at han havde et barn. David havde i sin lejlighed indrettet et værelse til børneværelse, med puslebord, billeder på væggen, babybadekar og en kommode, hvor der lå babytøj fint foldet. På hans stuegulv lå et legetæppe under en uro. Ingen af tingene havde endnu været i brug.

David: For mig, som er ny i det her, er det virkelig svært at skabe et hjem, som er parat til et barn, når jeg kun har mit barn 2- 3 gange om ugen i et par timer ad gangen. Fordi så mærker jeg hele tiden savnet. Ikke fordi jeg tuder hver dag, men det er svært at gøre sit hjem åbent, for så mærker jeg det endnu mere, når hun ikke er der.

Hjemmet kan, som David beskriver det, både være vigtig i konstruktionen af hans faderskab, samtidig med, at det hele tiden minder ham om det barn, han ikke ser så meget, som han ønsker.

David og Martin repræsenterer hver især nogle yderpunkter i det empiriske materiale. De fleste fædre er at finde et sted midt imellem. Dog synes vi at have bemærket en tendens til, at de fædre, som har deres børn boende halvdelen af tiden, ikke i lige så høj grad har behov for at udtrykke, at deres hjem bebos af børn, som de fædre, der har deres børn mindre.

Hjemme hos fædrene med fifty/fifty-deleordninger talte vi ofte først om det område eller det kvarter, hvor deres bolig lå i forhold til afstanden til moren, skolen og institutionen. De viste os deres baggård, deres stue og vi talte om deres malerier eller udsigten fra vinduerne. Hvorimod de fædre, der tidsmæssigt har deres børn mindre end moren, hurtigere viste os børneværelserne eller de store fodbold mål i haven. Hos fædrene med fifty/fifty-deleordninger var væggene sjældent dekoreret med børneportrætter. Hjemme hos Jan hang der mange fotografier af hans børn og på et bord midt i stuen stod hans computer. Jan forklarede os, at den altid var tændt og kørte slideshows med hans familie billeder, når han ikke brugte den til at arbejde på.

I hjemmet kan fædrene således udtrykke og iscenesætte deres faderskab, og i tråd med hvad Gullestad skriver, fortælle en historie om, hvem de er, og hvilke værdier de prioriterer. At nogle af fædrene således vælger kraftigere at signalere, at nu træder man ind i et familiehjem, og at det lige netop er de fædre, der har deres børn mindre end de ønsker er næppe tilfældigt. For dem er det vigtigt at signalere, at de er fædre. Fordi deres status som far de-legitimeres af deres tidsmæssigt begrænsede samvær med børnene, og derfor har det stor betydning at signalere, at far-identiteten ikke er midlertidig og ikke afhænger af børnenes fysiske tilstedeværelse eller nærhed. De er fædre uanset om børnene er der eller ej, og de søger derigennem at legitimere deres identitet som far.

Opsummering kapitel 9

At hjemmet er en vigtig identitetsmarkør, for fædrene i vores studie, har vi udfoldet og diskuteret i dette kapitel.

Fædre på deltid bryder med den idealiserede forestilling om at skabe hjem og familie. Den dominerende kulturelle model af hvordan hjem opfattes og praktiseres i en dansk kontekst er en sammentænkning af begreberne hjem og familie. Derfor har ideen om barndomshjemmet en central betydning for de fleste mennesker. Fædrene deler den samme kulturelle model. Men deres praksis viser noget andet om kategorien hjem, nemlig at det ikke er et sted, men noget man gør knyttet til særlige sociale konstellationer, mere end til lokalitet og normative familieforestillinger.

Deres hjem har to funktioner, en med børn og en uden. Funktionerne tydeliggøres ved skiftedagen når børnene skifter location fra det ene hjem til det andet.

Fædrenes brug af hjemrelaterede begreber er modstridende, men deres praksis viser fleksibiliteten af hjem, som dermed viser sig at være en handlingskonstruktion og ikke en lokalitet.

10. Konklusion

I dette speciale har vi sat fokus på fædre, der organiserer deres hverdags- og familieliv uden for rammerne af en 'traditionel kernefamilie'. I specialet har vi valgt at kalde dem for fædre på deletid, fordi deres faderskab er karakteriseret ved, at tiden med deres børn skal deles mellem to hjem.

Formålet har været at udforske, hvordan fædre på deletid skaber hjem og familie, og hvilke kulturelle forestillinger der knytter sig til deres familiepraksisser. Derved har vi undersøgt en nyere familieform, hvor fædre dannes og bliver til under andre omstændigheder end den gængse forståelse af det 'normale' faderskabs tilblivelse. Fælles for de medvirkende fædre er, at de alle bryder med den dominerende kulturelle model for familieliv i en moderne vestlig kontekst, nemlig forestillingen om parforholdet og ét fælles hjem som rammen om det ideelle faderskab og familieliv. Med vores studie bidrager vi derfor til at belyse et pædagogisk område, som bliver til i spændet mellem det offentlige og det private. Et område, hvor nye virkeligheder og praksisser møder udbredte kulturelle antagelser.

I analysen har vi forsøgt at illustrere, hvordan kollektive fortællinger og dominerende kulturelle modeller gennemtrænger det enkelte individs liv og forestillinger. Vi har udfoldet fædrenes egne fortællinger, men vi har søgt at betragte de sociokulturelle betingelsers indflydelse på dem.

I alle de medvirkende fædres fortællinger fremtræder begrebet samarbejde eksplicit som en kvalitet. Vi har argumenteret for, at lovgivningen inden for det familieretlige område er en strukturel ramme, der i høj grad influerer på fædrenes forestillinger og praksisser. Igennem flere årtier har lovgivningen bevæget sig hen imod det enkelte individs rettigheder. Barnets ret til begge forældre og begge forældres ret til barnet. Vi har fremanalyseret, at lovgivningsstilen i dag ikke er autoritær, den er derimod pædagogisk og opdragende. Den nye lov om fællesforældreansvar, som trådte i kraft i oktober 2007, er et klart udtryk for disse tendenser. Loven medfører, at forældre fremover som udgangspunkt har fælles forældremyndighed. Domstolene kan i modsætning til tidligere dømme til fælles forældremyndighed, selvom en af forældrene skulle ønske at få forældremyndigheden alene. Forældrene bliver med den nye lov selv gjort ansvarlige for at samarbejde omkring barnet efter samlivsbrud. Vi har med en Foucault-inspireret optik betragtet lovgivningen på området som en moderne ledelsesrationalitet, hvor fædre (og mødre) er underlagt en samarbejdsnorm, der forudsætter selvledelse og selvkontrol.

Lovgivningen signalerer, at 'normale' forældre efter samlivsbruddet selv bør formå at tage ansvar for deres forhandlinger og konflikter. Vores materiale peger på, at fædre i høj grad er influeret af den samarbejdsnorm. Fædre betragter det som et succeskriterium, at statsforvaltningen ikke er indblandet i deres forhandlinger og konflikter med mødre. Det er en måde, hvorpå de kan måle, hvor godt de er lykkedes som deleforældre.

På baggrund af det kan vi konkludere, at forældre i dag er mere friset ideen om det livslange parforhold, men pga. samarbejdsnormen og ideen om barnets bedste er de forpligtet til at indgå i en vedvarende relation med hinanden. Vores empiriske materiale viser, at fælles forældremyndighed kræver

vedvarende forhandlinger og justeringer. De etablerede aftaler forandrer sig hele tiden i takt med børnenes alder og forandringer i forældrenes øvrige livsomstændigheder såsom nye job, boligsituation eller nye partnere. En konsekvens af dette er, at jo mere ansvaret og de praktiske opgaver omkring børnene deles ligeligt mellem forældrene, des mere involvering og kommunikation med den tidligere partner fordrer det.

Alle fædrene taler om at samarbejde, men vores materiale viser, at både i forestilling og praksis er det et u håndgribeligt begreb, der ikke entydigt kan defineres. For nogle af fædrene er samarbejde forbundet med ambivalens. De giver udtryk for, at det kræver personlige kompromiser, men at de gør det for børnenes skyld. Ideen om at samarbejde for barnets bedste kan for os at se kobles til Schneiders symbolske slægtskabsmodel, hvor barnet er forbundet biogenetisk til begge sine forældre. Samarbejde gøres ud fra en forestilling om at bevare barnet helt og stadig opretholde familien som en kulturel enhed med far, mor og børn.

I specialet har vi redegjort for, at fædrene betragter sig som ligeværdige omsorgsgivere i forhold til børnenes mor. De ønsker at deltage på lige fod med moren i arbejdsdelingen og omsorgen for børnene. Vi har skitseret, hvordan fædrene her taler op imod deres egne fædre. De positionerer sig som de nye nærværende fædre, der insisterer på at have en tæt følelsesmæssig relation til deres børn og på at være til stede i hverdagen. Dette står i kontrast til fremstillingen af tidligere tiders fraværende fædre. Vi har illustreret, at hverdagen spiller en afgørende rolle for fædrenes identitet og oplevelse af deres faderskaber. Tidligere har fædre efter samlivsbrud kun haft begrænset adgang til en hverdag med deres børn. Billedet af weekend- og tivolfaren står for de medvirkende fædre som det værst tænkelige eksempel på en far. Det er et billede, de alle ønsker at gøre op med. De vil være rugbrødsfædre, som en far udtrykte det. De giver udtryk for, at de vil smøre madpakker og være til stede i hverdagen på godt og ondt. De vil ikke kun være tilstede i sjov og ballade.

Forudsætningen for ikke at falde ind i rollen som tivolfar er, at der er tid, så det kan blive hverdag. Derfor kæmper fædrene med mødrene om tiden med børnene. Deleordningerne er et udtryk for, at tiden med børnene skal fordeles mellem de to hjem. Deleordningerne er i fædrenes forståelse også et parameter på retfærdighed. Nogle af de fædre, der har mindre tid med børnene end moren, giver udtryk for, at deleordningen ikke er valgt med deres samtykke. Det er moren eller statsforvaltningen, der har besluttet det. Andre fædre forklarer, at det er bedst for børnene at vokse op med ét primært hjem, hvilket er en måde, hvorpå de kan legitimere og håndtere det faktum, at de enten har tabt kampen om tiden eller blot, at ordningen egentlig passer godt i forhold til deres øvrige livsomstændigheder. De to fædre i vores materiale, som kun har begrænset samvær med deres børn, har begge en opfattelse af, at mødet med de offentlige myndigheder ikke har levet op til deres opfattelse af, at ligestilling for alle varetages af loven. De oplever, at statsforvaltningen favoriserer mødrene i udarbejdelsen af samværsordningerne. De er frustrerede over ikke at blive anerkendt som fædre og kompetente forældre. Deres situation har vi med brug af antropolog Victor Turner betragtet som, at de bliver

fastholdt i liminaliteten. De har ringe indflydelse på deres børns opdragelse, bosted, valg af institutioner m.m. De er i modsætning til de øvrige fædre ekskluderet fra forældreskabet.

Vi har illustreret, at fædrenes ønsker om at være nærværende og tilstede har en sammenhæng med samfundets store ligestillingsprojekt. I en tid, hvor familiemønstre og kønsroller er i opbrud, er fædrene nødt til at insistere på nærvær og en direkte og tæt kontakt til deres børn. Positionen som familiens uundværlige forsørgere kan ikke længere tages for givet, idet kvinderne i dag er på arbejdsmarkedet og har deres egen lønindkomst. Når man er far på deltid, er positionen som ægtefælle/partner ligeledes opløst. Faderskabet er ikke forankret i kernefamilien, det skal skabes og markeres under nogle nye forudsætninger. For nogle af fædrene udmønter det sig i, at de nu insisterer på at varetage nogle funktioner i forhold til børnene, som de i deres tidligere parforhold ikke tillagde betydning. Det er vigtigt for fædrenes selvforståelse, at de på lige fod med mødrene anerkendes som kompetente forældre. De vil gerne signalere, at de 'har snor i deres børn' og ikke blot indtager rollen som oplevelsesfædre. Børnepenge, bopælsadresse og tøjindkøb bliver symbolske områder, hvor de kan manifestere dette.

Vores empiriske materiale viser, at fædrene forandrer nogle tidligere forståelser og praksisser, idet de i perioden for samværet med børnene varetager alle de omsorgsfunktioner, der knytter sig hertil. Samtidig italesætter og praktiserer de også nogle traditionelle kønsopfattelser, hvor de forbinder sig selv med flere aktiviteter og mere udadvendthed end moren. Nogle af fædrene betragter stadig sig selv som 'familiens' økonomiske hovedforsørger. En far betaler børnepenge trods en fifty/fifty deleordning og til trods for, at han og moren tjener det samme. Ud af 13 informanter er det kun én far, der modtager børnepenge fra moren. Fædrene fremhæver, at der er væsentlige forskelle på deres og mødrenes forældreskab pga. køn. De betoner, at de er maskuline og fysisk mere aktive. De er dem, der tumler og leger vildt med børnene. De fremstiller mødrene som mere bekymrede og som dem, der hovedsageligt tager sig af børnenes tøj og de mere stille aktiviteter. Fædrene understreger samtidig, at der ikke er forskel på den omsorg, de giver børnene. Vi kan derfor konkludere, at der er modsatrettede tendenser på spil i fædrenes familiepraksisser, som både bekræfter forandringer og kulturel træghed i forhold til kønsroller og arbejdsfordeling.

I specialet har vi illustreret, at hjem spiller en helt central rolle for fædrene. Karakteristisk for vores informanter er, at de alle skaber hjem på anden vis end den idealiserede måde, vi i Vesten forstår og gør hjem på. Fædrene skal forholde sig til, at ét hjem ikke er det primære sted for deres børn, og at de i organiserede perioder både har et hjem med og uden børn. For fædrene er det svært at komme overens med. De mangler positive metaforer til at beskrive den livsomstændighed, at deres børn vokser op med flere hjem. Vi har iagttaget, at fædrene gør brug af flertydige og inkonsekvente hjem-relaterede begreber, hvilket for os at se er et udtryk for, at de famler efter en kulturel accepteret model med tilhørende etablerede og betydningsgivende metaforer. Fædrenes familiepraksisser bryder med en dominerende kulturel forståelse af, hvordan forældreskab, familie og hjem ideelt bør se ud. Trods

udformningen af deres eget liv idealiserer fædrene stadig kernefamilien. Kernefamilien er deres mentale billede på 'en rigtig familie'. Derfor forsøger de at skabe et hjem, der kommer så tæt på forestillingen om et 'rigtigt' hjem, som overhovedet muligt. De ligger vægt på at give deres børn pligter og inddrage dem i de rutineprægede praksisser, der karakteriserer hverdagslivet, såsom indkøb, tøjvask og madlavning. Hjemmet bliver en vigtig ramme for at skabe sammenhæng og kontinuitet og det er gennem disse hjempraksisser, at fædrene kan få det opdelte samvær med børnene til at ligne en 'normal' hverdag.

Litteraturliste

Abu- Lughod, L. (1991) *Writing Against Culture*. I: Recapturing Anthropology: Working in the Present, (ed) Fox, R. G. Santa Fe: School of American Research.

Amit, V (ed.) (2000): *Constructing the Field – Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London & New York: Routledge.

Andenæs, A. & Haavind, H.(1993): *When Parents are Living Apart. Challenges and Solutions for Children With Two Homes*. I: Arnlaug, L (red.): Family Sociology- Developing the Field. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Andersen, A. J. (2003) *Menn skaper rum for foreldreskap og familie. Faderskabets betingelser i en heteronormativkultur*. Doktoravhandling ved NTNU, Trondheim. Institut for Sociologi og Statsvitenskap.

Andersen, L. & Christiansen, P. O. (2007): *En rigtig familie – mellem nye og gamle idealer*. C. A Reitzels Forlag.

Beck- Gernshein, E, (2002): *Reinventing the Family- In Search of New Lifestyles*. Blackwell. Publisher.

Beck, U. & Beck-Gernshein, E. (1995): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press

Bloch, M. (1998): *How We Think They Think – Anthropological Approaches To Cognition, Memory and Literacy*.

Bourdieu, P. (1994) 2003): *I familiens ånd*. I: Af praktiske grunde. Hans Reitzel.

Carlsen, J. (2007): *Faderskab efter samlivsbrud – skilsmissefædres beretninger om livet uden børn*. Kandidat speciale. Institut for Antropologi. Københavns Universitet.

Carsten, J. (2000a): *Cultures of relatedness*. I: Carsten, J. (eds.) (2000) *Cultures of relatedness*. New Approaches to the study of Kinship. Cambridge: Cambridge University Press.

Carsten, J. (2003): *After Kinship*. Cambridge University Press.

Daly, K. T. (1996): *Spending Time with the Kids: Meanings of Family Time for Fathers*. Family Relations. Vol. 45. No. 5. National Council on Family Relations.

Davies, C.A. (2008): *Reflexive Ethnography. A guide to researching selves and others*. London & New York: Routledge.

Dilley, R. (1999): *Introduction: The problem of context*. I: Dilley, R.: The Problem of context. New York: Berghahn Books.

Esmark, A. & Laustsen, C. B. & Andersen, N. Å (2005): *Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduktion*. Roskilde Universitetsforlag.

Fausing, B. (1984): *Billeder af mændenes historie*. København: Tiderne skifter.

Foucault, M. (1982): *The Subject and Power*. I: Dreyfus, H.L & Rabinow, P. : Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago: Harvester Wheatsheaf.

Gammeltoft, Tine (2003): *Intimiteten – forholdet til den anden*. I: Hastrup, K (red): Ind i verden en grundbog i antropologiske metode. København: Hans Reitzels forlag.

Giddens, A.(1992): *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.

Giddens, A. (1994): *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzel Forlag.

Gillis, J.(1996): *A World of their own Making, Myth, Ritual and the Quest for Family Values*. New York: Basic Books.

Grünenberg, K. (2006): *Er hjemme hvor hjertet er, eller hvor jeg hænger min hat?* I: Pedersen, M. H. & Rytter, M. (red): Den stille integration. Nye fortællinger om at høre til i Danmark.

Gullestad, M. (1989): *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (1991): *The Transformation of the Norwegian Notion of Everyday Life*. American Ethnologist, Vol. 18, Representations of Europe: Transforming State, Society and Identity. Blackwell.

- Gupta, A. & Ferguson, J. (1997): *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley, LA & London: University of California Press.
- Gustafson, P (2001): *Roots and Routes. Exploring the Relationship Between Place Attachment and Mobility*. I: *Environment and Behavior*, Vol. 33, 5 September 2001, p. 667-686. 2001 Sage Publications.
- Haavind, H. (2000): *Kjønn og fortolkende metode - metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Halkier, B. (2002): *Fokusgrupper*. Frederiksberg: Samfundslitteratur og Roskilde Universitets Forlag
- Hastrup, K. (1999): *Viljen til viden. En humanistisk grundbog*. Gyldendal.
- Hastrup, K: (2004): *Refleksion. Vidensbegreber og videnskab*. I: Hastrup, K (red): *Ind i verden en grundbog i antropologiske metode*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hasse, C: (2002): *Kultur i bevægelse: Fra deltagerobservation til kulturanalyse i det fysiske rum*. Samfundslitteratur.
- Hjort, K. & Nielsen, S.B. (2003): *Omsorg, maskulinitet og forskning i forandring – en indledning*. I: Hjort, K. & Nielsen, S.B. (red.): *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Holland, D. & Quinn, N. (1987)1997): *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press
- Jagd, C. B. (1998): *Familien et individualistisk fællesskab*. Kandidatspeciale. Institut for Antropologi. Københavns Universitet.
- James, W. (2003): *Species, Space, and Time*. I: *The Ceremonial Animal: A New Portrait of Anthropology*. Oxford. Pp. 53-74.
- James, W. (2003): *Speech and Social Engagement*. I: *The Ceremonial Animal: A New Portrait of Anthropology*. Oxford. Pp. 139-156.
- Järvinen, M. & Mik- Meyer; N. (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk Perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Jenkins, R. (2004): *Social Identity*. London: Routledge.

- Kildegaard, B. (2007): *Ufuldstændighedens eksistenser*. I: Andersen, L. & Christiansen, P. O.: En rigtig familie – mellem nye og gamle idealer. C. A Reitzels Forlag.
- Knudsen, A. & Wilken, L. (1993): *Kulturelle verdener. Kultur og kulturkonflikter i Europa*. København: Columbus
- Kragh- Müller, S.(2006): *100 procent far – mænd om skilsmisse, kærlighed og livet som defar*. Århus: Turineforlaget.
- Kronborg, A. (2007): *Forældremyndighed & menneskelig integritet*. Jurist og Økonomforbundets Forlag
- Kvale, S. (1997): *Interview. En introduktion til det Kvalitative Forskningsinterview*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980): *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Lupton, D. & Barclay, L. (1997): *Constructing Fatherhood. Discourses and experiences*. London: SAGE.
- Løkke, A. (1993): *Forældre billeder. Skitser til moderskabets og faderskabets historie*. I: Social Kritik 25-26
- Løkke, P.A (2000): *Fædrenes Revolution. Mænd og maskulinitet i en ny tid*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, S.A. (2003): *Hvor er barnets far? – om forandringer i spædbarnsfaderskabet*. I: Hjort, K. & Nielsen, S.B (red.): Mænd og omsorg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Morgan, D. (1996): *Family connections- An Introduction to Family Studies*. Blackwell.
- Mosegaard, M. K.(2005): *Faderskab og forbundethed. Et studie af homoseksuelle mænds fædreskaber*. Kandidatspeciale. Institut for Antropologi. Københavns Universitet.
- Mosegaard, M. K.(2004/2006): "Det kræver nu engang en mand og en kvinde" *Køn, seksualitet og slægtskab i den politiske debat om homoseksuelles fædreghed*. I: Tidsskriftet Antropologi nr. 50.
- Mosegaard, M. K.(2006): *Nærvær giver fædre autoritet*. Forum 18.12 2006 artikel fra www.kvinfo.dk

- Navne, L. E. (2008): *Fleksibelt moderskab: reproduktive beslutninger, livsforløb og slægtskab i Grønland*. Kandidatspeciale. Institut for antropologi. Københavns Universitet.
- Nordahl, B. (2005): *Den mandlige far. Om kønnets betydning når du er mand og far og del af et ægteskab, forældreskab og familieskab*. København: Nielsens
- Nordberg, M. (1999): *Synd att du inte kan hänga med in i duschen – om könstillhörighetens betydelse vid intervjuer och fältstudier*. I: Nord nytt nr. 75/76
- Okley, J. (1992): *Anthropology and autobiography: Participatory experience and embodied knowledge*. I: Okley, J. & Callaway, H.(eds.): *Anthropology & autobiography*.
- Rapp, R. (1987): *Toward a Nuclear Freeze: The gender Politics of Euro- American Kinship analysis*. I: *Gender and Kinship: Essays Toward a Unified Analysis*, (ed.) Fishburne, J. & Yanagisako, S.J. Stanford University Press.
- Reinicke, K. (2001): *Hva' nu, mand? Mandeforskning og ligestilling*. København: Videnscenter for Ligestilling.
- Reinicke, K. (2002): *Den hele mand. Manderollen i forandring*. København: Schönberg.
- Reinicke, K. (2004): *Mænd i lyst og nød*. København: Schönberg.
- Rosaldo, R. (1989): *Grief and a Headhunter's Rage*. I: McGee, R. J.& Warms, R. L (eds.) *Anthropological Theory. An introductory history*. Mayfield Publishing Company.
- Rose, N. (1992): *Governing the enterprising self*. I: Heelas & Morris (eds.): *The Values of Culture enterprising*. London: Routledge.
- Rubow, C. (2003): *Interviewet som deltagerobservation*. I: Hastrup, K. (Red): *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Rösing, L.M. (2005): *Kønnets katekismus*. Roskilde Universitetsforlag.
- Schjødt, P. J. (2002): *Tiden, tempoet og tombeden: Et essay*. København: Fremad.

- Schneider, D: (1968) 1980): *American Kinship: A Cultural Account*. Englewood Cliffs; NJ: Prentice Hall.
- Silva, E. B. & Smart, C. (1999): *The New Family*. London: Sage
- Smart, C. & Neale, B.(1999): *Family Fragments*. Polity Press
- Shore, C. & Wright, S. (1997): *Anthropology of Policy. Critical perspectives on governance and power*. London: Routledge.
- Smidt, S. & Rasmussen, K. (2003): *Det er bare min far – om børns far-billeder*. I: Hjort, K. & Nielsen, S.B (red.): Mænd og omsorg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Spradley, J. P: (1980): *Step Two Doing Participant Observation*. I: Spradley, J. P.: Participant Observation. New York, Holt, Rinehard and Winston
- Staunæs, D. & Søndergaard, D. M. (2005): *Interview i en tangotid*. I: Järvinen, M. & Mik- Meyer; N. (2005): Kvalitative metoder i et interaktionistisk Perspektiv. Hans Reitzels Forlag.
- Tallman, M. I., Pasley, K., Buehler, C. (1995): *Developing a Middle-Range Theory of Father Involvement Postdivorce*. I: Marsiglio, W. (eds.): *Fatherhood Contemporary Theory, Research and Social Policy*. London: Sage Publications, inc.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. (2007): *Barnløses billeder af rigtige familier*. I: Andersen, L. & Christiansen, P. O.: En rigtig familie – mellem nye og gamle idealer. C. A Reitzels Forlag.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. (2004): *Slægtskab- tilblivelse, forbundethed og fællesskab*. I: Hastrup, K (red): *Viden om verden en grundbog i antropologiske analyse*. København: Hans Reitzels forlag.
- Turner, V. W (1964) 1996): *Betwixt and Between: The Liminal Phase in rites des Passage*. I: *Socialantropologiske grunntekster*. Red. Eriksen, T.H. Ad Notam Gyldendal.
- Winther, I. W. (2006): *Hjemlighed – kulturfænomenologiske studier*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Wolcott, H. (1994): *Transforming Qualitative Data. Description, Analysis and Interpretation*. Thousand Oakes: Sage Publication

Zerubavel, E. (1979): *Patterns of Time in Hospital life. A sociological Perspective*. University of Chicago Press.

Østergaard, M. (2003): *Hjælp! Jeg er far*. Lindhardt og Ringhof

Pjecer:

Med barnet i centrum. Udarbejdet af Statsforvaltningerne i samarbejde med Familiestyrelsen.

September 2007.

English Summary

This thesis focuses on part-time fatherhood in a Danish context. The aim of this thesis is to explore how fathers construct home and family life after cohabitation. This thesis seeks to unfold how part-time fatherhood is practiced, established and challenged in connection to dominant cultural models and ideas of cooperation, home and family.

The study is based on a fieldwork conducted mainly in Copenhagen, Denmark from August 2007 to November 2007. Through the internet we established contact with 13 divorced fathers who agreed to participate in our project. Our data primarily consist of notes and recorded interviews gathered during conversations.

Chapter two presents our research methods and our methodological and analytical reflections. Inspired by anthropologist Charlotte Aull Davies perspectives on *reflexive ethnography* we assume a social reality independent of our knowledge of it. In our research practice we sought to incorporate reflexivity without abandoning that it is possible to develop knowledge of social reality.

We have carefully considered the importance of broader context in generating and interpreting interview data. Furthermore our analysis has been inspired by the anthropologists Naomi Quinn and Dorothy Holland's theory on *Cultural models*. Cultural models are presupposed, taken for granted models of the world that are widely shared.

Trying to grasp the stories of our informants we also use the cognitive linguistics Lakoff and Johnsons notions of *the metaphors we live by*. In our analysis we pay attention to common metaphors articulated by the fathers.

Chapter three presents the individual stories of our informants. We explore how the fathers point at different reasons to why their relationship ended. We argue that whatever they tend to focus on they are influenced by individualization and the idea of the pure relationship. We characterize the time of divorce as a *liminal period* and argue that the fathers' experiences during divorce have an impact on the established agreement concerning their children.

Chapter four outlines our theoretical background. We are inspired on the symbolic kinship model of David Schneider. We use the concept of *family practices* following the work of David Morgan. The term family practices challenge the idea that 'the family' is a thing. Rather it is variable set of relationships and practices that change can we talk about this sentence?. Our study is to some degree inspired by some poststructuralist perspectives. We argue that the meanings of fathers and fatherhood depend on which discourses are being used to represent it. We raise the notion of gender as both embodied and cognitive practices and discourses.

Chapter five gives insight to the bill of Parent's Responsibility (Forældreansvarsloven) The law introduces a 'settlement and cooperation culture' which emphasizes the importance of parents coming to an agreement through negotiation, rather than relying on directions from the State administration. Parents are actively encouraged to cooperate and negotiate. If they are not able to manage on their own it is a sign of failure according to the ethos in the new law. We explore the relationship between family law and the fathers family practices based on the ideas of cooperation.

Chapter six briefly outlines a few important socio-cultural perceptions of fatherhood, and it is argued that the interplay between dominant discourses and the life of the individual father has an impact on each other. The new father archetype is one of the dominant notions circulating in relation to how the fathers present themselves. *The New Father* opposed to the father's fathers who are called *The Absent Fathers*. Our informants perceived themselves as competent caregivers with equal rights and skills compared with their children's mother. They want to participate in childcare and be part of their children's everyday life.

Chapter seven focuses on the sharing agreements between the parents. We discuss the meanings of time and argue that time is crucial to part-time fathers. They fight to get as much time with their children as possible because time is pivotal to their identity as *present fathers*.

Chapter eight turns the attention to the work and the difficulties maintaining co-parenting across two households. We expand how separate lives means constant adjustment and discuss the contradictions between being separated and yet being connected. We focus on the children's' clothes and look at co-parenting from a practical level.

Chapter nine discusses the dominant cultural ideas of home and family in a Western context. These underlying understandings conflict with part-time fathers actual family practices. We explore how the fathers try to explain the idea of roots and emotional bounds and how they combine these understandings with the fact that their children must grow up with several homes.

The thesis concludes that part-time fathers want to be involved in the everyday life of their children. The fathers pay a lot of attention to equal rights between fathers and mothers and they insist on being fathers and creating a home for their children. But the fact that the children must grow up in two different households is surrounded by ambivalence and contradicting understandings of a proper home and proper family life.

In many ways the everyday life of part-time fathers both confirm and challenge the idea of the nuclear family. Opposite gender tendencies are also at work in the family practice of part-time fathers. Post-divorce parenting is not simply established once and for all but is an ongoing process subject to considerable change over time.

Vejleder og censors karakteristik og vurdering af specialet